

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

**Spojená města – rozdílná paměť: místa paměti a jejich vnímání
v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn**

Diplomová práce

Fabian Byrtus

2023

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

**Spojená města – rozdílná paměť: místa paměti a jejich vnímání
v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn**

Diplomová práce

Autor práce: Fabian Byrtus

Studijní program: Teritoriální studia se specializací Evropská studia

Vedoucí práce: Dr. Paul Bauer

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Fabian Byrtus

Bibliografický záznam

BYRTUS, Fabian. *Spojená města – rozdílná paměť: místa paměti a jejich vnímání v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn*. Praha, 2023. 102 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra evropských studií. Vedoucí diplomové práce Dr. Paul Bauer.

Rozsah práce: 149 480 znaků

Abstrakt

Rozdělená města Český Těšín a Cieszyn jsou místem, kde se po staletí mísily různé národy, etnika a náboženství. Přirozeně se tak zde střetávají i různé dějinné narativy. Tématem této diplomové práce je kvalitativní výzkum proměny vnímání míst paměti, ve kterých krystalizuje kolektivní paměť jednotlivých skupin obyvatel Českého Těšína a Cieszyna. Práce pracuje s hypotézou, že vnímání těchto míst se v průběhu času proměňuje a jedním ze zásadních impulsů k této změně bylo zapojení České republiky a Polska do evropského integračního procesu. Primárním zdrojem jsou polostrukturované rozhovory s představiteli kulturního, společenského a politického života v obou městech. V rámci těchto rozhovorů se do popředí zájmu respondentů dostala hraniční řeka Olza/Olše, pomníky Slezanky a Československý hraničník připomínající rozdělení obou měst v roce 1920, židovské nekropole a německé hroby na komunálních hřbitovech, a těšínská tramvaj. Nejmarkantnější je vliv evropského integračního procesu na proměnu vnímání řeky Olzy/Olše a těšínské tramvaje. Obě místa paměti se stala základem pro budování přeshraniční spolupráce měst na půdorysu Euroregionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński. V rámci společných projektů Českého Těšína a Cieszyna došlo a dále dochází k významné proměně veřejného prostoru zejména v okolí samotné Olzy/Olše, což je možné díky finančním zdrojům z Evropské unie. V případě míst paměti, ve kterých se promítá paměť o problematických momentech historie a jejichž potenciál pro přeshraniční spolupráci je tudíž přirozeně menší, je méně zřetelný taky vliv zapojení obou zemí do unijních struktur. Přesto i v případě židovských a německých míst posledního odpočinku a pomníků odkazujících na rozdělení měst lze v některých aspektech hovořit o dopadech členství obou zemí v EU.

Abstract

The divided cities of Český Těšín and Cieszyn are a place where different nations, ethnicities and religions mingled for centuries. Naturally, different historical narratives also collide here. This thesis focuses on qualitative research of the change in the perception of places of memory, in which the collective memory of individual groups of residents of Český Těšín and Cieszyn crystallizes. The thesis engages with the main hypothesis that the perception of these places changes over time, and one of the crucial impulses to this change was the involvement of the Czech Republic and Poland in the European integration process. The semi-structured interviews with representatives of cultural, social and political life in both cities serve as primary sources. Based on the interviews, the Olza/Olše border river, the Slezanka and the Czechoslovak Border Demarcation monuments commemorating the division of the two cities in 1920, the Jewish necropolises and the German graves in the communal cemeteries, and the Cieszyn tram came to the fore. The influence of the European integration process on the transformation of the perception of the places of memory is most evident in the case of the river Olza/Olše and the Cieszyn tram. Both places of memory became the showcase of building cross-border cooperation between cities within the Cieszyn Silesia Euroregion. As part of the cross-border projects of Český Těšín and Cieszyn, a significant transformation of public space has taken place, especially in the vicinity of the Olza/Olše itself, which is possible thanks to EU funds. In the case of places of memory, in which the memory of problematic moments of history is projected and whose potential for cross-border cooperation is therefore naturally less evident, the influence of the involvement of both countries in EU structures is also less obvious. Nevertheless, in some aspects, Jewish and German cemeteries and monuments referring to the division of cities show some influence of the membership of both countries in the EU.

Klíčová slova

místa paměti, kolektivní paměť, rozdělená města, Těšínské Slezsko, Cieszyn, Český Těšín

Keywords

places of memory, collective memory, divided cities, Cieszyn Silesia, Cieszyn, Český Těšín

Title/název práce

United cities - different memory: places of memory and their perception in the divided cities of Český Těšín and Cieszyn

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval Dr. Paulu Bauerovi za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost v průběhu psaní této diplomové práce. Poděkování patří také všem respondentům, od kterých jsem získal řadu zajímavých informací a bez nichž by tato práce nevznikla.

Obsah

Úvod	9
1. Teoreticko-metodologická část	11
1.1. Fenomén kolektivní paměti jako předmět historicko-sociologického bádání.....	11
1.2. Koncept míst paměti	17
1.2.1. Místa paměti a transnacionalismus.....	19
1.3. Koncept rozdělených měst.....	22
1.3.1. Problematika integrace rozdělených měst	23
1.3.2. Vliv evropské integrace na integraci rozdělených měst	24
1.4. Metodologie	27
1.5. Názvosloví a vlastní jména	31
2. Historický a společenský vývoj na Těšínsku v průběhu staletí.....	32
3. Místa paměti ve městech Český Těšín a Cieszyn	39
3.1. Olza/ Olše – hraniční řeka, která dělí nebo spojuje?.....	39
3.1.1. Spory o název	40
3.1.2. Olza/Olše jako místo paměti	42
3.2. Ślązaczka a československý hraničník – pomníky jako prostředek a projev symbolického vymezení národního území	52
3.3. Těšínské hřbitovy jako (ne)místa paměti těšínských Židů a Němců	57
3.3.1. Starý a nový židovský hřbitov	59
3.3.1.1. Stručná historie Židů na Těšínsku	59
3.3.1.2. Starý židovský hřbitov jako místo paměti	61
3.3.2. Komunální hřbitov jako (ne)místo paměti těšínských Němců.....	65
3.4. Těšínská tramvaj	70
3.4.1. Tramvaj jako nostalgická připomínka posledních dekád Rakouska-Uherska	71
3.4.2. Tramvaj jako prostředek budování společné identity rozdělených měst.....	77
Závěr	80
Summary.....	83
Použitá literatura	86
Přílohy	98

Úvod

Města Český Těšín a Cieszyn – kdysi jeden urbanistický celek, dnes rozdělená hraniční řekou Olzou/Olší. Před rokem 1920 byl Těšín multietnickým kulturním centrem Těšínského knížectví, kde se mísily zejména prvky německé, polské, české a židovské kultury. Dnes obě města dělí pomyslná čára, která „Těšiny“ odsouvá na periferii obou zemí, jež si město i celý region po 1. světové válce rozdělily. Dlouhou historii jednoho z nejstarších slezských měst založeného podle legendy již v roce 810 provází právě ona etnická a náboženská pestrost, která se zejména ve 20. století negativně promítla do několika sporů a válečných konfliktů na národnostní bázi. V obou městech se tak nachází řada míst, která se hluboce zaryla do kolektivní paměti jejich obyvatel a jako připomínky o těchto dějinných událostech dodnes u Těšíňanů vzbuzují řadu často zcela rozdílných emocí.

Cílem této diplomové práce je výzkum proměny vnímání míst paměti v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn v průběhu dějin, se zaměřením na proměnu významu těchto míst paměti v důsledku evropské integrace. V tomto textu je pracováno s hypotézou, že ve spojitosti s historií měst Český Těšín a Cieszyn lze rovněž mluvit o určitých místech paměti, ve kterých se promítá kolektivní paměť různých skupin obyvatel žijících v obou rozdělených městech. Důraz je kladen zejména na kolektivní paměť těšínských Čechů, Poláků, Němců a Židů, tedy čtyř etnických skupin, které jsou historicky spjaty s územím Těšínského Slezska. V rámci stanovení výzkumných cílů, si tato práce klade otázku, zda na formování percepce míst paměti na území měst Český Těšín a Cieszyn mělo vliv zapojení České republiky a Polska do procesu evropské integrace, se všemi důsledky, které těmto zemím členství v Evropské unii přináší.

Jak lze odvodit i s výše stanovené výzkumné otázky, důležitým prvkem fenoménu míst paměti je jejich dynamika a vývoj v průběhu času. Vnímání míst paměti se v průběhu času vyvíjí a může být různé v době jejich vzniku, v minulosti i v současnosti. V kapitolách pojednávajících o jednotlivých místech paměti je tak podstatná část věnovaná analýze vývoje paměti o těchto místech v průběhu dějin a jejich zasazení do historického a teoretického rámce.

Teoretickým východiskem pro tuto diplomovou práci je zejména koncept míst paměti (*lieux de mémoire*) francouzského historika Pierra Nory. Norovy *lieux de mémoire* jsou výsledkem interakce paměti a historie. Jedná se o jakoukoliv významnou materiální či nemateriální entitu, ze které se prostřednictvím lidské vůle a vlivem času stala symbolická součást dědictví kolektivní paměti určité skupiny.¹ Klíčovými a určujícími faktory míst paměti jsou tedy vůle skupiny k zapamatování (paměť) a faktor času (historie). Důležitým prvkem míst paměti je také jejich schopnost podléhat změnám. Na jednu stranu jsou schopné křísit významy dávno minulé, a zároveň v průběhu času mohou získávat nové a zcela neočekávané významy a konotace.²

Tato práce čerpá poznatky rovněž z výzkumu týkajícího se fenoménu rozdělených měst. Charakteristickým prvkem těchto měst je jejich společná historie, kdy tvořila jeden územní celek. V průběhu dějin však tento homogenní městský organismus rozdělila státní hranice. To je také případ měst Český Těšín a Cieszyn, která vznikla v roce 1920 rozdělením Těšína na základě arbitrážního řešení územního sporu mezi Československem a Polskem. Aktuální trendy a výzkum v této oblasti nasvědčují tomu, že v případě vhodných podmínek může i navzdory státním hranicím docházet k opětovné integraci těchto urbanistických celků. Děje se tak zejména v oblasti střední a východní Evropy, kde stěžejní roli hraje od devadesátých let minulého století zapojení jednotlivých států do evropského integračního procesu.

Cílem této diplomové práce není vytvoření kompletního výčtu míst paměti nacházejících se na území měst Český Těšín a Cieszyn. Tomu je uzpůsoben také výběr metodologie.³ Jedná se o kvalitativní výzkum vybraných míst paměti, jejichž výběr proběhl na základě polostrukturovaných rozhovorů se sedmi respondenty. Zvolení respondenti pocházejí z řad osobností, které se aktivně podílejí na společenském, politickém či kulturním životě v obou městech.

---

¹ Zeynep Çelik, „Colonial/Postcolonial Intersections: „Lieux de mémoire“ in Algiers, *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 28, č. 2 (léto 2002): 143.

² Pierre Nora eds., *Realms of memory: rethinking the French past. Vol. 1 Conflicts and divisions* (New York: Columbia University Press, 1996), 15.

³ Podrobné informace o zvolené metodologii přináší samostatná podkapitola této diplomové práce.

1. Teoreticko-metodologická část

1.1. Fenomén kolektivní paměti jako předmět historicko-sociologického bádání

S rozvojem moderních humanitních věd se fenomén paměti stal předmětem zájmu zejména filozofického, psychologického či historického bádání. Avšak motivem pro historicko-sociologický přístup ke zkoumání paměti byly především až bouřlivé historické události a společenské změny, které přineslo 20. století. Dva světové válečné konflikty, reflexe o moderní a postmoderní době, ztrátě identity či transformační procesy spojené s koncem studené války – to jsou jen některé z impulsů, proč se humanitní vědci stále častěji zajímali a stále zajímají o to, jak si tyto společenské změny pamatují nejen jednotlivci, ale i společnost jako celek.⁴

Za průkopníka v oblasti zkoumání fenoménu paměti s pohledu historické sociologie je považován francouzský sociolog Maurice Halbwachs. Ten ve dvacátých letech minulého století přišel s pojmem tzv. *společenských rámců paměti* a navázal na práci svých předchůdců ohledně kolektivní paměti. Na utváření jeho myšlenek měli velký vliv zejména jeho dva významní učitelé – filozof Henri Bergson a jeden z otců zakladatelů sociologie Émile Durkheim – se kterými se setkal během svých studií na lyceu, respektive na univerzitě. Otázka paměti a času stanovila stěžejní motiv Bergsonovy filozofie, nicméně především Durkheimovo pojetí kolektivního vědomí poskytlo Halbwachsovi „*základy pro jeho snahu překonat bergsonovský subjektivismus a interpretovat paměť jako společenský fenomén.*“⁵

Halbwachs věnoval svým rozvahám o paměti hned několik prací. K těm významnějším patří zejména *Les cadres sociaux de mémoire* (Sociální rámce paměti, 1925), stať *La mémoire collective chez les musiciens* (Kolektivní paměť hudebníků, 1939) či studie *La topographie légendaire des Évangiles en Terre Sainte* (Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi) pocházející z roku 1942. Z posledního díla, které mělo završit Halbwachsovy úvahy o

---

⁴ Jiří Šubrt a Štěpánka Pfeiferová, „Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání“, *Historická sociologie* 2, č. 1 (2010): 10.

⁵ Jan Assmann, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku* (Praha: Prostor, 2001), 36.

fenoménu paměti, se bohužel dochovaly pouze fragmenty, jež vyšly až po jeho smrti pod názvem *La mémoire collective* (Kolektivní paměť, 1950).⁶

Podle Halbwachse je existence paměti u jedince společensky podmíněná. Nenahlíží na paměť jako na určitou biologickou činnost lidského mozku, ale chápe ji spíše jako výsledek vzájemné mezilidské interakce, která je základním předpokladem pro zapamatování. Jinými slovy Halbwachs připouští, že pokud by jedinec vyrůstal naprosto izolovaný od společnosti, není možné, aby měl paměť. Tu lze totiž nabýt pouze v rámci procesu socializace.⁷

Halbwachsovou optikou jsou tedy všechny lidské vzpomínky kolektivní, i když se například v dané situaci, kdy určitá vzpomínka vznikla, jedinec nacházel naprosto sám.⁸ Toto tvrzení Halbwachs ilustruje na příkladu člověka, který poprvé zavítá do Londýna. I když daná osoba navštíví britskou metropoli poprvé a prochází se po městě zcela o samotě, budou jeho vzpomínky ovlivněny například tím, že si o dané památce přečte něco v turistickém průvodci či v Dickensových románech, co vyčte z mapy, nebo co se jí vybaví, když si vzpomene na obraz Londýna shlédnutý kdysi v galerii. Halbwachs tedy říká: „*Za žádných okolností bych nemohl říci, že jsem byl sám, že bych sám přemýšlel, protože jsem se v mysli přemísťoval do různých skupin, třeba do té, kterou jsem vytvářel spolu s architektem (...). Totéž se týká malíře (a jeho skupiny), kartografa, který vytvořil zmíněnou mapu, nebo spisovatele. Kromě toho, že vzpomínky s těmito lidmi vždy sdílím, jsou schopni je ve mně vyvolat. Abych si vzpomínku lépe vybavil, obracím se na ně a dočasně zaujímám jejich úhel pohledu, vstupuji do jejich skupiny a zůstávám její součástí, dokud v sobě nacházím myšlenky a způsob myšlení, jež bych nikdy nevytvořil a jejichž prostřednictvím zůstávám s těmito lidmi stále v kontaktu.*“⁹

Halbwachs tedy považuje individuální paměť za sociální či kulturní fenomén, který umožňuje jednotlivci přístup k bohatství kolektivní paměti. Říká, že společnost skrze sociální interakce tvoří určité rámce, díky nimž je možné, aby jedinec vzpomínky rozeznal a lokalizoval. Halbwachsovy *cadres sociaux de mémoire* (společenské rámce paměti) představují určité

---

⁶ Astrid Erll, *Kultura pamięci* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018), 32–33.

⁷ Jiří Šubrt, „Paměť jako sociologický problém“, *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica*, č. 2 (1994): 61.

⁸ Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2009), 51.

⁹ *Ibid.*, 52.

orientační body v časoprostoru, v nichž se paměť vytváří, zhmotňuje a reprodukuje.¹⁰ Jedním z nejdůležitějších sociálních rámců paměti je podle Halbwachse jazyk, neboť každé slovo, jemuž rozumíme, v sobě ukrývá nějaké vzpomínky.¹¹

Halbwachs rovněž striktně odlišuje kolektivní paměť a dějiny. Tvrdí, že existují pouze jedny univerzální dějiny, ale celá řada kolektivních pamětí jednotlivých skupin. Historie chronologicky uspořádává to, co se událo v minulosti. Zabývá se určitými zlomovými událostmi s pohledu lidstva jako celku. Klíčovými rysy dějin jsou tedy změna a diskontinuita. Oproti tomu v případě kolektivní paměti skupiny má minulost spíše funkci při vytváření vlastní identity. Součástí kolektivní paměti se stávají pouze ty vzpomínky, které odpovídají zájmům skupiny. Důraz je kladen na podobnosti, kontinuitu a na to, co dané členy skupiny spojuje a zároveň odlišuje od ostatních skupin. Jinými slovy se také dá říct, že kolektivní paměť se soustřeďuje na přítomnost, zatímco těžiště dějin spočívá v minulosti.¹²

Halbwachsovy úvahy představují základ pro další výzkum fenoménu paměti, avšak staly se také terčem kritiky. Jeho oponenti namítali, že dějiny nemohou být univerzální, protože i samotný proces psaní dějin je ovlivněn společenskými podmínkami a dobou, ve které historik pracuje. Kritizován byl také jeho přístup k individuální paměti, zejména pro jeho nedostatečné zohlednění znalostí na poli neurologie a fyziologie lidského těla.¹³ Na druhou stranu je třeba uznat, že Halbwachs jako jeden z prvních přistupoval k paměti právě jako ke kulturnímu fenoménu a zcela odhlížel od její biologické podstaty.¹⁴ Na tomto místě je třeba zmínit také práci historika umění Abyho Warburga, jenž se ve stejné době jako Halbwachs snažil zmapovat v rámci svého projektu *Mnemosyné*, jakou roli při utváření západní kultury hrála sociální paměť.¹⁵

---

¹⁰ Jiří Šubrt a Štěpánka Pfeiferová, „Kolektivní paměť“, 14-15.

¹¹ Maurice Halbwachs, *Spoleczne ramy pamieci* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969), 403.

¹² Marta Kasztelan, „Fenomen pamieci zbiorowej“, *In Gremium. Studia nad historiá, kulturá i polityká* 6 (2012): 187.

¹³ Jiří Šubrt a Štěpánka Pfeiferová, „Kolektivní paměť“, 17.

¹⁴ Marta Kasztelan, „Fenomen pamieci zbiorowej“, 190.

¹⁵ Claudia Wedepohl, „Mnemonics, Mneme and Mnemosyne. Aby Warburg's Theory of Memory“, *Bruniana & Campanelliana. Ricerche filosofiche e materiali storico-testuali* 20, č. 2 (2014): 399.

Ironií osudu upadl Halbwachův výzkum ohledně fenoménu paměti po druhé světové válce na několik desetiletí do zapomnění. Až v 70. letech 20. století se o znovuobjevení Halbwachsových myšlenek zasloužil Gérard Namer, jenž dílu tohoto sociologa věnoval řadu vlastních prací.¹⁶ Na Halbwachsově odkazu ohledně paměťových studií pak stavěl zejména francouzský historik Pierre Nora, jenž přišel se svým konceptem míst paměti (viz následující podkapitola), a také manželé Aleida a Jan Assmannovi z Německa, kteří navázali na Halbwachsovo studium paměti jako kulturního fenoménu.

Manželé Assmannovi přispěli do debaty zejména svým konceptem kulturní paměti, kterou považovali za jednu ze čtyř oblastí vnějších projevů paměti, které jsou závislé na společenských a kulturních podmínkách (*cadres sociaux*). První oblastí je tzv. *mimetická paměť*, což je ta oblast sociálního jednání, kterou získáváme a učíme se vytvářet napodobováním. Další oblastí je *paměť věcí*, tedy informace o minulosti, kterou jedinci předávají předměty, jimiž se obklopuje. *Komunikativní paměť* je předávána pomocí řeči a mezilidské komunikace. Všechny tyto oblasti paměti se posléze promítají do čtvrté kategorie – *kulturní paměti*.¹⁷ Objektem zájmu kulturní paměti jsou fixní body v minulosti. Neuchová se v ní však minulost jako taková, ale smrskává se do symbolických figur, na nichž ulpívají vzpomínky. Tyto figury mají určitý posvátný, mýtický či slavnostní charakter a jsou základem pro budování identity vzpomínající skupiny.¹⁸

Důležité místo v práci manželů Assmannových zaujímá vymezení vztahu mezi komunikativní a kulturní paměti. Komunikativní paměť, založená na všednodenní komunikaci, podle Assmanna nejlépe odpovídá tomu, co si pod pojmem kolektivní paměť nejspíš představoval Maurice Halbwachs. Právě tato kategorie paměti je předmětem *oral history*, tedy historie, která čerpá informace o minulosti ze vzpomínek přímých účastníků, avšak nanejvýš 80 až 100 let zpět do minulosti (tedy asi čtyři generace).¹⁹ Podle belgického historika a antropologa Jana

---

¹⁶ Nicolas Maslowski, Štěpánka Lehmann a Jiří Šubrt, Maurice Halbwachs, koncept rámců paměti a kolektivní paměti, in Nicolas Maslowski a Jiří Šubrt et al., *Kolektivní paměť* (Praha: Karolinum, 2014), 22.

¹⁷ Jan Assmann, *Kultura a paměť*, 23-24.

¹⁸ Ibid., 50.

¹⁹ Ioannis Karachristos, „Filling in the ‘floating gaps’ in the history of the Greek Orthodox community of Ayvalik: A study in cultural memory“, *International Journal of Media and Cultural Politics* 12, č. 1 (březen 2016): 77.

Vansiny poté následuje tzv. *floating gap* (plynoucí mezera), která je jakousi dělicí čarou mezi bezprostřední minulostí a světem tradic, památníků a mýtů.²⁰ Problémem, jak dochází k tomu, čemu Assmann říká *zpredmetnění kultury*, tedy k přerodu všednodenních vzpomínek do symbolických figur (obřadů, monumentů, svátků aj.), se zabýval již Halbwachs. Z největší pravděpodobností si myslel, že když dojde k porušení vazby skupiny na přítomnost, tak se paměť de facto změní v historii.²¹ Manželé Assmannovi však nesouhlasí s Halbwachsovým striktním oddělením kolektivní paměti od historie. Podle nich „*má i zpredmetněná kultura paměťovou strukturu*“.²² Kulturní paměť má totiž nezastupitelnou roli při vytváření identity dané skupiny a působí jako jakási normativní a formativní síla, díky níž je možné tuto skupinovou identitu předávat dalším generacím.

Vztah mezi komunikativní a kulturní pamětí je tak podle manželů Assmannových velmi polarizovaný. Zatímco nositeli komunikativní společnosti jsou všichni žijící účastníci minulosti, kulturní paměť kultivují k těmto účelům zvolení/vybraní jedinci (kněží, druidi, umělci). Komunikativní paměť je časově omezena bezprostřední minulostí nepřekračující osmdesát až sto let, avšak kulturní paměť často čerpá dokonce z mýtických dob. Náhodné vzpomínky svědků „živé“ historie nemají jakousi jednotnou formu a řád, zatímco kulturní paměť je již ze své podstaty silně normovaná, aby tak její symbolika mohla být dále přenášena.²³

Kulturní paměť manželů Assmannových je ze své podstaty poměrně selektivní, jelikož uchováno je pouze to, co má význam pro zachování identity skupiny. Jedná se tak o jistou formu zapomnění. A právě tento fenomén se stal předmětem bádání řady akademiků zabývajících se kolektivní pamětí. Do této debaty přispěl významnou měrou kupříkladu bulharsko-francouzský filozof a literární teoretik Tzvetan Todorov. Ten rovněž tvrdí, že paměť inklinuje k tomu vybírat mezi tím, co bude vymazáno (tedy zapomenuto) a tím, co

---

²⁰ Christian Pentzold, „Fixing the floating gap: The online encyclopaedia Wikipedia as a global memory place“, *Memory Studies* 2, č. 2 (2009): 260.

²¹ Jan Assmann, Kolektivní paměť a kulturní identita In: Alexander Kratochvíl, *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů* (Praha: Akropolis, 2015), 52–53.

²² Ibid., 53.

²³ Jan Assmann, Communicative and Cultural Memory In: Astrid Erll a Ansgar Nünning, *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* (Berlin, New York: De Gruyter, 2010), 117.

bude uchováno.²⁴ Úplná rekonstrukce minulosti tak není možná. Tento rys paměti navíc nahrává totalitním režimům, které si často vynucují právo na výběr toho, co si má společnost pamatovat.²⁵ K názoru, že kolektivní paměť může být předmětem ovlivňování, dospěl také další francouzský filozof – Paul Ricoeur. Ve své knize *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (Paměť, historie, zapomnění, 2006) pracuje s pojmem *juste mémoire* (správná či spravedlivá paměť)²⁶ a tvrdí, že pro dobré fungování společnosti mají klíčovou roli oba fenomény – paměť i zapomnění. Jedině tak je totiž společnost schopná překonat nenávist.²⁷

Problematice kolektivní paměti se v rámci studia religiozity, náboženských skupin a církví věnuje francouzská socioložka Danièle Hervieu-Léger. Ve své knize *Religion as a Chain of Memory* poukazuje na fakt, že náboženství de facto funguje jako zdroj kolektivní paměti, tvoří jakýsi řetězec tradice, díky němuž si jedinec uvědomuje, že je součástí určité skupiny. Díky této sdílené tradici členové náboženské skupiny lépe chápe minulost, současnost i budoucnost.²⁸ Podle Hervieu-Léger má současná krize religiozity v rozvinutých zemích západní Evropy svůj původ právě ve ztráty kolektivní paměti a příčinu hledá právě ve zpretrhání tohoto řetězce.²⁹

---

²⁴ Tzvetan Todorov, „La mémoire et ces abus“, *Esprit* 7, č. 197 (červenec 1993): 36.

²⁵ Tzvetan Todorov, *Les abus de la mémoire* (Paris:Arléa, 2004), 14.

²⁶ Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting* (Chicago: The University of Chicago Press, 2004), 68.

²⁷ Paul Ricoeur, „Memory, Forgetfulness, and History“, *The Jerusalem Philosophical Quarterly* 45 (červenec 1996): 22.

²⁸ Thomas Langham, „Religion as a Chain of Memory by Danièle Hervieu-Léger“, *Journal of the American Academy of Religion* 71, č. 3 (září 2003): 693-694.

²⁹ Jan Kapusta, „Vtělení paměti a minulosti do svatojakubské cesty a společensko-vědního diskursu“, *Historická sociologie* 2 (2011): 80.

1.2. Koncept míst paměti

Autorem konceptu míst paměti (*lieux de mémoire*) je francouzský historik Pierre Nora. Pod jeho vedením vznikla mezi léty 1984 a 1992 rozsáhlá sedmidílná kolektivní práce, ve které se jeho tým, skládající se vedle historiků i z literárních vědců, politologů či sociologů, snažil lokalizovat místa paměti francouzského národa, jež formovala francouzskou národní identitu od středověku po současnost.³⁰ Nora vycházel z přesvědčení, že od šedesátých let 20. století francouzská národní (kolektivní) paměť začala zanikat. To mělo nastat v důsledku hlubokých změn uvnitř francouzské společnosti, jež vyvolaly a urychlily procesy jako globalizace, demokratizace, medializace, dekolonizace, emancipace či fragmentarizace.³¹ V duchu myšlenek představitelů školy Annales se Nora domníval, že čistě pozitivistický přístup k dějinám, založený na analýze politických dějin a dějin událostí, je nemožný a nežádoucí, a proto přišel s vlastní koncepcí analýzy historie.³²

Norova snaha vytvořit alternativní přístup ke zkoumání francouzské historie pramení z jeho pohledu na fenomény paměti a historie, kde je viditelná Norova inspirace idejemi Maurice Halbwachse. V úvodu svého díla píše: „*paměť a historie, to nejsou v žádném případě synonyma, ale jedná se o protiklady. Paměť je živá, jejím nositelem je živá společnost a jako taková je předmětem neustálých změn, otevřená dialektice zapamatování a zapomnění, není si vědoma toho, že byla deformována, je náchylná k úpravám a manipulacím, schopná dlouhou dobu držet, jenom aby se náhle probudila. Oproti tomu historie je problematickou a vždy nekompletní rekonstrukcí toho, co už není. Paměť je pořád aktuální, pojí nás s věčnou přítomností; historie reprezentuje minulost.*“³³

Norovy *lieux de mémoire* jsou výsledkem interakce paměti a historie. Jedná se o jakoukoliv významnou materiální či nemateriální entitu, ze které se prostřednictvím lidské vůle a vlivem

---

³⁰ Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, 401.

³¹ Kornelia Kończal, Miejsca pamięci. O niebywałej karierze pewnej koncepcji badawczej In: Robert Traba a Hans Henning Hahn, *Polsko-niemieckie miejsca pamięci IV* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2013), 78.

³² Ibid., 84.

³³ Pierre Nora, *Realms of memory*, 3.

času stala symbolická součást dědictví paměti určité skupiny.³⁴ Klíčovými a určujícími faktory míst paměti jsou tedy vůle skupiny k zapamatování (paměť) a faktor času (historie). Důležitým prvkem míst paměti je také jejich schopnost podléhat změnám. Na jednu stranu jsou schopné křísit významy dávno minule, a zároveň v průběhu času mohou získávat nové a zcela neočekávané významy a konotace.³⁵

Již Halbwachs ve své *Kolektivní paměti* píše, že „*neexistuje kolektivní paměť, která by nebyla ukotvena v prostorovém rámci.*“³⁶ Norova místa paměti však přesahují svůj čistě topografický význam slova místo. Tvrdí, že místa jsou na jednu stranu zcela reálná (pomník, socha, most atd.), ale na druhou stranu stejně tak abstraktní, jelikož pro každého jednotlivce či skupinu (národ) mohou mít zcela jiný význam a vzbuzovat rozdílné emoce.³⁷ Místa paměti chápe v trojím smyslu – materiálním, symbolickém a funkčním, přičemž všechny tyto složky musí být přítomny, proto aby se jednalo o místo paměti.³⁸

Norova práce byla silně zaměřena na identifikaci míst paměti v kontextu dějin Francie a dokonce i samotný autor si kladl otázku, zda je koncept míst paměti přenositelný a aplikovatelný i mimo francouzské prostředí.³⁹ Koncept *lieux de mémoire* se však setkala s obrovským ohlasem a vznikla celá řada obdobných děl snažících se po vzoru Pierra Nory zmapovat místa paměti jiných národů. Za zmínku stojí například práce *I luoghi della memoria* (Místa paměti, 1996-1997), jejímž iniciátorem byl italský historik Mario Isnenghi⁴⁰, nebo německý projekt *Deutsche Erinnerungsorte* (Německá místa paměti, 2001) vedený dvojicí historiků Étienne Françoise a Hagenem Schulzem⁴¹.

---

³⁴ Zeynep Celik, „*Colonial/Postcolonial Intersections*“, 143.

³⁵ Pierre Nora, *Realms of memory*, 15.

³⁶ Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť*, 200.

³⁷ Pierre Nora, Mezi paměti a historií: problematika míst, *Cahiers du CEFRES č. 10 – Antologie francouzských společenských věd: město* (červen 2010): 55.

³⁸ *Ibid.*, 56.

³⁹ Pierre Nora, *Présent, nation, mémoire* (Paris: Gallimard, 2011), 373.

⁴⁰ Kornelia Kończal, *Miejsca pamięci*, 85.

⁴¹ *Místa paměti česko-německého soužití: sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskusního fóra Místa paměti v Chebu 5.6.2010* (Praha: Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011), 14.

1.2.1. Místa paměti a transnacionalismus

Moderní historiografii druhé poloviny 20. století charakterizuje snaha o překonání přístupu postaveném výlučně na zkoumání dějin národů a států. Jedním z pionýrů v této oblasti byl francouzský historik a jeden ze zakladatelů školy Annales, Marc Bloch, jenž již ve dvacátých letech vyzýval ve svém projevu *Pour une histoire comparée des sociétés européennes* k upuštění od čistě národního výkladu dějin. Větší pozornosti se komparativnímu přístupu a transnacionalizaci historiografie dostalo až v důsledku společenských změn po druhé světové válce, zejména v souvislosti s dekolonizací a globalizací.⁴²

Norův koncept míst paměti byl akademickou i laickou veřejností přijat velmi pozitivně, což dokládá na 100 tisíc prodaných výtisků, zahrnutí pojmu *lieu de mémoire* do slovníku francouzského jazyka Le Grand Robert a řada odborných publikací vycházejících z jeho práce. Avšak ani Nora se nevyhnul kritice, jež byla především založena právě na přílišném akcentování dějin francouzského národa, vylučujíc význam národnostních menšin, či diskurs mimo národní mainstream. Někteří jeho kritici hovořili o určité sakralizaci přístupu k dějinám Francie.⁴³

Přestože samotný autor konceptu míst paměti Pierre Nora pochyboval o replikovatelnosti tohoto fenoménu mimo francouzské prostředí, vznikla řada publikací, jež překračovaly nejen hranice Francie, ale také národní kontext. Transnacionální charakter tak má práce věnující se místům paměti Euroregionu Saar-Lor-Lux (Sársko, Lotrinsko, Lucembursko).⁴⁴ Daleko ambiciózněji se jeví kolektivní práce *Polsko-niemieckie miejsca pamięci* (Polsko-německá místa paměti, 2012-2015), pod vedením dvojice autorů Roberta Traby a Hanse Henninga Hahna, která na téměř 5000 stranách mapuje místa paměti spojená s historií těchto dvou

---

⁴² Michael Muller, Historia transnarodowa, historia wzajemnych oddziaływań i (po)dzielone miejsca pamięci. Tradycje i wyzwania metodologiczne In: Robert Traba a Hans Henning Hahn, *Polsko-niemieckie miejsca pamięci IV* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2013), 18.

⁴³ Jean-Paul Willaime, „De la sacralisation de la France. Lieux de mémoire et imaginaire national / On the Sacralization of France. Lieux de mémoire and the Nation Imaginary“, *Archives de sciences sociales des religions* 66, č. 1 (1988): 125-126.

⁴⁴ Rainer Hudemann, *Saar-Lor-Lux: Linkages in a European Core Region*, dostupné z: <http://www.memotransfront.uni-saarland.de/pdf/concept.pdf> (staženo 31. července 2023)

národů. Místům paměti odkazujícím na společnou historii Čechů a Němců se věnuje publikace *Místa paměti česko-německého soužití*.⁴⁵

Mluvíme-li o transnacionalizaci konceptu míst paměti, je třeba také zmínit autory věnující se tomuto fenoménu v celoevropském měřítku. Existenci evropských míst paměti připouští v jedné ze svých novějších prací také samotný Pierre Nora. Nabízí také poměrně obsáhlý výčet potenciálních míst paměti celoevropského významu. Namátkou zmiňuje nejruznější bitvy (Waterloo aj.), mírová ujednání (vestfálský mír, vídeňský kongres, versailleská smlouva aj.), geografické pojmy (Alpy, Rýn, Dunaj aj.), univerzity (Salamanca, Bologna aj.) a mnoho dalších. Dlouhým výčtem potenciálních míst paměti se snaží poukázat na praktické překážky při realizaci takového výzkumu.⁴⁶ Podle Nory je takřka nemožné obsáhnout všechna místa paměti, ani kdyby se na takovém projektu podílela celá řada výzkumníků. Problém také spatřuje v překonání národního kontextu jednotlivých míst paměti.⁴⁷

Navzdory Norově skepticismu ohledně evropských míst paměti vzniklo v posledních letech také několik prací věnujících se právě tomuto fenoménu. Za zmínku stojí například práce Étiennea Françoise a Thomase Serriera nazvaná jednoduše *Lieux de mémoire européens* (Evropská místa paměti, 2011), ve které se tato dvojice autorů snaží zmapovat temná i světlá místa evropské paměti (např. lidská práva, katedrály, druhá světová válka), ale také místa, která konstruovala paměť o Evropě ve světovém měřítku (kolonialismus, migrace).⁴⁸ Mezi publikace, které se zabývají spíše místy paměti s pohledu evropské integrace lze zařadit projekt *Pozytywne miejsca pamięci europejskiej* (Pozitivní místa evropské paměti, 2015) pod vedením Kingy Anny Gajda a Anety Pazik. Jak naznačuje samotný název publikace, Gajda a Pazik kladou důraz na pozitivní přínos evropské integrace při vytváření celoevropské paměti

---

⁴⁵ *Místa paměti česko-německého soužití: sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskusního fóra Místa paměti v Chebu 5.6.2010* (Praha: Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011)

⁴⁶ Pierre Nora, *Présent, nation, mémoire*, 379–380.

⁴⁷ *Ibid.*, 381.

⁴⁸ Étienne François a Thomas Serrier, *Lieux de mémoire européens* (Paris: La documentation française, 2012)

(a identity). Potřebu vytvořit pouze pozitivní seznam evropských míst paměti zdůvodňují převahou míst spojených s traumaty druhé světové války v jiných publikacích.⁴⁹

---

⁴⁹ Kinga Anna Gajda a Aneta Pazik, *Pozytywne miejsca pamięci europejskiej* (Kraków: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, 2015), 6.

1.3. Koncept rozdělených měst

Problematika rozdělených měst se týká měst, která v historii tvořila jeden urbanistický celek, ale následkem dějinných událostí byla rozdělena státní hranicí. Tento fenomén je charakteristický především po oblast Střední Evropy, kde po první světové válce vznikla řada nových států (jejichž hranice ne vždy odpovídaly těm historickým), a kde po druhé světové válce docházelo k dalším významným územním změnám. Můžeme se s ním ovšem setkat i v dalších částech Evropy (rusko-finská, finsko-švédská,⁵⁰ belgicko-nizozemská, francouzsko-německá hranice aj.), respektive po celém světě. V odborné literatuře je problematika těchto měst nejčastěji zkoumána zejména v kontextu měst na německo-polské hranici, kde po druhé světové válce, následkem přesunutí hranic Polska na západ, řeky Lužická Nisa a Odra rozdělily města jako např. Görlitz a Zgorzelec, Guben a Gubin, nebo Frankfurt nad Odrou a Słubice.

Definice pojmu rozdělené město, není však v odborné literatuře zcela jednotná. Akademici často pracují s různými pojmy – *divided city*, *twin towns*, *sister towns*, *trans-border towns*, *bi-national towns*, *neighbourhood towns*, *coupled towns*, *partner towns* aj. – které většinou popisují situaci měst, tak jak byla charakterizována výše. Ne vždy však příhraniční města vznikla rozdělením hranicí, nicméně se v nich dají pozorovat podobné tendence jako u výše zmíněných. Přesným vymezením těchto rozdílů a odlišných definic se ve své práci zabývají Joanniemi a Sergunin⁵¹ a také Székely, která představuje osm různých typů vzniku a organizace přeshraničních městských zón. Podle této typologie se pojmu rozdělené město nejvíce blíží definice prvního typu, který Székely popisuje následovně: „*města většinou menší velikosti, často kdysi tvořící jeden urbanistický celek, následně rozdělený hranicí. Nejznámějším příkladem jsou Görlitz a Zgorzelec na německo-polské hranici*“⁵²

---

⁵⁰ Pertti Joenniemi a Alexander Sergunin, „When Two Aspire to Become One: City-Twinning in Northern Europe“, *Journal of Borderlands Studies* 26, č. 2 (2009): 231.

⁵¹ Ibid., 232.

⁵² Andrea Székely, „Cross-Border Agglomerations“, *A Dunaiújvárosi Főiskola Közleményei* 29, č. 3 (listopad 2007): 241.

1.3.1. Problematika integrace rozdělených měst

Velká část akademiků se domnívá, že v podmínkách dnešní Evropy dochází k postupné integraci rozdělených měst. Této problematice se blíže věnuje například Julita Makaro. Ta na základě svého výzkumu tvrdí, že mezi těmito městy dochází k postupné integraci ve třech rovinách – politické, ekonomické a sociální. Klíčovou roli v kontextu rozdělených měst má však podle autorky zejména sociální integrace.⁵³

Podle Makaro má sociální integrace rozdělených měst rovněž tři aspekty – prostorový, symbolický a ideologický. V rámci prostorové integrace se dá například zkoumat přeshraniční mobilita (jak často obyvatelé jezdí přes hranice do druhého města? za jakým účelem?), urbanistické integrační prvky (revitalizace prostorů bývalých hraničních přechodů a oblastí v těsné blízkosti hranice), rozvoj meziměstské přeshraniční dopravy, či výskyt nápisů ve veřejném prostoru v druhém jazyce (obchody, restaurace atd.). Symbolická rovina sociální integrace rozdělených měst řeší především otázku vzniku společné identity (je to možné? Na úkor jaké jiné identity?) a symbolickou úlohu hranic.⁵⁴ Z ideologického hlediska je možné například nahlížet na budování společné značky obou měst (Ślubfort = Ślubice + Frankfurt), ale také na ideologické rozdíly či společné znaky jednotlivých spolu sousedících národů (například i myšlenka evropské integrace, tvorba evropské identity).⁵⁵

S podobným dělením, avšak v lehce odlišném kontextu a provedení, pracují i Hardi a Uszkai. V rámci svého výzkumu vypracovali typologii metodologických přístupů k integraci rozdělených měst, které řadí do tří kategorií. První z nich se zaměřuje na význam fyzické hranice v prostoru a autoři zde zkoumají například vzájemné přeshraniční interakce mezi obyvateli (např. nakupování) či stav infrastruktury (mosty, cesty, železniční spojení...). Druhá skupina odborné veřejnosti se podle Hardiho a Uszkai zaměřuje na duchovní význam hranice, jak je hranice vnímána lidmi, kteří v jejím okolí žijí, či zkoumá otázky týkající se identity. Tato druhá skupina je podle Hardiho a Uszkai méně početná, jelikož se procesy s těmito jevy

---

⁵³ Julita Makaro, „On the Domination of the Integration Perspective in Academic Reflections on Polish-German Divided Towns - Selected Aspects“, *Polish Sociological Review* č. 205 (2019): 56.

⁵⁴ *Ibid.*, 57–58.

⁵⁵ *Ibid.*, 59.

spojené hůře detekují a měří. Třetí kategorie představuje jakousi směsici dvou výše zmíněných přístupů k problematice integrace rozdělených měst.⁵⁶

1.3.2. Vliv evropské integrace na integraci rozdělených měst

Akademické práce ohledně integrace rozdělených měst vznikaly již od konce druhé světové války, ovšem zejména v kontextu integrace těchto obcí ležících na tzv. znovuzískaných územích (Ziemie Odzyskane, Recovery Territories) s dalšími částmi polského státu. Od sedmdesátých let, kdy došlo k uvolnění přeshraniční přepravy mezi Německou demokratickou republikou a Polskou lidovou republikou, vznikají první práce věnující se propojování rozdělených měst jako takových. Nicméně až geopolitické změny přelomu osmdesátých a devadesátých let, které kompletně proměnily politickou situaci ve střední a východní Evropě vedly k zvýšenému zájmu akademického prostředí o tuto problematiku, často v kontextu integrace zemí bývalého východního bloku do evropských struktur.⁵⁷

Gierczak na příkladu nedávné historie měst Görlitz a Zgorzelec popisuje čtyři různé fáze vývoje vztahů mezi rozdělenými městy – odcizení, koexistence, vzájemná závislost a integrace.⁵⁸ Zároveň tvrdí, že pro čtvrtou fázi, tedy integraci (prostorovou i ideologickou), měly největší vliv události spojené se vstupem Polska do Evropské unie v roce 2004, zejména pak přistoupení k Schengenskému prostoru o tři roky později.⁵⁹

Také Schultz popisuje situaci a vztahy rozdělených měst (nejen na německo-polském pohraničí) jako zářný projev evropské integrace v praxi. Vliv Evropské unie vidí především ve vytvoření jakéhosi institucionálního rámce pro budoucí spolupráci, například

---

⁵⁶ Tamás Hardi a Andrea Uszkai, „Theoretical Models of Cross-border Integration“, *Social Studies/ Sociální studia* 1 (2017): 26.

⁵⁷ Julita Makaro, „On the Domination of the Integration Perspective“, 52.

⁵⁸ Dariusz Gierczak, „Town Pairs, Divided Border Towns and Places of Integration: The Case of Görlitz/Zgorzelec“, *Sociální Studia/Social Studies* 14 (2017): 66.

⁵⁹ *Ibid.*, 67.

prostřednictvím rozvoje přeshraniční spolupráce na úrovni euroregionů.⁶⁰ S tím spojuje i značné rozšíření možností rozdělených měst získávat finanční prostředky (zejména v rámci programů PHARE a PHARE-Cross-Border Co-operation Program).⁶¹

Vlivům členství v Evropské unie na rozvoj vzájemných vztahů mezi jednotlivými rozdělenými městy se ve své práci věnují i Joanniemi a Sergunin (2011). Ti poukazují na fakt, že se však situace napříč evropským kontinentem dramaticky odlišuje, což dokládají na příkladu několika skandinávských a severoevropských měst.⁶² Obecně však tvrdí, že přistoupení jednotlivých zemí k Evropské unii mělo pro rozdělená města jednoznačně pozitivní důsledky, zejména při vytváření společného prostoru a pocitu sounáležitosti.⁶³

V jiné ze svých prací, Joanniemi a Sergunin (2012) označují tato města jako jakési „laboratoře evropské integrace“. Toto tvrzení zdůvodňují tím, že budování vzájemných vztahů v rozdělených městech má ze své podstaty již od začátku nadnárodní charakter (a často nejen na úrovni dvou národů), což je často v rozporu se snahami o budování národní identity jednotlivých států (nation-building).⁶⁴

V podobném duchu se vyjadřuje i Stokłosa. Ta dokonce tvrdí, že vlivem zapojení států do procesu evropské integrace dochází k vzniku nových přeshraničních identit na regionální bázi. Toto tvrzení ilustruje na příkladu obcí Velké Slemence a Mali Slementsni na slovensko-ukrajinském pomezí. Zde je vidět, že všechny zúčastněné země ani nemusí být řádnými členy Evropské unie a přesto tato mezinárodní organizace citelně působí na utváření vzájemných

---

⁶⁰ Helga Schulz, *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration* (Frankfurt nad Odrou: Frankfurter Institut für Transformationsstudien. 2002), 32.

⁶¹ *Ibid.*, 33.

⁶² Pertti Joenniemi a Alexander Sergunin, „Another Face of Integration: City Twinning in Europe“, *Research Journal of International Studies* 22 (2011): 121.

⁶³ *Ibid.*, 130.

⁶⁴ Pertti Joenniemi a Alexander Sergunin, "Laboratories of European Integration: Citytwinning in Northern Europe“, *Peipsi Center for Transboundary Cooperation, Working Papers Series I* (2012): 13.

vztahů mezi rozdělenými městy.⁶⁵ Problematice utváření společné identity a společného prostoru ve městech v polsko-německém příhraničí se věnuje rovněž Opiłowska.⁶⁶

Trochu v rozporu se zjištěními Joanniemiho a Surginina, Stokłosa a Opiłowské se, pokud jde o vytváření svébytné identity, vyjadřují Dębicki a Tamáska. Ti ve své práci zabývající se městy oddělenými řekami ve středoevropském prostoru (konkrétně Komárno/Komárom, Český Těšín/Cieszyn a Görlitz/Zgorzelec) přicházejí k závěru, že se v těchto městech nevytváří jakési integrované mikro-sociální prostředí. Své tvrzení zdůvodňují geografickými podmínkami (problém s překračováním Dunaje v Komárně), dále pak napjatými vztahy mezi jednotlivými etniky (stereotypy, předchozí hraniční konflikty) či existencí jazykové bariéry. Důležitým krokem vstříc možné integraci měst rozdělených hraniční řekou je podle Dębického a Tamásky úprava samotného prostoru kolem hraničního toku, například vytvořením jakéhosi společného zeleného pásu mezi oběma městy (jako příklad poslouží společný projekt měst Český Těšín a Cieszyn - Zahrada dvou břehů).⁶⁷

Určitou roli stereotypům přikládá také Dolińska a Niedźwiedzka-Iwańczak, které se věnují především mapováním vztahů mezi Němci a Poláky v příhraničních rozdělených městech. Na základě svého výzkumu však došly k názoru, že každodenní kontakt mezi jednotlivými příslušníky obou národů pomáhá překonávat historicky zaryté představy o těch druhých. Dolińska a Niedźwiedzka-Iwańczak tím říkají, že tak dochází k vytváření jakési fikce, kdy ti Němci či Poláci žijící na opačné straně hranice jsou vnímáni jako naši Němci a naši Poláci, se kterými toho máme hodně společného a které tak úplně nespojujeme se stereotypními vlastnostmi typickými pro daný národ.⁶⁸

---

⁶⁵ Katarzyna Stokłosa, „Twin towns in Eastern Europe: On the way from bordering to the cross-border identity?“, In: Elżbieta Opiłowska eds., *Advances in European Borderlands Studies* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2017), 313.

⁶⁶ Elżbieta Opiłowska, „Creating transborderness in the public spaces of the divided cities. The case of Frankfurt (Oder) and Słubice“, In: Elżbieta Opiłowska eds., *Advances in European Borderlands Studies* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2017), 317–343.

⁶⁷ Marcin Dębicki a Máté Tamáska, „Laboratories of Integration: Divided Twin Towns at River Borders in the Visegrad Countries and Germany“, *Socio Hu speciální vydání č. 2* (leden 2014): 14.

⁶⁸ Kamilla Dolińska a Natalia Niedźwiecka-Iwańczak, „German Neighbours from Across the River – Insiders? Strangers? Others?“, *Sociální studia / Social Studies 1* (2017): 112.

1.4. Metodologie

Tato diplomová práce pracuje s kvalitativní výzkumnou metodologií. Primární zdroj informací představují polostrukturované dialogy s vybranými osobnostmi obou měst. Respondenti byli vybráni na základě průzkumu společenského, politického a kulturního prostředí v Českém Těšíně a Cieszyně, tak aby se jednalo o významné představitele těchto jednotlivých společenských oblastí. Zároveň bylo dbáno na vyváženost účastníků rozhovoru podle států / měst, ve kterém z titulu své funkce primárně působí. Převaha respondentů z Českého Těšína (v poměru 4:3) je dána tím, že působnost Heleny Legowicz se sice zaměřuje primárně na českou část Těšínska, nicméně je představitelkou polské národnostní menšiny žijící v tomto regionu. Ostatní národnostní/etnické skupiny zmiňované v této práci, tedy Němci a Židé, dnes v důsledku historických události představují zanedbatelný podíl v národnostní struktuře obou měst, a tudíž nejsou ani nijak společensky aktivní. Pro lepší ilustraci následuje krátké představení jednotlivých účastníků polostrukturovaných rozhovorů.

Gabriela Staszkiwicz je starostkou města Cieszyn. Zvolena byla v roce 2018 na kandidátní listině sdružení Cieszyński Ruch Społeczny (Těšínské společenské hnutí).

Vít Slováček je dlouholetým předsedou místní organizace KDU-ČSL v Českém Těšíně. Členem zastupitelstva je nepřetržitě od roku 1998. V letech 1999-2006 a 2018-2022 vykonával funkci místostarosty města. Mezi léty 2006-2018 byl pak českotěšínským starostou. Do stejné funkce byl znovuzvolen po komunálních volbách na podzim roku 2022. V úvodu roku 2023 však v důsledku aféry jednoho z koaličních partnerů došlo ke změnám ve vedení města. Vít Slováček se tak stal opět místostarostou Českého Těšína. Od roku 2004 je rovněž členem zastupitelstva Moravskoslezského kraje, kde od roku 2020 předsedá výboru pro národnostní menšiny.

Bogdan Kasperek je dlouholetým ředitelem organizace Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza“ (dále SRiWR „Olza“, Sdružení rozvoje a regionální spolupráce „Olza“). Jedná se o sdružení samosprávných celků, jež tvoří polskou část Euroregionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński. Cílem Euroregionu je rozvoj přeshraniční česko-polské spolupráce na území historického Těšínska. S titulu své funkce je Bogdan Kasperek také tajemníkem Euroregionu.

Českým ekvivalentem SRiWR „Olza“ je Regionálního sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska. Sdružení reprezentuje zájmy samospráv české části Těšínského Slezska. V čele této organizace stojí Tomáš Balcar na pozici výkonného ředitele.

Irena French plní od roku 2021 funkci ředitelky Muzea Těšínského Slezska (Muzeum Śląska Cieszyńskiego). Tato instituce patří mezi nejstarší svého druhu ve Střední Evropě. Byla založena v roce 1801 na popud těšínského vzdělance a průkopníka muzejnictví Leopolda Jana Scherschnika (instituce je také nazývána Scherschnikovo muzeum). Jedná se o nejstarší veřejné muzeum v českých zemích i na území dnešního Polska.

Na tradici těšínského muzejnictví navazuje také Muzeum Těšínska, jež vzniklo po druhé světové válce v roce 1948 na území Českého Těšína. Ředitelkou nově zrekonstruované historické budovy Muzea Těšínska je Pavlína Badurová.

Helena Legowicz plní od roku 2017 funkci předsedkyně Hlavního výboru Polského kulturně-osvětového svazu v České republice (Zarząd Główny Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego; na Těšínsku je tato organizace veřejně známa pod zkratkou PZKO). PZKO je s více než 12 tisíci členů největší organizací sdružující polskou národnostní menšinu v Česku. Hlavním cílem této organizace je zejména činnost směřující k rozvoji a udržování svébytné polské kultury, tradic, folkloru a historie Těšínského Slezska.⁶⁹

O poskytnutí rozhovoru byl požádán také Krzysztof Szelong, ředitel Książnicy Cieszyńskiej. Tato těšínská instituce se zaměřuje na vědeckou a publikační činnost zaměřenou na uchování, propagaci a informování o bohaté tradici písemnictví a knihtisku na Těšínsku.⁷⁰ Po představení tématu a cílů diplomové práce však Krzysztof Szelong odmítl svou další účast v rozhovoru se slovy, že vše, co má toto téma k předání lze dohledat v jeho člancích a knihách. Pohled ředitele této významné těšínské kulturní instituce na problematiku míst paměti je tedy v této práci prezentován prostřednictvím jeho publikační činnosti.

Jedním z cílů této práce je lokalizace míst paměti na území měst Český Těšín a Cieszyn. Jak již bylo zmíněno, tato práce neaspiruje na představení kompletního výčtu těšínských míst

---

⁶⁹ Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej, 28. července 2023, dostupné z: <https://www.pzko.cz/o-pzko/>

⁷⁰ § 6 Statutu Książnicy Cieszyńskiej, dostupné z: https://kc-cieszyn.pl/strona_glowna/o-bibliotece/status-prawny/statut/ (staženo 16.2.2023)

paměti, nýbrž se snaží o subjektivní výběr těchto míst získaný na základě polostrukturovaných rozhovorů s výše představenými lokálními osobnostmi. Pro lepší přehlednost byly výstupy u těchto rozhovory zpracovány do níže uvedené tabulky. Tato práce blíže pojednává o místech paměti uvedených pouze v příslušné kolonce této tabulky. Respondenti v případě těchto míst paměti zdůraznili jejich význam, blíže představili, proč je toto místo paměti důležité a případně jaká je dynamika vnímání tohoto místa paměti v průběhu historie. V kolonce „zmínka o dalších místech paměti“ jsou uvedena ta místa, která byla v průběhu rozhovoru pouze krátce zmíněna, například v rámci výčtu několika různých míst paměti najednou a respondent blíže nespecifikoval v čem spočívá význam takového místa.⁷¹ Kompletní transkripce všech rozhovorů jsou součástí této diplomové práce jako jedna z příloh. Součástí příloh je také vzor informovaného souhlasu s poskytnutím rozhovoru. Autor této práce má k dispozici originální dokumenty s podpisy všech respondentů, které na vyžádání předloží zkušební komisi během obhajoby diplomové práce. V průběhu polostrukturovaných rozhovorů byla všem respondentům položena stejná sada otázek. Otázky kopírují hlavní cíle této práce. Konkrétně se jednalo o tyto dotazy:

- *Jaká jsou podle Vašeho názoru místa paměti spojená s historií měst Český Těšín a Cieszyn?*
- *Jak toto místo paměti / tato místa paměti vnímáte vy osobně?*
- *Domníváte se, že kolektivní paměť různých národnostních skupin se v případě tohoto místa paměti liší (případně v čem), nebo je stejná?*
- *Domníváte se, že v Českém Těšíně a Cieszyně jsou místa paměti, která mají nadnárodní / transnacionální charakter?*
- *Myslíte si, že se paměť o tomto místě vyvíjela v čase? Pokud ano, jak se význam těchto míst a paměť o nich měnila v průběhu historie?*
- *Domníváte se, že na vnímání míst paměti mělo vliv přistoupení ČR a Polska k EU?*

---

⁷¹ Příkladem takové zmínky může být výčet míst paměti Heleny Legowicz o těšínských Židech: *Na levém břehu je to pak bývala budova synagogy, kde se dnes nachází dům PZKO. Dalším takovým zajímavým místem je nástěnná malba Ireny Sendlerové na Starým Targu.* Respondentka ale uvedená místa v dalším průběhu nezmiňuje.

Respondent	Stát profesní působnosti	Organizace	Místa paměti	Zmínka o dalších místech paměti
Pavλίna Badurová	ČR	Muzeum Těšínska	<ul style="list-style-type: none"> • Pomník vytyčení československých hranic • Pomník slezských legionářů „Śląaczka“ • Těšínská tramvaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Studna tří bratří • KL Stalag Teschen • Kavárna Avion
Tomáš Balcar	ČR	Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska	<ul style="list-style-type: none"> • Olza / Olše • Hraniční mosty • „Zahrada dvou břehů“ • Těšínská tramvaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Studna tří bratří
Irena French	Polsko	Muzeum Śląska Cieszyńskiego	<ul style="list-style-type: none"> • Starý a nový židovský hřbitov • Komunální hřbitov Cieszyn • Olza / Olše 	<ul style="list-style-type: none"> • Studna tří bratří • Masarykovy sady
Bogdan Kasperek	Polsko	Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza“	<ul style="list-style-type: none"> • Olza / Olše • Most Přátelství • Sportovní lávka • „Zahrada dvou břehů“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Pomník obětí nacismu „Pod Wałką“
Helena Legowicz	ČR	Polski Związek Kulturalno-Oświatowy	<ul style="list-style-type: none"> • Olza / Olše 	<ul style="list-style-type: none"> • Hotel Piast • Sídlo PZKO „Fasalówka“ • Park Adama Sikory • Sídlo Městského sdružení PZKO na Božkově ulici
Vít Slováček	ČR	Městský úřad Český Těšín	<ul style="list-style-type: none"> • Olza / Olše • Pomník vytyčení československých hranic • Pomník slezských legionářů „Śląaczka“ • Těšínská tramvaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Studna tří bratří • Kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova v Českém Těšíně
Gabriela Staszkiwicz	Polsko	Urząd Miasta Cieszyn	<ul style="list-style-type: none"> • Olza / Olše • Hraniční mosty • Starý židovský hřbitov • Těšínská tramvaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Studna tří bratří • Pomník obětí nacismu „Pod Wałką“

1.5. Názvosloví a vlastní jména

Za účelem zvýšení přesnosti a přehlednosti se v této práci rozlišuje mezi označením *Těšín*, *Cieszyn* a *Český Těšín*. Český ekvivalent Těšín v této práci odkazuje na historické označení města existujícího do roku 1920, tedy na dobu kdy dnešní města Cieszyn a Český Těšín tvořila jeden urbanistický celek. Pro označení měst, která vznikla v důsledku první světové války rozdělením Těšína v roce 1920 je v této práci používán originální oficiální název v jednotlivých jazycích, tedy Cieszyn a Český Těšín.

V této práci je důsledně dbáno na používání dvojího označení názvu řeky Olza/Olše a slov odvozených od tohoto hraničního toku (např. Zaolzí/Zaolší). Činěno je tak s ohledem na povahu této práce, která pojednává o kolektivní paměti různých etnických a národnostních skupin žijících na území měst Český Těšín a Cieszyn a s ohledem na citlivý spor ohledně oficiálního názvu řeky v českém jazyce. Blíže o této problematice pojednává kapitola věnovaná hraniční řece Olze/Olši jako místu paměti.

Všechna ženská příjmení jsou v této diplomové práci uvedena v originální formě, tj. v přechýlené i nepřechýlené formě. Tuto formu umožňuje novela zákona o matrikách, jménu a příjmení⁷² a činěno je tak zejména s respektem vůči respondentkám, které se účastnily polostrukturovaných rozhovorů.

---

⁷² zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení

2. Historický a společenský vývoj na Těšínsku v průběhu staletí

Podle legendy bylo město založeno již v roce 810 na popud synů bájného polského vládce Leška III. Tři bratři Bolko, Leszko a Cieszko se měli vydat na náročnou cestu, během které se rozdělili a vydali se na různé světové strany. Po dlouhé době se opět setkali u pramene, kde stojí dnešní Studna tří bratří. Jelikož se z tohoto setkání velmi těšili, rozhodli se v těchto místech založit město Těšín.⁷³

Archeologické průzkumy však ukazují, že oblast dnešního Zámeckého vrchu byla osídlena již zhruba od 6.-5. století př. n. l. Ve vzdálenosti zhruba 5 km od dnešního centra města stálo mohutné slovanské hradiště známé jako Starý Těšín (v dnešní obci Chotěbuz-Podobora), které ztratilo na významu nejspíše v důsledku vpádu velkomoravského knížete Svatopluka. Mocenské centrum oblasti se tak postupně přesunulo na dnešní Zámecký vrch.⁷⁴ První zmínky o Těšíně pocházejí z roku 1155, kdy se o zdejším hradě hovoří bula papeže Hadriána IV.⁷⁵ Z té doby z největší pravděpodobností pochází také nejstarší dochovaná těšínská stavba – rotunda sv. Mikuláše.

V důsledku rozdělení Ratibořského knížectví v roce 1290 došlo ke vzniku Těšínského knížectví, které připadlo Měškovi I. Těšínskému, ze slezské větve Piastovců. Těšínská Piastovci posléze vládli v Těšínském knížectví až do roku 1653. Již od samotného začátku se místní vládcí, navzdory svému polskému původu, v zahraniční politice orientovali spíše na české krále. Měškova dcera Viola se stala manželkou posledního krále z dynastie Přemyslovců – Václava III.⁷⁶ Jeho syn Kazimír I. v roce 1327 složil v Opavě hold Janu Lucemburskému, čímž se Těšínsko na následujících několik století stalo lénem českých králů jako jedna z vedlejších zemí Koruny české.⁷⁷

---

⁷³ Józef Ondrusz, *Godki Śląskie* (Ostrava: Profil, 1977), 18.

⁷⁴ Idzi Panic, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu (do 1528 roku)* (Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015): 31.

⁷⁵ *Ibid.*, 32–33.

⁷⁶ Zbyšek Ondřejka, *Těšínské Slezsko* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2008): 14.

⁷⁷ Zdeněk Jirásek et al., *Slezsko v dějinách českého státu I.: Od pravěku do roku 1490* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012): 255.

Za vlády Kazimíra II. se na Těšínsku také začínají šířit myšlenky reformace. Reformní náboženské hnutí se na Těšínsku plně prosadilo za vlády knížete Václava III. Adama. Ten v roce 1545 přešel na protestantskou víru a začal v knížectví prosazovat myšlenky Martina Luthera. V té době luteráni na Těšínsku tvořili již významnou část obyvatel.⁷⁸ K luteránství tíhlo zejména německy mluvící obyvatelstvo, a to nejen v Těšíně, ale po celém Slezsku.

Bedřich Vilém byl posledním mužským vládcem z těšínské větve Piastovců a po jeho smrti v roce 1625 připadlo Těšínské knížectví jako odúmrť českým králům, konkrétně Ferdinandu II. Habsburskému. Ferdinand umožnil Bedřichově sestře Alžbětě Lukrécii spravovat knížectví až do její smrti v roce 1653.⁷⁹ Období, kdy vládli poslední těšínszí Piastovci, se z velké části překrývalo s trváním třicetileté války, konfliktu, jenž byl do značné míry vyvrcholením náboženských sporů mezi katolíky a protestanty. Válka pro Těšínské knížectví znamenala především obrovské materiální a lidské ztráty. Po smrti Alžběty Lukrécie vymřeli těšínszí Piastovci i po přeslici a vlády se definitivně ujali Habsburkové, kteří v knížectví vládli až do rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918.⁸⁰ Těšínské knížectví spravovali prostřednictvím Těšínské komory, jež zastupovala finanční zájmy knížat. Ta v Těšíně moc nepobývala a realizovala se spíše na císařském dvoře ve Vídni.

Význam Těšínského knížectví opět vzrostl v důsledku slezských válek, kdy Habsburkové přišli o značnou část Slezska, jež připadlo Prusku. Kromě Těšínského knížectví zůstalo součástí Habsburské monarchie pouze části Opavského, Krnovského a Niského knížectví. Tzv. Rakouské Slezsko pak bylo administrativně rozděleno na dva kraje – těšínský a opavský, jež spadaly pod správu Královského úřadu sídlícího v Opavě.⁸¹

Připojením Haliče v roce 1772 dále stoupal význam Těšína jako komunikačního uzlu, přes který vedla významná císařská cesta z Vídně do Lvova. V roce 1779 se v Těšíně konala mírová jednání ukončující válku o bavorské dědictví. Těšínský mír kromě jiného definitivně

---

⁷⁸ Jiří Bílek, *Kyselá těšínská jablička: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945* (Praha: Nakladatelství Épocha, 2018): 19.

⁷⁹ Zdeněk Jirásek, *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012): 176.

⁸⁰ Zbyšek Ondřeka, *Těšínské Slezsko* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2008): 17.

⁸¹ Jiří Bílek, *Kyselá těšínská jablička*, 24.

potvrzoval ztrátu většiny Slezska ve prospěch Pruska.⁸² V roce 1802 založil katolický kněz Leopold Šeršník v Těšíně první veřejné muzeum v Habsburské monarchii (a v dnešním Polsku). O tři roky později se do Těšína v důsledku ohrožení Vídně Napoleonovými vojsky přestěhoval dokonce celý císařský dvůr a Těšín se tak na několik měsíců stal de facto hlavním městem celé monarchie.

Největší společenské a hospodářské změny na Těšínsko přinesla průmyslová revoluce, zejména v souvislosti s objevením černého uhlí v oblasti Ostravsko-karvinské pánve. První povrchová naleziště černého uhlí na území Těšínského Slezska byla objevena již v roce 1757 v Polské Ostravě (dnes Slezská Ostrava), v roce 1776 pak na pahorcích Ptáčník a Kamienczok u Karviné. Již v roce 1779 nechal kníže Albert Sasko-Těšínský v Ustroni vybudovat první huť na zpracování železné rudy, čímž dal počátek průmyslově výrobě na Těšínsku. Železná ruda byla tehdy dovážena z lokálních nalezišť nacházejících se na úpatích Beskyd. V roce 1839 svou činnost zahájily Třinecké železárny, v nichž bylo nejdříve pro výrobu oceli využíváno dřevěné uhlí získávané těžbou dřeva v hlubokých beskydských lesích na Jablunkovsku.⁸³ Zásadním impulsem pro rozvoj průmyslu bylo napojení na železniční síť, nejdříve díky Severní dráze císaře Ferdinanda spojující Vídeň s Haličí, která dorazila do Bohumína v roce 1847. Na přelomu 60. a 70. let pak vznikla Košicko-bohumínská dráha, jež propojila Těšínské Slezsko s Horními Uhrami (dnešní Slovensko). Železnice tak umožnila nejen snazší přístup k bohatým nalezištím železné rudy v Uhrách, ale rovněž významně zjednodušila export místních průmyslových produktů.⁸⁴

S rozvojem průmyslu nastal na Těšínsku populační boom, způsobený velkým přirozeným přírůstkem a z velké části také migrací. Tito lidé pocházeli hlavně z chudých a zemědělských oblastí Haliče, ale také z jiných koutů Habsburské monarchie. Podle odhadů žilo v roce 1790 v Těšínském knížectví na 122 tisíc obyvatel. V polovině 19. století to bylo již 190 tisíc a kolem roku 1900 to dokonce již 370 tisíc lidí. Poslední sčítání lidu v Rakousku-Uhersku před

---

⁸² Jiří Bílek, *Kyselá těšínská jablčička*, 25.

⁸³ Żerański, Marcin, *Śląsk Cieszyński: Od Bielska-Bialej do Ostrawy* (Cieszyn: Pracownia na Pastwiskach, 2020), 16–17.

⁸⁴ Irena Cichá et al., *Tramvají po Těšíně*, 13.

vypuknutím první světové války z roku 1910 uvádí, že na Těšínsku žilo zhruba 435 tisíc lidí.⁸⁵

19. století přineslo kromě velkého nárůstu obyvatel také značný vzestup národního uvědomění. Oblast Těšínského knížectví měla již od středověku mnohonárodnostní charakter, kde se mísily české, polské, německé a židovské vlivy. Většina obyvatel zejména na venkově mluvila místním slezským nářečím bližším polštině. Ve městech značná část obyvatel hovořila německy. Němci tvořili většinu zejména v Bílsku a okolí, nicméně i v samotném Těšíně němčina převládala. Čeština (či spíše moravské dialekty) převládala pouze ve frýdeckém politickém okrese, který se rozkládal v západní části Těšínska. Židovská komunita na Těšínsku nebyla příliš početná, přesto hrála důležitou roli zejména v hospodářském životě regionu. Podle sčítání lidu z roku 1910 žilo na území Těšínského knížectví pouze 2,5 % osob vyznávajících judaismus, většinou ve městech. V Těšíně tvořili Židé 9,4 % obyvatel, v Bílsku dokonce 16,3 % celkové populace.⁸⁶

Přestože boje první světové války Těšínsku vyhnuly, stala se válka jedním z nejdůležitějších milníků pro historii regionu. Vrchním velitelem rakousko-uherské armády se stal poslední těšínský kníže Bedřich Rakousko-Těšínský. V letech 1914-1916 tak ve městě sídlil generální štáb, který řídil všechny válečné operace vojsk monarchie.⁸⁷ V úvodu válečného konfliktu se v Parku Adama Sýkory na levém břehu Olzy/Olše (dnes v Českém Těšíně) zformovaly jednotky polských dobrovolníků, tzv. Slezská legie, která se zapojila do bojů proti Rusku na východní frontě.⁸⁸

O národnostním uvědomění místních obyvatel svědčí fakt, že již 19. října 1918 se v Těšíně ustanovila Národní rada Těšínského knížectví (Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego), první formální prozatímní vláda na území celého Polska, jejímž cílem začlenění Těšínska do

---

⁸⁵ Idzi Panic, *Śląsk Cieszyński od Wiosny Ludów*, 170.

⁸⁶ Ibid., 338.

⁸⁷ Ivana Kolářová a Ondřej Kolář, *Československé četnictvo a policie ve sporu o Těšínsko 1918–1920* (Praha: Academia, 2020): 17.

⁸⁸ Michał Przeperski, *Nieznośny ciężar braterstwa: Konflikty polsko-czeskie w XX wieku* (Kraków: Wydawnictwo literackie, 2016): 111–112.

nově vznikajícího polského státu. O několik týdnů později se v Polské Ostravě⁸⁹ zformoval český Zemský národní výbor pro Slezsko s podobným cílem přičlenit region k rodícímu se Československu. Obě organizace uzavřely 5. listopadu dohodu o prozatímním rozdělení regionu na dvě části podle národnostního klíče, přičemž Československu připadla menší část území bývalého knížectví (soudní okres Frýdek a část soudního okresu Fryštát).⁹⁰ Toto rozdělení však záhy zpochybnila centrální vláda v Praze. S ekonomického a logistického hlediska představoval pro československou stranu zisk Těšínska základní předpoklad pro budoucí fungování státu. Košicko-bohumínská dráha představovala jediné železniční spojení se Slovenskem, ostravsko-karvinská uhelná pánev a přilehlé průmyslové zázemí zase nabízely možnost ekonomického rozvoje.⁹¹ 23. ledna 1919 se tak československá vláda rozhodla pro vojenské řešení sporu. Záminkou se stalo vypsání voleb do polského Sejmu a následné odvody do polské armády, které měly proběhnout také na sporném území Těšínska. Ozbrojená část konfliktu trvala pouhý týden (konfliktu se proto také označuje jako sedmidenní válka) a československé armádě pod vedením podplukovníka Josefa Šnejdárka se podařilo postoupit až hluboko na polské území.⁹² Odpor kladly pouze nepočetné jednotky generála Latinika⁹³ s podporou místních dobrovolníků.⁹⁴ Na nátlak dohodových mocností došlo k ukončení bojů a vytyčení nové demarkační linie. Spor měl být dále řešen formou plebiscitu, k jehož uskutečnění však nikdy nedošlo a celé území bylo následně v červenci 1920 definitivně rozděleno v rámci arbitráže na konferenci v belgickém městě Spa.⁹⁵ Československu připadla větší a lidnatější západní část Těšínska s košicko-bohumínskou dráhou, ostravsko-karvinskými doly a dalšími průmyslovými podniky. Polsko získalo menší

---

⁸⁹ Dnes ostravská městská část Slezská Ostrava

⁹⁰ Petr Jelínek, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924* (Opava: Matice slezská, 2009): 18.

⁹¹ Ivana Kolářová a Ondřej Kolář, *Československé četnictvo*, 15.

⁹² Petr Jelínek, *Zahraničně-politické vztahy*, 60.

⁹³ Franciszek Ksawery Latinik, *Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919* (Połomia: Wydawnictwo inforteditions, 2020): 8.

⁹⁴ Právě na místních dobrovolných jednotkách se příslušníci československé armády měli dopustit válečných zločinů. Zejména v polském prostředí rezonuje případ zavraždění polských válečných zajatců v obci Stonava (tzv. stonavský masakr).

⁹⁵ Lech Wyszczelski, *Zaolzie 1918, 1938* (Warszawa: Bellona, 2022): 85.

východní polovinu regionu.⁹⁶ Hlavní město bývalého knížectví bylo rozděleno mezi obě země. Hraniční řeka Olza/Olše tak nově oddělovala města Český Těšín a Cieszyn.

Československo-polský konflikt o Těšínsko následně do značné míry určoval budoucí vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi a to po celé meziválečné období. Zejména polská strana cítila výsledkem konfliktu poškozena. Záhy po podpisu Mnichovské dohody přišli i Poláci s ultimátem a územními požadavky, kterým oslabená československá vláda vyhověla. 2. října 1938 překročila polská vojska státní hranici a na části československého Těšínska ustanovila vlastní správu. Anektované území se do značné míry shodovalo s demarkační linií stanovenou v listopadu 1918.⁹⁷

Po útoku Třetí říše na Polsko v září 1939 byla většina Těšínského Slezska⁹⁸ připojena přímo k Německu. Německá správa považovala místní obyvatele z velké části za polonizované a bohemizované Němce, proto se snažila o co největší formu germanizace. Podle stupně příslušnosti k německému národu byli obyvatel rozděleni do čtyř skupin. Ti, kteří se odmítli zapsat na tzv. volkslisty (a přihlásit se tak k německému), byli perzekvováni.⁹⁹ Na území Těšínska působila také řada odbojových skupin, z velké části polských, které prováděly různé diverzní akce.¹⁰⁰ Na území dnešního Českého Těšína rovněž fungoval rozsáhlý zajatecký tábor (tábor Stalag Teschen), v němž byli věznění vojáci z různých koutů Evropy.¹⁰¹ I hlavní boje druhé světové války se s velké části Těšínsku vyhnuly. Ty nejtvrďší boje se odehrály zejména kolem Ostravska a Opavska. Těšín byl osvobozen Rudou armádou až 3. května

---

⁹⁶ Lech Wyszczelski, *Zaolzie 1918, 1938*, 87.

⁹⁷ Rudolf Žáček, *Studie o Těšínsku: Těšínsko v československo-polských vztazích 1939–1945* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2000): 10.

⁹⁸ Připojená byla ta část, která k 1. září 1939 tvořila součást Polské republiky. Frýdecko a Slezská Ostrava s okolím (tedy území, které po polském obsazení Těšínska v 1938 zůstala součástí 2. republiky), tvořila součást Protektorátu Čech a Moravy.

⁹⁹ Marek Koprowski, *Wierzę, że nie zginę: Miejszość polska na Zaolziu 1870–2015* (Zakrzewo: Wydawnictwo Replika, 2015): 221.

¹⁰⁰ Nejznámější akce polské Zemské armády proběhla na českém území v obci Životice (dnes součást Havířova), kdy při potyčce mezi polskými odbojáři a členy gestapo došlo k zabití třech příslušníků německé tajné policie. V rámci odvetné akce byli vyvražděni všichni muži z Životic (celkem 36), kteří nedokázali prokázat svůj německý původ.

¹⁰¹ Joanna Lusek, *Zajatecké tábory Teschen v letech 2. světové války* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2015): 13.

1945.¹⁰² Po válce byly navráceny hranice roku 1920, tedy i rozdělení na Český Těšín a Cieszyn.

K urovnání československo-polských hraničních sporů došlo s konečnou platností nicméně až v roce 1958. Československý stát se zároveň zavázal chránit práva početné polské národnostní menšiny, která se organizovala ve státem povoleném Polském kulturně-osvětovém svazu (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy, zkráceně PZKO).¹⁰³ Následná masivní industrializace zejména československé části Těšínska spojená s obrovskou vlnou migrace však zásadním způsobem proměnila národnostní složení celého regionu i ráz krajiny. Zároveň byl do značné míry omezen kontakt mezi oběma částmi regionu, které dělila státní hranice, která byla v různých dobách více či méně prostupná.

K uvolnění přeshraničního styku došlo až s pádem komunistických režimů v Polsku a Československu. Od devadesátých let tak vznikla řada iniciativ, založených na přeshraniční spolupráci, především v oblasti kultury. Impulesem k jejímu prohlubování bylo zřízení Euroregionu Těšínské Slezsko v roce 1998, jež sdružuje většinu obcí historického Těšínska. Velké změny v přeshraničním styku pak přineslo členství obou zemí v Evropské unii, zejména jejich zapojení do Schengenského prostoru. 21. prosince 2007 tak na česko-polských přechodech ustaly hraniční kontroly.¹⁰⁴

---

¹⁰² Idzi Panic, *Śląsk Cieszyński w latach 1918–1945* (Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015): 478.

¹⁰³ Piotr Przeczek et al., *PZKO: Polski Związek Kulturalno-Oświatowy* (Ostrava: Profil, 1987): 13.

¹⁰⁴ Marcin Żerański, *Śląsk Cieszyński*, 21–22.

3. Místa paměti ve městech Český Těšín a Cieszyn

3.1. Olza/ Olše – hraniční řeka, která dělí nebo spojuje?

Řeka Olza/Olše stanoví od nepaměti živoucí tepnu celého Těšínska. U jejich břehů se v okolí slovanského hradiště u Chotěbuzi osidlovali první obyvatelé Těšínska, než se přestěhovali na její opačný břeh, kde se u jednoho z brodů přes řeku začala psát historie města Těšína. Řeka si v průběhu staletí vyhloubila mezi horskými masivy Moravskoslezských a Slezských (či Těšínských) Beskyd zhruba 5 km široké údolí, které umožňovalo nejen obchodníkům překonat těžce prostupné pohoří Karpat na jejich cestě do Uher. Tato důležitá obchodní a dopravní stezka zajišťovala Těšín i celému regionu prosperitu.¹⁰⁵

Olza/Olše pramení ve výšce 909 m n. m., na úpatí hory Gańczorka ve Slezských Beskydech v polské části Těšínského Slezska. Od svého pramene v obci Istebna, až po její soutok s Odrou v Bohumíně-Kopytově, Olza/Olše urazí 99 km, kdy se s původně horského beskydského potoka promění v nížinnou řeku. Na zhruba 25kilometrovém úseku od jižní hranice měst Český Těšín a Cieszyn až po Karvinou, a od Závady k soutoku s Odrou, tvoří státní hranici mezi Českou Republikou a Polskem.¹⁰⁶ Na své cestě protéká také dalšími důležitými městy regionu, jako jsou Jablunkov, Třinec, Karviná (Fryštát) nebo Bohumín. Největšími přítoky Olzy/Olše jsou Lomná, Tyra, Stonávka a Petrůvka.

---

¹⁰⁵ Irena Cichá et al., *Olza od pramene po ujście* (Český Těšín: Nakladatelství Region Silesia, 2000), 8.

¹⁰⁶ Petr Pyszko a Petra Nevelošová, *Toulky údolím Olše. Přírodní krásy a zajímavosti* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2019), 9.

3.1.1. Spory o název

Název řeky pravděpodobně pochází od praslovanského a poměrně běžného označení *oliga*, což znamená řeka bohatá na vodu. Podobný základ mají i jiné vodní toky ve střední a východní Evropě, jako například ruský veletok Volha.¹⁰⁷ Historicky byl však název řeky předmětem sporů a je tomu tak dodnes. První historické zápisy z roku 1290 hovoří o řece *Oldza*. Slavný polský kronikář Jan Długosz ji v 15. století překřtil na *Olszu*. Riegerův slovník naučný dává čtenáři na vybranou mezi označením *Olše* a *Olšava*. Orgelbrandova „Encyklopedia Powszechna“ rovněž navrhuje dvojí formu zápisu, konkrétně *Olsza* a *Olza*. Pravdou je, že pro české národní buditele 19. století byl název *Olza* stejně málo český, jako pro polské obrozence byl zase nedostatečně polský, a byl spojován s německým označením řeky – *Olsa* (čteno Olza).¹⁰⁸

Po rozdělení města v 1920 se na polské straně nakonec ustálil název Olza, zatímco v Československu bylo po několik desetiletí možné užívat oba ekvivalenty – Olza i Olše. K definitivnímu úřednímu přejmenování došlo až v roce 1961, a to na popud československých úřadů, které tak učinily bez konzultace s lingvisty v domněnku, že nahrazují polský název řeky českým ekvivalentem. S názvem Olza se však identifikovala i česká část populace Těšínska a do značné míry tomu je i dodnes.¹⁰⁹ „*Češi přišli s názvem Olše, i když většina místních ji pořád neřekne jinak než Olza,*“ přiznává Tomáš Balcar, výkonný ředitel Regionálního sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska. Starosta České Těšiny, Vít Slováček, v podobném duchu dodává: „*My jsme byli vždycky česká rodina, ale přesto se u nás doma vždy říkalo Olza*“.

„*Taky mi připadá, že my Češi máme k této problematice docela vlašný vztah. Na druhou stranu to zase místní polskou menšinu zbytečně popuzuje a musejí si říkat, proč nám dělají takové naschvály. Domnívám se, že dnes už to není tak palčivé téma a lidi to popuzovalo více v době, kdy k tomu přejmenování došlo,*“ tvrdí Tomáš Balcar. Debata o navrácení názvu Olza

---

¹⁰⁷ Přemysl Mácha, „The Symbolic Power of Place Names: The Case of the River Olše/Olza/Lolza in Northeastern Czechia“, *Names* 68, č. 3 (září 2020): 173.

¹⁰⁸ Irena Cichá et al., *Olza od pramene po ujście*, 21.

¹⁰⁹ Roman Kaszper a Bohdan Małysz eds., *Poláci na Těšínsku* (Český Těšín: Kongres Poláků v České republice), 109.

v Česku je však stále živá. Tyto hlasy jsou slyšet zejména ze strany představitelů polské národnostní menšiny. To potvrzují i slova Heleny Legowicz, která přiznává že: „*již několik let bojujeme, aby byl navrácen její pravý název, tedy Olza*“. Jedním dechem odkazuje na činnost zejména Kongresu Poláků v České republice, který se iniciativou o navrácení názvu řeku zabývá dlouhodobě. Pro polskou menšinu má samotná řeka veliký symbolický a kulturní význam. Jednak se zejména v polském prostředí pro českou část Těšínska vžil název Zaolzí/Zaolší (polsky Zaolzie) a představitelé této minority jsou pak označováni jako „*Zaolziacy*“. Samotný název vznikl až v polovině 30. let minulého století a ve světle československo-polského sporu o Těšínsko odkazoval na území nacházející z polského pohledu za řekou Olzou/Olší, které po rozdělení regionu v roce 1920 připadlo Československu, a kde Poláci představovali významnou část obyvatel.¹¹⁰ V českém prostředí toto označení vyvolává lehce revizionistické pocity, což může být jeden z důvodů, proč se někteří k otázce oficiálního navrácení názvu Olza staví skepticky. Předsedkyně největší polské menšinové organizace Helena Legowicz navíc poukazuje na fakt, že samotná řeka hrála roli pro kulturu a národní sebeuvědomění Poláků ještě před samotným rozdělením Těšínska. „*O Olze/Olši se zpívá v naší neoficiální hymně „Phyniesz Olzo*“, jejímž autorem je Jan Kubisz. Tato píseň byla vydána již v roce 1889 v rámci sbírky „*Śpiewy starego Jakuba*,” hovoří o významu řeky Olzy/Olše Legowicz.

---

¹¹⁰ Za autora označení „*Zaolzie*“ v tomto kontextu je označován Paweł Hulka-Laskowski, jenž v polovině 30. let vydal knihu „*Śląsk za Olzą*“.
Krzysztof Szelong, „*Pojęcie, obszar i historia*“, Open Air Museum, dostupné z: <https://openairmuseum.info/pl/dzialy/Zaolzie/Pojecie-obszar-i-historia>. (zobrazeno 3. května 2021)

3.1.2. Olza/Olše jako místo paměti

Olza/Olše hrála vždy důležitou roli v ekonomickém i kulturním životě regionu. V minulosti sloužila k plavení dřeva s beskydských lesů či poskytovala vodu průmyslovým podnikům, které vyrostly v jejím bezprostředním okolí. U jejích břehů se odehrává také řada místních legend a pověstí a stala se tak nedílnou součástí místního folkloru. Není proto divu, že Olzu/Olši jako místo paměti označilo šest ze sedmi dotazovaných osobností z obou měst. Označení místo paměti si však řeka nevysloužila díky svému ekonomickému či kulturnímu významu, ale zejména v souvislosti s rozdělením města a celého Těšínska. To potvrzují slova starostky Gabriely Staszkiwicz: *„tím momentem je okamžik, kdy se Olza/Olše stala hraničním tokem, tedy jsou to události spojené s koncem 1. světové války a rozdělením města.“* Její český protějšek ohledně významu řeky pro kolektivní paměť obyvatel Těšínska před rozdělením dodává: *„Za Rakouska-Uherska neměla nějaký speciální význam. Byla to řeka jako hromada jiných v celé monarchii. Po první světové válce a po rozpadu Rakouské monarchie se zde však objevila fyzická hranice, kterou ztělesňovala právě řeka.“* Pravdou je, že řeka tvořila státní hranici již v minulosti. Stalo se tak v důsledku tzv. slezských válek, kdy Rakousko za vlády Marie-Terezie přišlo o většinu Slezska na úkor Pruska. Od poloviny 18. století tak Olza/Olše na krátkém úseku od soutoku s Petřůvkou po ústí do Odry tvořila prusko-rakouskou hranici, která kopírovala dřívější hranici mezi Těšínským a Ratibořským knížectvím.¹¹¹

Rozdělení Těšínska v roce 1920 se však hluboce zarylo do kolektivní paměti obyvatel regionu a zanechalo tam hluboké rány, jejichž projevy vyplouvají na povrch dodnes. Rovina Olzy/Olše jako hranice hraje stěžejní roli i ve výpovědích dalších respondentů. *„První věc, se kterou tuto řeku spojuji, je fenomén hranice. [...] Z historického hlediska obecně se Olza/Olše stala symbolem rozdělení Těšínska, což je právě nejvíce markantní v samotném srdci regionu, tedy v Těšíně, kde dělí historická centra obou měst. V Těšíně Olza/Olše opravdu tvoří hranici na úseku zhruba 5 km,“* připomíná Bogdan Kasperek.

Vytyčení nových hranic mezi Československem a Polskem však v Těšíně z počátku představovalo spíše logistické problémy, nežli reálné obtíže s jejich překračováním. Nově vzniklé město Český Těšín postrádalo zejména administrativní zázemí ve formě správních

---

¹¹¹ K stanovení prusko-rakouské hranice na řece Olze/Olši došlo po tzv. slezských válkách

budov (školy, soudy, úřady), které se koncentrovaly v historickém jádru města, jež však připadlo Polsku. V této souvislosti nastal na levém břehu řeky stavební boom, který byl možný díky štědré půjčce československé vlády ve výši 15 milionu Kčs.¹¹² Z de facto průmyslového předměstí Těšína se v poměrně krátké době stalo z Českého Těšína správní centrum, které až do roku 1960 plnilo roli okresního města. Cieszynu rozdělení přineslo obtíže zejména hospodářského charakteru, jelikož přišel o ekonomicky a průmyslově nejrozvinutější část města s důležitým komunikačním uzlem – vlakovým nádražím.

Hranice v meziválečném období však nebyly tak nepropustné, na což poukazuje Irena French: „*To bylo například vidět také na některých institucích, které nebyly ještě zdvojené. Například když ještě nestála v Českém Těšíně nemocnice, tak většina pacientů končila v dnešní Slezské nemocnici v Cieszyně.*“ Zároveň uvádí podrobnosti ohledně svého výzkumu na téma historie Slezské nemocnice: „*V těch 20.-30. letech se jednalo o vojvodskou nemocnici a narazila jsem na nějaký dopis z vojvodského úřadu (krajského úřadu) s příkazem, aby přestali přijímat platby v korunách. Byla to přece nemocnice na území Polské republiky, a i když se tady léčí občané Československa, tak mají platit ve zlotých. Dalším zajímavým ukazatelem toho, že hranice byla celkem prostupná je jedna z krásných malovaných cedulí z našeho muzea, která v meziválečném období nejspíš visela u pokladen [...] Na ní je napsáno „Muzeum Miejskie / Stadtmuseum“, takže polsko-německé nápisy, ale rovněž tam stálo, že se dá platit ve zlotých a korunách.*“ Dalším zajímavým ukazatelem o relativní prostupnosti hranic byla otázka pohřbívání. „*V polské části města bylo běžné pohřbívát ještě do poloviny 20. let,*“ připomíná ředitelka Muzea Těšínského Slezska. Českotěšínský komunální hřbitov vznikl až v roce 1924, o rok později byl vyčleněn i židovský hřbitov. Do té doby byly bez ohledu na vyznání obyvatelé české strany města pohřbívání na pravém břehu Olzy/Olše.¹¹³

Svébytným indikátorem ukazujícím míru vzájemné závislosti a provázanosti obou částí nedávno rozděleného města se nakonec stal osud těšínské tramvaje.¹¹⁴ Jediná těšínská tramvajová linka, jež od roku 1911 spojovala vlakové nádraží s polskou částí města, ukončila svůj provoz relativně záhy po rozdělení, a to již v dubnu 1921. Důvodem byly zejména celní

---

¹¹² Przemysław Czernek, *Po stopách těšínské moderny* (Cieszyn: Urząd Miasta, 2012): 33.

¹¹³ Podrobněji se tématu těšínských hřbitovů věnuje samostatná podkapitola.

¹¹⁴ Těšínské tramvaji jako jednomu z míst paměti se věnuje samostatná kapitola této práce.

kontroly na hraničním mostě přes řeku Olzu/Olši, které značně komplikovaly průjezd tramvaje. Rozdělení linky na dvě část zase nedávalo smysl, jelikož by výsledná trať byla příliš krátká, vzhledem k tomu, že celá linka měřila pouze 1,7 kilometru.¹¹⁵

Role řeky jako hraničního toku se na krátkou dobu změnila v důsledku událostí spojených s podpisem Mnichovské dohody a druhou světovou válkou. V říjnu 1938 obsadila polská vojska značnou část českého Těšínska, včetně Českého Těšína, a došlo tak k dočasnému opětovnému sloučení obou měst. Polskou správu nad městem ukončilo vypuknutí druhé světové války a příchod Němců. „*S touto událostí se pojí zničení kavárny Avion, kdy polská ustupující vojska vyhodila do povětří hraniční most.*“ Obsazení části Těšínska Poláky v roce 1938 však dodnes vyvolává na obou stranách Olzy/Olše bouřlivé emoce. Češi považují „polskou okupaci“ jako vražení kudly do zad, kdy polská vláda zneužila oslabení Československa v důsledku událostí spojených s podpisem Mnichovské dohody. Zároveň se příchod Poláků pojil s nuceným odchodem až 30 tisíc Čechů, kteří se na Těšínsku usadili v meziválečném období a s polonizací veřejného prostoru. „*Když část Těšínska obsadili Poláci, tak babička musela do 24 hodin opustit domov s tím, co zvládla pobrat a musela se odstěhovat do svého rodiště na Hanou. Naštěstí tam měla příbuzné, takže se měla kam uchýlit a přežila tam i s dětmi celou válku,*“ líčí osudy své rodiny českotěšínský starosta Vít Slováček. Poláci však příchod polských vojsk chápou jako napravení historické křivdy, kdy Češi v roce vojensky 1919 obsadili značnou část Těšínska v době, kdy se schylovalo k polsko-sovětské válce.¹¹⁶ Nutno dodat, že československá správa si na české straně Těšínska počínala rovněž značně kontroverzně, kdy určité vedoucí pozice mohli vykonávat pouze prověřeni nově příchozí české národnosti, kteří na zemi Těšínska přijížděli hlavně z Moravy.

---

¹¹⁵ Irena Cichá et al., *Tramvají po Těšíně*, 7.

¹¹⁶ *Václav Klaus powinien przeprosić: Rozmowa z Józefem Szymeczkiem, prezesem Kongresu Polaków w Republice Czeskiej*, rp.pl, 20. října 2010, dostupné z: [Václav Klaus powinien przeprosić - rp.pl](http://www.rp.pl) (zobrazeno 31. července 2023)

Někteří historici mluví dokonce o cílené bohemizaci obyvatelstva, či o manipulacích s výsledky sčítání lidu.^{117 118 119 120 121}

Polská správa však trvala jen několik měsíců. Po příchodu německých jednotek se na úloze řeky nic nezměnilo. Těšín zůstal jedním městem až do konce druhé světové války. Přestože se městu vyhnuly větší vojenské operace a tudíž bylo ušetřeno i větších materiálních škod, tak se obětí války stály všechny říční mosty a to hned několikrát. Stahující se polská vojska odpálila mosty hned 1. září 1939. V závěru války ustupující německá vojska pak provizorně obnovené přemostění opět zničila ve snaze o zpomalení postupu Rudé armády.

Hraničním tokem se Olza/Olše opět stala v roce 1945, i když k podpisu oficiální smlouvy o konečném vytyčení československo-polských hranic došlo až v roce 1958 ve Varšavě. Uzavření této dohody došlo zejména přičiněním Sovětského svazu, který nemínil připustit případný další spor mezi spřátelenými státy socialistického bloku. Zajímavou kapitolou v dějinách obou měst vypovídající o stále napjatých česko-polských vztazích byly události spojené s invazí armád Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Vojska překročila hranici přes most Přátelství (tehdy most Družby) v noci z 20. na 21. srpna. Avšak samotné invaze se na Těšínsku neúčastnily jednotky Polské lidové republiky, nýbrž pouze Sověti. Důvodem byla obava z reakce místních obyvatel z vojenské přítomnosti Poláku v Českém Těšíně, jelikož řada z nich měla stále v živé paměti události kolem polského obsazení části Těšínska v roce 1938.¹²²

V dobách komunismu se prostupnost hranice v čase měnila. Z širší časové perspektivy však šlo o období, kdy byla hranice hlídána nejvíce, na těšínských hraničních přechodech se tvořily

---

¹¹⁷ Grzegorz Gąsior, *Polityka narodowościowa państwa na czechosłowackim Śląsku Austriackim w latach 1920–1938* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2020), 130.

¹¹⁸ Michał Przeperski, *Nieznośny ciężar braterstwa*, 239.

¹¹⁹ Marek Koprowski, *Wierzę, że nie zginę*, 19.

¹²⁰ Jiří Friedl, recenze: Dan Gawrecki, „Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930“ (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2017) in: *Slovanský přehled 104*, č. 1 (2018): 189.

¹²¹ Ivo Baran, „Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918-1938“, In: Radim Jež a David Pindur (eds.), *Těšínsko v proměnách staletí* (Český Těšín: Muzeum Těšínska - Matice Slezská, 2010): 153.

¹²² Markéta Bernatt-Reszczyńska, „Okupanty z donucení. Polská účast v invazi do Československa v srpnu 1968“, *pamětnároda.cz*, 19. srpna 2021, dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/okupanty-z-donuceni-polska-ucast-v-invazi-do-ceskoslovenska-v-srpnu-1968> (zobrazeno 31. července 2023)

dlouhé fronty a překročení hranice bylo možné pouze na základě propustky. „*Pamatuju si, že v té době jsme většinou všichni propustky měli a chodili jsme na druhou stranu za školu, aby nás náhodou nechytily,*“ vzpomíná na svá gymnazijní léta Helena Legowicz. K zásadnímu omezení hraničního pohybu došlo v důsledku vyhlášení válečného stavu v Polsku v prosinci 1981. Předsedkyně PZKO na tuto dobu vzpomíná, jako na období odloučení od svého manžela a rodiny, která zůstala v Polsku. „*V době kdy byl vyhlášen válečný stav, jsme byli s manželem zrovna v Polsku, protože zrovna mi zemřel tchán. [...] Když jsme se pak vrátili do Těšína, tak já s dítětem jsme mohli překročit hranici, ale manžel jako polský občan musel zůstat na druhé straně. Poprvé jsme se znovu viděli až v březnu 1982, takže více než 3 měsíce jsme nebyli v kontaktu,*“ líčí Legowicz, jak vyhlášení válečného stavu zasáhla konkrétně její rodinný život.

Po pádu komunistických režimů v Československu a Polsku došlo k zásadnímu usnadnění přeshraničního kontaktu mezi oběma břehy Olzy/Olše, nicméně kontroly na hraničních mostech přetrvaly. Navzdory uvolnění poměrů i v devadesátých letech docházelo k paradoxním situacím. Jeden takový moment dobře ilustruje osobní příhoda Tomáše Balcara: *Jel jsem s jedním kolegou někdy v roce 1993/1994 z vysokoškolských studií. Byl konec letního semestru, takže jsme měli plné auto učebnic po zkouškovém období. A ten kolega mi říká, že to vezme ještě přes Cieszyn, že tam nabere benzín. Takže jsme natankovali, jedeme zpátky k hranici a tam už řada. A jak se ta řada postupně posunovala, tak jsme nakonec zastavili předními koly na přechodu pro chodce před Zámeckým vrchem. A hned vyskočil policista, který na to jenom čekal. Pak po nás samozřejmě chtěl doklady a pasy, a když jsme otevřeli kufr, tak tam našel plno učebnic. A ten celník hned spustí: víte, že se nesmí přes hranice tiskoviny?. To jsme samozřejmě nevěděli a vůbec by nás nenapadlo, že je to ještě pořád zakázáno.*“

Již od 80. let se na Těšínsku soustřeďovaly aktivity opoziční skupiny Polsko-česko-slovenské Solidarity. Místní představitelé této skupiny se po pádu železné opony stali hnacím motorem a iniciátory znovunavázání přetrhaných česko-polských vazeb, což se projevilo zejména v oblasti kultury. Od 90. let se tak v rozdělených městech nad Olzou/Olší odehrává mezinárodní divadelní festival Bez hranic či mezinárodní filmový festival Kino na hranici. O tom, jakou symbolickou roli v rámci tří dekády trvajících kulturního sblížení obou měst hraje řeka,

svědčí i slova Tomáše Balcara: „*Na protilehlých březích se uskutečňuje např. filmový festival „Kino na hranici“, kdy mají občané obou měst možnost shlédnout skvělé filmy pocházející z druhé strany hranice. Tyto filmy se často promítají buď na mostě přes řeku, ale také přes řeku, kdy lidé sedí na jedné straně řeky a film je promítán na protilehlém břehu.*“

Zásadním impulsem pro budoucí směřování a náplň přeshraniční spolupráce Českého Těšína a Cieszyna pak bylo zřízení Euroregionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński v roce 1998. Tato organizace, jež zastupuje většinu obcí historického Těšínska z obou stran hranice, se stala zastřešující platformou pro přeshraniční spolupráci v regionu. Umožnila také městům jako Český Těšín a Cieszyn čerpat nemalé finanční prostředky z evropských fondů. Dalším impulsem byl samotný vstup obou států do EU.

Největší změnu v příhraničí však přineslo přistoupení České republiky a Polska k Schengenskému prostoru, kdy došlo k zrušení hraničních kontrol mezi oběma zeměmi. Přímým účastníkem byl v prosinci 2007 Tomáš Balcar, který události odehrávající se přímo nad hraniční řekou Olzou/Olší popisuje následovně: „*na mostě stála replika těšínské tramvaje, které několik let spojovala obě části města ještě pár let po jeho rozdělení. Tu dřevěnou závoru postupně řezali hejtman Moravskoslezského kraje, maršálek Slezského vojvodství, pak zde byli starostové obou měst, představitelé z českého i polského parlamentu. Už si přesně nepamatuju na jména, ale každopádně zde bylo asi 4-5 významných dvojic, které postupně odstraňovaly tu závoru symbolizující hranici. Aniž bychom to tak na začátku měli v plánu, tak se do Českého Těšína a Cieszyna sjeli poměrně významní lidé. Byla tady tehdy i předsedkyně polského Senátu, která později tragicky zahynula během pádu letadla u Smolensku v roce 2010. [...] obě strany vnímaly, že právě tato města jsou pro celou dlouhou česko-polskou hranici nejvýznamnější. Nakonec se na mostě a v jeho okolí shromáždil dav, který čítal asi 3-4 tisíce lidí. A opravdu se to „zvrhlo“ ve velmi spontánní a upřímnou oslavu toho, že jsme v Schengenu, a že ta hranice už nebude tak citelná. Polští hasiči tady v obrovských hrncích vařili guláš a šampaňské teklo proudem. Celníci lidem do pasu dávali poslední razítka. A právě i samotní celníci to tehdy brali, jako takové rozloučení s hranicí. Představte si, že byla zima, byl prosinec, přesto se lidé spontánně radovali v ulicích,*“ vzpomíná na okolnosti zrušení hraničních kontrol výkony ředitel české části euroregionu.

I další přímý účastník odstraňování hraničních závor a tehdejší českotěšínská starosta Vít Slováček mluví hlavně o všudypřítomné euforii. Zároveň zdůrazňuje jako změnu přistoupení k Schengenu pro obě města mělo – psychickou i estetickou. *„Všichni v té době měli ještě v živé paměti 90. léta, kdy tedy došlo k většímu otevření hranic, ale bylo to také spojené s působením mrówek¹²³ a různých šmelinářů, s šílenými frontami natěšených lidí, kdy se najednou lidem jakoby otevřel další svět. [...] Když si vzpomenete na to, jak v té době vypadaly oba mosty, kde byly hraniční závory, na mostě Přátelství byla ta nevzhledná střecha. Pořád to působilo dojmem, že tady se překračuje hranice. Díky Schengenu bylo toto všechno odstraněno a zůstal jen „holý“ most. [...] Na tvářích lidí bylo vidět, že to bylo to, co opravdu chtěli,“* uzavírá Slováček.

Českotěšínský místostarosta zároveň přiznává, že toto období bylo značně problematické pro hledání motivace a pokračování v nastavené spolupráci: *„Než jsme vstoupili do EU, tak byla všudypřítomná euforie a samosprávy měly ten jasný cíl. Toho jednoho nepřítele – hranici, kterou jsme chtěli zlikvidovat. Když jsme vstoupili do EU a do Schengenského prostoru, tak se najednou objevilo takové vakuum, taková díra a nevědělo se co s tou spolupráci dál. Nikdo moc nevěděl, jak ta spolupráce bude vypadat dál. Jsem proto rád, že se nám podařila najít společnou řeč v souvislosti s projektem Zahrada dvou břehů, díky kterému de facto vzniklo nové centrum obou měst.“*

Zmíněný rozsáhlý projekt Zahrada dvou břehů, rozdělený do několika samostatných fází, zásadním způsobem proměnil tvář obou měst. Jak uvádí Tomáš Balcar, *„[...] v rámci celého česko-polského pohraničí se jednalo o jeden z mála projektů, který měl dopodrobna promyšlenou dlouhodobou koncepci.“* Podle Balcara tak bylo právě to základem pro vytvoření jednoho z nejrozsáhlejších přeshraničních projektů v rámci celého česko-polského pohraničí. Obě města si v rámci vytyčení společných cílů předsevzala zlikvidovat negativní důsledky rozdělení města v roce 1920, čehož mělo být dosaženo vytvořením nového centra obou měst na nábřežích řeky Olzy/Olše.¹²⁴ *„Inspirací nám byla podobná iniciativa s francouzsko-německého pohraničí, konkrétně na březích Rýnu mezi francouzským Štrasburkem a německým Kehllem. Řekl bych, že díky této spolupráci se mění konotace Olzy,*

¹²³ Označení pro šmelináře, kteří přes hraniční přechody přenášeli hlavně alkohol.

¹²⁴ Joanna Kurowska-Pysz, Marian Razima a Łukasz Wróblewski, *Strategia współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w kontekście rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński* (Cieszyn: Kreatus, 2019): 52.

jako řeky spojené s hranicí, rozdělením a hraničními kontrolami. Dnes je naopak symbolem sjednocování, propojování a představuje potenciál,“ líčí Bogdan Kasperek, odkud se vzal nápad lokalizovat nové centrum měst právě kolem hraničního toku.

Mezi lety 2010-2015, tak došlo k postupné revitalizaci Zámeckého vrchu, Masarykových sadů, hraničních mostů, obou nábřeží a přilehlých parků. V rámci projektu Revitalpark byla obnovena Kavárny Avion, která byla zničena během druhé světové války, kdy ustupující polská armáda vyhodila hraniční most do povětří.¹²⁵ Jak připomíná Pavlína Baďurová z Muzea Těšínska, „[...] kavárna jako taková fungovala pouze v letech 1933-39, tedy jenom 6 let, stala se takovým symbolem meziválečného období. Jednalo se o významné kulturní centrum, výjimečnou funkcionalistickou stavbu.“

Velký symbolický význam pak měla výstavba dalšího mostu přes hraniční řeku Olzu/Olši. V rámci projektu Sportmost vznikla sportovní lávka pro pěší a cyklisty, která se podle slov Tomáše Balcara stala jedním ze symbolů česko-polské spolupráce. Vděčí za to také svému specifickému zbarvení. „*Ta barva se sice jmenuje korálová, ale ve finále působí jako růžová, a proto se pro tento most vžil také název Růžový most,*“ upřesňuje výkonný ředitel RSTS. O významu nového mostu pro Těšíňany hovoří také českotěšínský místostarosta: „*Z té dělicí čáry, tedy z řeky Olzy/Olše, se dnes stalo atraktivním místem nejen pro obyvatele obou měst, ale i pro návštěvníky. Samozřejmě to vnímají spíše místní a zejména ti, kteří si ještě pamatují doby, kdy překročení hraničních mostů bylo velmi obtížné. Nicméně, fakt, že si dnes řada návštěvníků ani nevšimne, že překročili hranici a ocitli se v jiném státě, vypovídá o tom, že se nám přeměna toho prostoru podařila.*“

Jedním z mála nezrealizovaných projektů avizovaných v rámci Zahrady dvou břehů zůstává projekt tzv. Evropské lávky podle návrhu francouzského architekta Françoise Roche, která měla být podle Tomáše Balcara pomyslnou třešničkou na dortu. Osud lávky však ukazuje, že někdy není přeshraniční spolupráce stejně růžová jako Sportovní most. Problémem bylo podle Balcara, že: „[...] v průběhu toho projektu došlo mezi českou a polskou stranou ke komunikačnímu šumu. Polská strana zadala vypracování projektu lávky právě již zmiňovanému Francouzovi a česká strana poté sdělila, že se jí ten projekt nelíbí. No a z toho

---

¹²⁵ Joanna Kurowska-Pysz, Marian Razima a Łukasz Wróblewski, *Strategia współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna*, 52.

důvodu víceméně ta stavba nakonec nevznikla. No a začala mezi polskou a českou stranou taková žabomyší válka, či představa bude nakonec realizována.“

Navzdory těmto sporům mají obě města i další plány do budoucna. Jak připomíná starostka Cieszyna i tyto plány se opět zaměřují na oblast kolem řeky Olzy/Olše: *Máme v plánu ještě dále pokračovat, konkrétně vzniknou další cyklistické stezky a také další most, který vznikne poblíž železničního mostu. Bude se jednat o lávku pro pěší a cyklisty, čímž dojde k uzavření takové pomyslného kruhu kolem řeky v oblasti centra obou měst, líčí Staszkiwicz.*

Pomyslné intermezzo v rozvoji spolupráce znamenala celosvětová pandemie Covid-19. Na uzavření hranic vzpomíná Bogdan Kasperek: *„Bylo to v polovině března a na jedné straně se hranice uzavřela s pátku na sobotu a na druhé straně v noci ze soboty na neděli. Velmi mě tehdy šokoval přístup paní starostky Hřebáčkové, protože záhy se na popud radnice u hraničních mostů objevily cedule s nápisem, který de facto říkal, občané Českého Těšína když nemusíte, tak nechodte na druhou stranu hranice, protože tam už je covid. Byla to zcela absurdní situace a ty cedule tam vydržely asi 3 měsíce. V podobném duchu se držela i další a velice podobná iniciativa paní starostky, která v té době kontaktovala několik dalších starostů na Jablunkovsku, aby podepsali společnou výzvu, které by v podobném duchu nabádala občany, aby nejezdili na druhou stranu hranice, protože tam je covid. Je paradoxní, když na jednu stranu děláte takové věci a přitom se chlubíte výdobytky česko-polské spolupráce,“* líčí jeden z nepříjemných momentů představitel polské strany Euroregionu. Na druhou stranu dodává, že výzvu tehdejší českotěšínské starostky všichni starostové Jablunkovska odmítli.

O tom, jak znovuzavedení hraničních kontrol vnímali samotní občané hovoří Tomáš Balcar: *Další ukázkou toho, jaký význam má Olza, jako hraniční řeka, je ta situace, která se dostala i do celostátních médií ohledně těch vzkazů, které si lidé z protilehlých břehů psali během pandemie covid 19. „Čechu chybiš mi“, „Poláku myslím na tebe,“ odkazuje na hesla, která visela v době pandemie na protilehlých březích řeky Olzy/Olše.¹²⁶ Starostka Cieszyna dodává, že se uzavření hranic bylo šokem zejména pro mladou generaci: *„Pro mladé obyvatele našich dvou měst je naprosto přirozené, že se svobodně přemísťují mezi oběma částmi, které de facto tvoří jeden městský organismus. Myslím, že to bylo takové připomenutí mladé generaci, že to**

---

¹²⁶ Jan Žabka a Fabian Byrtus, „Dělila je jen řeka, teď je dělí koronavirus. V polském a Českém Těšině nevědí, co dál“, *aktuálně.cz*, 2. dubna 2020, <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/moravskoslezsky/cesky-tesin-a-polsky-tesin-koronavirus-pendleri/r~7848730874d611eaa25cac1f6b220ee8/> (staženo 31. července 2023)

není žádná zábava, když u hraničních přechodů stojí vojáci se samopaly, nebo když si musíme vyměňovat vzkazy pomocí bannerů z jedné strany řeky na druhou. Musel to být pro některé šok, zejména pro mladé,“ líčí Staszkievicz.

Přestože se protipandemická opatření odrazila na přeshraniční spolupráci jednoznačně negativně, nachází Bogdan Kasperek i v této souvislosti určitá pozitiva: *„Musím také říci, že ta chuť spolupracovat byla také vždy daleko intenzivnější z polské strany. To nejspíš pramení z toho, že Češi se přece jenom musí na vztahu k Polákům ještě zapracovat. Paradoxně tomu do značné míry pomohl covid. V Polsku totiž neplatila tak přísná protiepidemiologická opatření a tak se Češi naučili jezdit na lyže, za zábavou, relaxem do Polska. A naše data zatím ukazují, že jim to zůstalo. Ukazuje se, že k rozvoji spolupráce nedochází jenom díky iniciativě samospráv a politiků, ale také díky zájmu obyčejných lidí,“* míní Kasperek.

Vezmeme-li v úvahu tak v případě tak význam hraniční řeky Olzy/Olše jako místa paměti lze charakterizovat slovy francouzského historika Étienne’a François, jenž hranici probíhající tokem řeky¹²⁷ chápal jako šev rány a vodní tok jako niť sešívá dva státy.¹²⁸ Použijeme-li Françoisovu metaforu, tak v případě řeky Olza/Olše se tato sešitá rána střídavě hojila a zase otevírala. V posledních letech se zdálo, že tento hraniční tok oba břehy, potažmo i oba státy, spíše sbližuje a nabízí mnoho možností pro prohlubování vzájemných vztahů. Celosvětová pandemie nicméně připomněla i druhou stranu mince, tudíž že Olza/Olše může stejně dobře dělit.

---

¹²⁷ François v tomto případě mluvil o francouzsko-německé hranici na Rýně.

¹²⁸ Étienne François, *L'historien et les hauts lieux de mémoire pour l'Europe*, dostupné z: <https://books.openedition.org/enseditions/6634#bibliography> (zobrazeno 31. července 2023)

3.2. Ślązaczka a československý hraničník – pomníky jako prostředek a projev symbolického vymezení národního území

Pomníky, památníky a památeční tabule patří mezi nejviditelnější projevy kolektivní paměti ve veřejném prostoru. Jak naznačuje samotné pojmenování těchto monumentů, jejich účelem je koncentrace paměti o určitých historických událostech či významných osobnostech. Tato místa pak jsou nejen trvalým prvkem v krajině, které demonstrují přítomnost určité skupiny na daném území, ale stávají se také místem kultu, oslav a ceremonií, jejichž účelem je komemorace důležitých historických milníků pro danou skupinu.

Specifická situace nastává v případě, kdy si na určité území činí nárok více skupin. Často tak dochází ke konfliktu o symbolickou dominanci na určitém teritoriu, jejímž nejjednodušším a nejmarkantnějším projevem je vztyčování pomníků. K takovým územím často patří regiony, kde se často měnil průběh státní hranic, jsou národnostně nevyhraněné či je obývají různé národnostní, etnické či náboženské skupiny. Mezi regiony, kde se v průběhu 19. a 20. století často měnil průběh stání hranice, patří například i Alsasko ležící na francouzsko-německém pomezí. Tento dnes francouzský region si na přelomu předminulého a minulého století prošel střídáním příslušnosti k Německu či Francii, jehož projevem byla i snaha o zahlazení stop po té či oné straně.¹²⁹ Ozývaly se také hlasy, které volaly po vztyčení univerzálních památníků s vyměnitelnými hlavami, které byly pouze nahrazeny v případě opětovné změny příslušnosti k jednomu či druhému státu.¹³⁰

S trochou nadsázky lze tento anekdotu o univerzálních hlavách přenést do prostředí Těšínského Slezska na česko-polském pomezí. V období bouřlivých politických změn, které přineslo 20. století, docházelo na Těšínsku k razantním úpravám symbolického prostoru hned několikrát – po rozpadu Rakouska-Uherska, obsazení československé části Těšínska Polskem, během druhé světové války, v dobách budování socialistických režimů v ČSR a PRL i po demokratizaci společnosti v obou zemích. Zajímavým ukazatelem těchto změn je například

---

¹²⁹ Alison Carrol, *The Return of Alsace to France, 1918–1939* (Oxford: Oxford University Press, 2018), 199.

¹³⁰ Alison Carrol, „In the Border's Shadow: Reimagining Urban Spaces in Strasbourg, 1918–39“, *Journal of Contemporary History* 48, č. 4 (říjen 2013): 667.

přejmenovávání názvů ulic. Svěbytnou rekordmankou v této disciplíně je českotěšínská Hlavní třída/Główna, která od konce 19. století změnila své jméno celkem devětkrát.^{131 132}

Každá změna státní hranice či politického režimu se ve městech Český Těšín a Cieszyn projevila ve veřejném prostoru. Po úpadku Rakouska-Uherska tak postupně mizely pomníky spojené s minulým režimem a byly nahrazovány novými, které měly dokazovat příslušnost daného území k polskému či československému státu.

Mezi památníky, které byly vztyčeny v meziválečném období, patří zejména Pomník na počest slezských legionářů padlých za Polsko (Pomnik ku Czci Legionistów Śląskich Poległych za Polskę), jenž je spíše znám jako Slezanka (Ślązaczka) či těšínská Niké. Jedná se o pomník na památku Slezské legie, která v roce 1914 vznikla v Těšíně a zapojila se do bojů na straně centrálních mocností na východní frontě. Slezskou legii formovali dobrovolníci z řad polských obyvatel celého Těšínska, z velké části pocházejících z dnešního území České republiky. Autorem projektu byl známý těšínský sochař a slezský legionář Jan Raszka. Samotný pomník byl v roce 1934 umístěn na prostranství před vstupem do areálu Zámeckého vrchu v těsné blízkosti státní hranice a hraničního Mostu Přátelství. Pomník představuje ženu oblečenou do těšínského kroje (odtud název Slezanka či těšínská Niké), která s šavlí v ruce ukazuje na levobřežní část řeky, tedy směrem k dnešnímu území České republiky. Ono gesto rukou, „*kdy Slezanka zve k znovudobytí těch území, které tam jsou zmíněny,*“ dodnes vzbuzuje řadu kontroverzí zejména na české straně hranice, což potvrzují slova Pavlína Badurové z Muzea Těšínska. Starostka města Cieszyn doplňuje, že motivací pro toto ztvárnění sochy Slezanky byl zejména pocit, „*že rozdělení bylo nespravedlivé a že Češi byli zkrátka na poli diplomacie úspěšnější. Řada Poláků to dodnes vnímá jako určitou ztrátu, protože v té době připadlo Československu území, na kterém žilo mnoho lidí polské národnosti.*“ Gabriela

---

¹³¹ Pro zajímavost nabízím přehled názvů Hlavní třídy/Główniej od konce 19. století:

- Rakousko-Uhersko: Reichs-Strasse, Sachsenberg a Kaiser Wilhelmstrasse
- Československo (1920-1938): Saská kupa/Sachsenberg
- Připojení části Těšínska k Polsku (1938-39): Piłsudskiego
- Německá okupace (1939-1945): Sachsenberg
- Komunistické Československo: Stalinova, Revoluční
- Současný název: Hlavní třída/Główna

¹³² Maciej Dembiniok, „Indeks zmian nazw ulic i placów miasta Cieszyna (obecnie Czeskiego Cieszyna) od końca XIX wieku do dziś“, *stajniaaugiasza.net*, 6. března 2021, dostupné z: <https://stajniaaugiasza.net/index.php?s=ulicecz> (zobrazeno 31. července 2023)

Staszkiwicz tak poukazuje na určité nacionalistické skupiny, které v tomto duchu smýšlejí dodnes. Nicméně sama uvádí: „*pomník Slezanky je pro mě historický pomník jako každý jiný. Nemám k němu ani negativní ani pozitivní vztah.*“

Slezanka patřila mezi první oběti nacistické okupace Těšína, jelikož hned 1. září 1939 byl pomník stržen. V období do roku 1989 na jeho místě stál památník vzdávající hold vojákům Rudé armády, která v posledních dnech války osvobodila město. V rámci politických změn v roce 1989 v Polsku byl záhy pomník odstraněn. Debata o navrácení Slezanky na uvolněný podstavec před Těšínským zámekem se však rozhořela až začátkem nového tisíciletí zejména v patriotických kruzích a mezi válečnými veterány. Pod záštitou Veřejného výboru pro obnovení pomníku legionářů (Społeczny Komitet Odbudowy Pomnika Legionistów) byla zorganizována veřejná sbírka, jejímž výsledkem bylo vytvoření přesné kopie předválečného památníku Slezanky podle dochovaných návrhů Jana Raszky.¹³³ Odhalení pomníku v roce 2008 však vyvolalo vlnu nevole na druhé straně státní hranice.

„*Myslím si, že někteří Slezance přikládali úplně jiný význam, než iniciátoři jejího znovupostavení zamýšleli,*“ vyjadřuje svůj postoj k této záležitosti Bogdan Kasperek a dále uvádí své osobní vzpomínky na tyto události ve spojitosti se svým bývalým českým protějškem: „*Osobně si vzpomínám, jak pan Laštůvka, bývalý ředitel české části Euroregionu, který sem do Těšína vodil starosty z Jablunkova, Trince a okolí a ukazoval jim, jak se Poláci snaží dráždit Čechy. Ať se podívají na ten pomník, který vyhrožuje Čechům šavlí, která míří na českou stranu hranice. Ten pomník vznikl jako památka na polské legionáře, kteří bojovali během první světové války a ten, který v tom viděl nějaký protičeský kontext, musel mít velmi bujnou fantazii,*“ uzavírá ředitel polské části Euroregionu Těšínské Slezsko.

Nutno dodat, že oproti předválečnému pomníku, se na podstavci Slezanky objevily také zcela nové prvky. Kromě kartuší s místy bojů slezských legionářů, se na zadní straně odhalena připomínka na období odkazující na spory kolem rozdělení regionu. „*Vlastně tam jsou vyznačena města na dnešním českém území, kde probíhaly boje za československo-polské války,*“ což je podle Pavlína Badurové trnem v oku české části společnosti. Hlavním kritikem pomníku byla podle Heleny Legowicz Československá obec legionářská. Kontroverznost odkazování na místa bojů sedmidenní války připouští také Bogdan Kasperek: „*[...] na*

---

¹³³ Władysław Sosna, *Cieszyn: Przewodnik krajobrazowy* (Cieszyn: Offsetdruk i Media, 2005), 126.

původním meziválečném pomníku nejspíš nebyly. Paradoxně polští legionáři tam primárně ani neválčili.“ Zároveň však připomínka okolnosti, ve kterých tento pomník vznikl: „Byly to doby, kdy Československá obec legionářská začala provádět na Těšínsku pochybné aktivity, jako byly jakési poutě k Šnejdárkově pomníku ve Slezských Beskydech a podobně.“ Kasperek tak na kritiku vzniku památníku velitele československých vojsk během války o Těšínsko ze strany polské menšiny, která v obci Bystřice nad Olzou/Olší, na jejímž území památník vyrostl, tvoří asi 30 % obyvatel a v době rozdělení tvořili Poláci naprostou většinu.

Potřebu vztyčování památníků tohoto typu v době, kdy se obě města snaží o co nejužší přeshraniční spolupráci, nechápe starosta Českého Těšína. *„Nedělejme si iluze, že ta první socha, která na tom místě stanula v meziválečném období, tento protičeský podtext nepochybně měla. Když tedy člověk zná historii toho pomníku, tak se poté ptá, proč v této době obnovovat takový pomník,“* komentuje iniciativu obnovení pomníku Slezanky Vít Slováček. Faktem je, že v nedávné době se i na českotěšínské straně hranice objevily místa paměti, která naopak popudila polskou veřejnost. Jednalo se zejména o stavbu repliky československého hraničního orientačního sloupu, která v roce 2020 stanula před výstavní budovou Muzea Těšínska. Pomník připomíná 100 let od vytyčení československých hranic na Těšínsku a vzniku města Český Těšín. Paradoxem je, že podobně jako se starosta Českého Těšína vyjadřuje o Slezance, mluví i Helena Legowicz o hraničním sloupu, *„Vztyčení pomníku vytyčení československých hranic vnímám jako velice kontroverzní záležitost. Moc nechápu potřebu stavět nový pomník, který jednoznačně rozděluje společnost. Tyto iniciativy zbytečně přilévají olej do ohně a ničemu neprospívají,“* vyjadřuje své rozhořčení ohledně pomníku předsedkyně největší polské menšinové organizace v České republice, která zároveň říká, že by pomník alespoň přesunula na méně exponované místo než je Hlavní třída, ulice směřující přímo do Polska. Ještě silnější slova volí ředitel polské části Euroregionu Těšínského Slezska: *„Od té doby jsem se zařekl, že s panem Ondřekou, ředitelem Muzea, již nechci mít nic společného. Nestavíte památníky tohoto typu, když o sobě tvrdíte, že jste přítelem Polska a Poláků, že jste tam pobýval během svých studií a že máte rodinné vazby na Poláky. V době, kdy se hranice během covidu stala opět nedílnou součástí našich životů, se nestaví pomníky tohoto typu. Navíc na Hlavní třídě, která vede rovnou k hranicím,“* komentuje vyhrocenou situaci Kasperek.

O škodlivém vlivu těchto často osobních sporů mluví také představitel české strany Euroregionu: „*Iniciátorem vztyčení tohoto pomníku je pan Zbyšek Ondřeka, ředitel Muzea Těšínska. Ostatně samotný pomník stojí právě před budovou tohoto muzea. Na druhém protipólu stojí zase představitel Książnicy Cieszyńskiej, pan Krzysztof Szelong. Oba to jsou historici, oba jsou v některých otázkách velmi neústupní a často se dostávají do sporů ohledně interpretace některých historických událostí. Řekl bych, že některé jejich spory jsou naprosto zbytečné a poškozují vzájemnou česko-polskou spolupráci,*“ uzavírá Tomáš Balcar.

Situace kolem Pomníku Slezanky a Hraničního orientačního sloupu u Muzea Těšínska ukazují, že se český a polský diskurs událostí spojených s rozdělením města diametrálně liší, vzájemně se vylučují a stojí v opozici. Tyto odlišnosti ve vnímání a interpretaci historických událostí jsou i po více než 100 letech stále živé a vyvolávají značné emoce. Není divu, jelikož obě iniciativy jsou výsledkem snahy těchto dvou skupin o vybudování svébytné kolektivní paměti, jejímž základem je ovšem popření diskurzu interpretace dějin druhé strany. Kulturní antropolog Grzegorz Studnicki se nezděráhá spory kolem výstavby památných míst na obou březích Olzy/Olše označovat jako „*válku pomníků*“.¹³⁴ Toto spojení používá v souvislosti s reakcí, jakou vyvolalo obnovení pomníku Slezanky a výstavba Masarykova památníku v Masarykových sadech v Českém Těšíně. Vztyčení hraničního orientačního sloupu je však pouhým pokračováním tohoto konfliktu o symbolickou dominanci nad územím obou měst a potažmo celého regionu.

Otevření debaty o některých kapitolách dějin Těšínska umožnilo až uvolnění společenských poměrů po pádu komunistických režimů v obou státech. Přirozeně tak vyvstala potřeba vyrovnat se se svou dříve často potlačovanou minulostí, která nezapadala do konceptu o spřátelených národech. Do jaké míry napomohlo k otevření této debaty zapojení Česka a Polska do procesu evropské integrace nelze určit. Nesporným faktem však zůstává, že díky rozvoji přeshraniční spolupráce na bázi Euroregionu Těšínské Slezsko, došlo k vytvoření platformy, kde se tyto názorové proudy z obou stran hranice mohou střetávat a vzájemně interagovat. V rámci euroregionálních projektů Českého Těšína a Cieszyna jsou tak nuceni ke spolupráci a hledání kompromisu i představitelé institucí, kteří by za jiných okolností nezasedli k jednomu stolu.

---

¹³⁴ Grzegorz Studnicki, *Śląsk Cieszyński: Obrazy Przeszłości a Tożsamość Miejsc i Ludzi* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015), 353.

3.3. Těšínské hřbitovy jako (ne)místa paměti těšínských Židů a Němců

„*Ojczyzna to ziemia i groby. Narody, tracąc pamięć, tracą życie.*“¹³⁵

Tato slova připisovaná polskému romantickému básníkovi Cyprianu Kamilu Norwidovi či francouzskému maršálovi Ferdinandu Fochovi lze nalézt u vstupu do několika polských nekropolí.¹³⁶ ¹³⁷ Hřbitovy obklopuje od pradávna magická aura. Jsou místem posvátným a nedotknutelným, jehož dehonestace je společensky nepřijatelná. Zároveň mají určitý kulturní a symbolický význam, neboť propojují minulost a přítomnost, zesnulé obyvatele s lidmi žijícími na daném území v současnosti. Jednotlivé hroby tak nemají význam pouze pro individuální paměť pozůstalých, ale v širším pohledu představují důležitý aspekt paměti kolektivní. Jsou fyzickým důkazem o kontinuální přítomnosti určité etnické, národní či náboženské skupiny na daném území a jako takové legitimizují právo této skupiny nárokovat si konkrétní teritorium.¹³⁸ Srbský antropolog Ivan Čolović mluví v jednom ze svých esejů o hřbitovech jako o „*hraničních kamenech národního území*“¹³⁹, které podle některých srbských nacionalistů představují jeden ze základů pro definici duchovního prostoru srbského národa. Pravdou je, že na etnicky a nábožensky různorodých územích, jako tomu je nejen v případě Balkánu, ale také třeba na Těšínsku, musí nutně dojít ke konfliktu několika protichůdných koncepcí založených na této premise.

Nejstarší těšínské nekropole byly nejčastěji zakládány v bezprostřední blízkosti kostelů. Archeologické průzkumy ukazují, že prvním místem pohřbívání byl od 11. století prostor kolem Rotundy sv. Mikuláše na Zámeckém vrchu, další vznikaly v průběhu staletí kolem dalších těšínských svatostánků.¹⁴⁰ Do dnešní doby se však žádné z těchto letitých, často

---

¹³⁵ Citát lze do češtiny přeložit jako: „Vlast, to je země a hroby. Národy, které ztrácejí paměť, umírají.“

¹³⁶ *Ojczyzna – to ziemia i groby / narody tracąc pamięć – tracą życie*, Urząd Gminy Pionki, 2. listopadu 2018, dostupné z: https://gmina-pionki.pl/strona-3313-ojczyzna_to_ziemia_i_groby_narody.html (zobrazeno 29. července 2023)

¹³⁷ *Zakopiański cmentarz na Pęksowym Brzyzku*, dzieje.pl, 29. října 2016, dostupné z: <https://dzieje.pl/aktualnosci/zakopiański-cmentarz-na-peksowym-brzyzku> (zobrazeno 29. července 2023)

¹³⁸ Andrzej Stachowiak, „Niemieckie cmentarze na Ziemiach Zachodnich jako miejsca niepamięci“, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Etnograficzne* 43, č. 2 (2015): 127.

¹³⁹ Ivan Čolović, *Balkany – terror kultury* (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2014), 150.

¹⁴⁰ Tadeusz Zubek, *Cieszyn: Miasto pamięci narodowej* (Cieszyn: vlastní autorské vydání, 1998), 10.

středověkých pohřebišť nedochovalo. Jak připomíná ředitelka Muzea Těšínského Slezska, „všechna nejstarší místa odpočinku ve městě byla před první světovou válkou přeměněna na veřejné parky.“ Jedním dechem dodává, že se na přelomu 19. a 20. století jednalo o určitou módu, kdy nekropole v centrech měst, které již dávno naplnily svou kapacitu, byly rušeny. Nahrazovaly je nové komunální hřbitovy často mimo hranice města.

Irena French uvádí, že tento osud postihl zejména tři nekropole, které se na území města nacházely. „Zaprvé to byl hřbitov u Kostela Nejsvětější trojice. Na tomto místě byli Těšíňané pohřbíváni již od konce 16. století. Hřbitov plnil svou funkci do 80. let 19. století. Místo odpočinku zde našel například i kněz Leopold Szersznik, tedy jedna z nejvýznamnějších těšínských osobností a zakladatel Muzea Těšínského Slezska, jež patří mezi nejstarší střeoevropské muzejní instituce vůbec. Druhý hřbitov se nacházel u Kostela sv. Jiří. Ten byl ještě starší a fungoval již ve středověku, protože byl stejně jako zmíněný kostel založen již v 15. století.“ Ve výčtu zlikvidovaných pohřebišť Irena French líčí osud také nejstarší protestantské nekropole. „Ten pocházel jenom z počátku 18. století, protože jeho vznik se datuje k zahájení výstavby Ježíšova kostela v roce 1709. Celý dnes poměrně rozlehlý park kolem tohoto protestantského svatostánku, to je místo, kde se také nacházel kdysi hřbitov.“ Pozůstalým bylo nabídnuto, aby své zesnulé přenesli na nově zřízený Komunální hřbitov či na o několik let starší protestantský hřbitov na ul. Bielska.¹⁴¹ Nicméně podle ředitelky Muzea Těšínského Slezska velká část nebožtíků stále leží v místech, kde se dnes setkává školní mládež a lidé chodí na procházky. Nejstaršími dochovanými těšínskými nekropolemi zůstávají, kromě dvou výše jmenovaných křesťanských hřbitovů, zejména pohřebišť židovská.

---

¹⁴¹ Tadeusz Zubek, *Cieszyn: Miasto pamięci narodowej*, 10–11.

3.3.1. Starý a nový židovský hřbitov

3.3.1.1. Stručná historie Židů na Těšínsku

Židé se na území Těšínska podle některých zdrojů usazovali již od 14. století. Důkazem o jejich přítomnosti mají být inskripce na některých macevách (náhrobcích) nalezených na Starém židovském hřbitově, na kterém se zachovaly kameny s letopočty sahajícími do poloviny 14. století.^{142 143 144} Shoda ohledně nejstarších náhrobků panuje však pouze v případě macev z dob vlády poslední těšínských Piastovců.¹⁴⁵ První zmínky o osídlování Židů v Těšíně pocházejí prokazatelně z roku 1531. V té době se však jednalo spíše o jednotlivce, jejichž služeb často využívala těšínská knížata. Činili tak navzdory císařskému ustanovení, jež zabraňovalo osídlování Židů ve Slezsku.¹⁴⁶ Situace se změnila až přijetím Tolerančního patentu Karla VI. v roce 1713, kdy došlo k nárůstu počtu vyznavačů judaismu v Těšíně. Ve městě však až do poloviny 19. století žilo jen několik tzv. tolerovaných židovských rodin.¹⁴⁷ Jejich počet rychleji rostl až s politickými změnami po roce 1848, zejména ve spojitosti s úplným zrovnoprávněním garantovaným ústavou z roku 1867.

Ve srovnání s jinými částmi Rakouska-Uherska byl však počet Židů na Těšínsku relativně nízký. Podle sčítání lidu z roku 1910 žilo na území Těšínského knížectví pouze 2,5 % osob vyznávajících judaismus. Větší podíl tvořilo židovské obyvatelstvo zejména ve městech. V Těšíně představovali Židé 9,4 % obyvatel, v Bílsku dokonce 16,3 % celkové populace.¹⁴⁸ Židé však hráli velice důležitou roli v ekonomickém životě města. Vlastnili celou řadu firem a průmyslových podniků. Mezi nejznámější patřily například továrna na ohýbaný nábytek bratří

---

¹⁴² Franciszek Pasz, *Żydzi i My w Cieszynie* (Cieszyn: vlastní autorské vydání, 1995), 24.

¹⁴³ Tadeusz Zubek, *Cieszyn: Miasto pamięci narodowej*, 79.

¹⁴⁴ Pravost těchto inskripcí nepopírá ani ředitelka Muzea Těšínského Slezska Irena French.

¹⁴⁵ Janusz Spyra, *Po stopách těšínských židů: Malý průvodce po židovských památkách v Cieszynie a Českém Těšíně* (Cieszyn: Biuro Promocji i Informacji, 2004), 14.

¹⁴⁶ Ibid., 3.

¹⁴⁷ Janusz Spyra, *Żydowskie gminy wyznaniowe na Śląsku Austriackim (1742–1918)* (Katowice: Muzeum Śląskie, 2009): 175.

¹⁴⁸ Idzi Panic, *Śląsk Cieszyński od Wiosny Ludów*, 338.

Kohnů, výrobní likérů Moritze Fasala nebo podniky těšínského průmyslníka J. Ph. Glesingera.¹⁴⁹

V době po první světové válce, kdy se rozhořel československo-polský spor o Těšínsko, se židovská obec snažila zachovat neutralitu. Vzhledem k proněmeckým tendencím se však většina těšínských Židů přikláněla spíše na stranu Československa, které bylo vnímáno jako potencionálně demokratičtější a pro německy mluvící obyvatelstvo přívětivější varianta.¹⁵⁰ Rozdělení města také řadu těšínských Židů (a také Němců) přesvědčilo k emigraci, a to buď na československou stranu města, nebo zcela opustili území obou států. Jejich místo v Cieszyně v menší míře zastoupili chudí Židé z Haliče. Nově vzniklá českotěšínská židovská obec byla poměrně početná a za poměrně krátkou dobu počet lidí židovského vyznání v Českém Těšíně překonal počet Židů, kteří zůstali na polské straně města.

Z národnostního hlediska se většina těšínských Židů považovala za Němce. Ředitelka Muzea Těšínska tíhnutí místních Židů k německému ilustroje na příběhu těšínské židovky Alice Reichert, která si od dob první světové války psala deník. *„Byla to opravdu velká německá a rakouská patriotka a to je v jejím deníku patrné. Ve svém deníku měla na jedné straně portrét Františka Josefa a hned vedle podobiznu (císaře) Wilhelma. No a během druhé světové války si do svého deníku zapsala, že jednou potkala četníka na ulici a dala se s ním do řeči. Říkala mu, že je velkou německou vlastenkou a četník se jí vysmál, že je židovka a je absolutně vyloučeno, aby byla německou vlastenkou. A ona si v tom svém deníčku napsala, že je škoda, že si nepřečetl její deník z první světové války, kde by viděl, jaká je pravda.“*

„Těšínské židé samotní o sobě mluvili jako o Němcích a samozřejmě mluvili pouze německy,“ pokračuje French a uvádí, že sami o sobě nemluvili jako o Židech, ale spíše se označovali za Izraelity. *„Těšínské židé například nikdy neměli Judische Tempel, ale jejich svatostánky se jmenovaly Israelitische Kulturgemeinde,“* a podle ředitelky Muzea Těšínského Slezska tak činili zejména proto, aby se tak odlišili od nově příchozích ortodoxních Židů, kteří pocházeli z Haliče a na území města, hlavně na jeho polskou část, v menších počtech přicházeli zejména v průběhu první světové války a v meziválečném období. Mezi oběma skupinami existovala

---

¹⁴⁹ Janusz Spyra, *Po stopách těšínských Židů*, 6.

¹⁵⁰ Janusz Spyra et al., *Żydowskie zabytki Cieszyna i Czeskiego Cieszyna* (Cieszyn: Polskie Towarzystwo Historyczne, 1999), 19.

značná nevraživost, na což poukazuje Irena French v souvislosti se soudním sporem, který se odehrál ve 30. letech. „*Po Hluboké (ulici, pozn. aut.) kráčí těšínský žid v obleku, oholený, upravený. Na první pohled bychom ho neodlišili od jiných měšťanů. Z druhé strany proti němu jdou dva ortodoxní Židé s chaláty, s pejzy a vousy a mluví mezi sebou jidiš. No a ten procházející těšínský žid si pro sebe, ale tak aby byl slyšet, říká: „Polnische juden!“ Oni ho samozřejmě slyšeli a zažalovali jej za urážku na cti, protože jsou přeci v Polsku a ten těšínský žid je uráží na ulici a ještě k tomu německy.*“

„*Tady vidíte jejich dvojitou tragédii. Oni, kteří se duší cítili jako Němci, byli povražděni příslušníky vlastního národa,*“ uzavírá líčení o osudech těšínských Židů Irena French. Takřka celá těšínská židovská obec byla vyhlazena průběhu druhé světové války v nacistických koncentračních táborech. Do polské části města se po válce vrátilo pouhých 44 z nich, v Českém Těšíně bylo evidováno 53 obyvatel židovského vyznání. Většina z přeživších se však v dalších letech rozhodla pro emigraci, zejména do Izraele. Obě židovské obce postupně zanikly a jejich majetek, de facto pouze židovské hřbitovy, přešel na židovské obce v Bílsku a Ostravě.¹⁵¹

3.1.1.2. Starý židovský hřbitov jako místo paměti

Židovské nekropole dnes zůstávají jedinými objekty, které si na území obou měst zachovaly primárně židovský charakter. Jsou tak jedinými místy paměti, ve kterých ani tak nekrytalizuje paměť samotných těšínských Židů, jako spíše paměť o této kdysi významné komunitě obývající obě města. Ostatní židovské památky byly nenávratně zničeny během druhé světové války. Obě výstavní obecní synagogy se staly obětí nacistického ničení hned v roce 1939. Do dnešních dob se dokonce nedochovala ani jediná fotografie českotěšínského židovského svatostánku z roku 1933, jenž stával ve Vrchlického ulici. Ortodoxní modlitebny byly po skončení války přeměněny na obytné domy. Ortodoxní synagoga „Schomre Schabos“ na Božkově ulici, která si dodnes zachovala orientální prvky v eklekticko-maurském stylu, v současnosti slouží jako sídlo městského sdružení Polského kulturně-osvětového svazu.

---

¹⁵¹ Janusz Spyra et al., *Żydowskie zabytki Cieszyna*, 22.

Starý židovský hřbitov na ulici Hažlaska tak dnes zůstává nejen nejstarším dochovaným místem odpočinku v Těšíně, ale rovněž patří mezi nejstarší židovské nekropole v celém Polsku. Jeho vznik je prokazatelně datován nejpozději k roku 1647, kdy poslední těšínská kněžna z rodu Piastovců, Alžběta Lukrécie, poskytla pro účely pohřbívání pozemky rodině těšínského Žida, Jakuba Singera.¹⁵² Na ploše cca 0.8 ha zde místo posledního odpočinku našlo na 2000 těšínských židů a až do 19. století se de facto jednalo o jedinou židovskou nekropoli na území celého Těšínského Slezska. V druhé polovině 19. století byl hřbitov vybaven pohřebním domem, v němž probíhaly předpohřební přípravy a rituály.

Na začátku minulého století již „starý kirkut“ stále se rozrůstající židovské komunitě velikostně nedostačoval, a tak na nedalekém prostranství v roce 1907 vyrostl Nový židovský hřbitov. Nekropole vznikla přičiněním zámožných obyvatel města židovského původu, kteří si zde stavěly velkolepé žulové a mramorové hrobky.¹⁵³ Dominantou hřbitova se stal okázalý hřbitovní dům v orientálním stylu s kupolovitou střechou. Po rozdělení měst trápila i českotěšínskou židovskou obec absence prostoru pro uložení svých zesnulých. Do roku 1925 tak byli všichni zemřelí židovského vyznání z Českého Těšína převáženi k pohřbení na druhou stranu Olzy/Olše. V témže roce byl vyčleněn na nově zřízeném komunálním hřbitově v Českém Těšíně prostor pro obyvatele židovského vyznání.

Období druhé světové války pro židovské nekropole paradoxně neznamenal zánik ani nepřineslo větší materiální škody. Irena French vysvětluje, že byl „*Těšín totiž vtělen přímo do Třetí říše a v Říši platil zákaz ničení hřbitovů. A bylo jedno, o jaký hřbitov se jednalo.*“ Přiznává, že nacisté údajně hrávali na území Nového židovského hřbitova fotbal, nicméně pouze v prostoru, kde nebyl nikdo pohřben a nezničili tak jediný náhrobek. Němci však s jejich likvidací v budoucnu počítali. „*Pravda je taková, že měli v plánu proměnit hřbitov na park, ale to už nestihli. Argumentovali tím, že po vyvezení všech Židů již v Těšíně žádní nejsou, a proto nepotřebují svůj hřbitov,*“ upřesňuje plány nacistů Irena French.

Válka se však ve spojitosti s židovskými nekropolemi negativně zapsala do kolektivní paměti polských a českých obyvatel obou měst a jejich okolí. V posledních měsících války nacisté na

---

¹⁵² Janusz Spyra, *Po stopách těšínských židů*, 14.

¹⁵³ Mezi nejokázalejší hroby na Novém židovském hřbitově patří hrobky známých těšínských rodin Glesingerů, Singerů či Fasalů.

Starém židovském hřbitově popravili a pohřbili celkem 81 lidí. Většinou se jednalo o polské občany města zapojené do protinacistického odboje. Mezi oběťmi nacistů bylo i 18 českých skautů z odbojové skupiny Odboj slezských junáků z Ostravy, kteří byli převezeni do Těšína a 24. dubna 1945, jen několik dnů před koncem války, na hřbitově popraveni. Po válce byla hromadná mohyla na židovském hřbitově odkryta, těla obětí exhumována a pohřbena většinou na Komunálním hřbitově v Cieszyně.¹⁵⁴ Tyto události připomínají pamětní tabule umístěné na zdi pohřebního domu na Starém židovském hřbitově, u které se k uctění památky obětí konají památeční akce nejen za účasti polských představitelů, ale také skautů z české strany hranice.^{155 156}

Přestože židovské nekropole byly za okupace v celku ušetřeny, nacistům se podařilo vyvraždit takřka celou populaci těšínských Židů. Na území obou měst se jich bezprostředně po druhé světové válce k židovské víře přihlásila ani ne stovka.¹⁵⁷ K poslednímu pohřbu na Novém židovském hřbitově došlo v 60. letech, kdy zde své místo odpočinku našel Edward Weber, poslední předseda Židovské náboženské kongregace v Cieszyně.¹⁵⁸

Od té doby se židovské hřbitovy stávaly častým terčem vandalů a nejen těch. Ředitelka Muzea Śląska Cieszyńskiego uvádí, že se jednalo zejména o tři skupiny lidí: „[...] první skupina to jsou vandalové, kteří prostě pro zábavu vyvraceli náhrobky. Dále na hřbitově nacházíme masivní vápencové náhrobky, které někdo pilou na kámen rozřezal na tři části. Tyto kamenné hranoly pak lidé používali při stavění základů svých domů. Další část náhrobků byla jednoduše obroušena a posloužila jako náhrobky na křesťanských hřbitovech. Jenom ortodoxní židé měli ty kulaté macevy, ale řada těšínských židů měla úplně stejný styl náhrobků, jako křesťané. No a poslední část náhrobků často končila na Fakultě umění Slezské univerzity v Těšíně, kde se studenti učili sochat například do mramoru. To je v Těšíně takové veřejné tajemství, že ty nejkrásnější mramorové náhrobky skončily na Univerzitě,“ uzavírá

---

¹⁵⁴ Tadeusz Zubek, *Cieszyn: Miasto pamięci narodowej*, 80.

¹⁵⁵ Památeční akce českých skautů ze širokého okolí na počest zavražděných junáků se kromě Starého židovského hřbitova v Cieszyně konají také u mohyly Ivančena v blízkosti Lysé hory v Beskydech.

¹⁵⁶ „70 let od popravy pěti ostravských skautů uctí junáci v Těšíně i na Ivančeně“, *Diecéze Ostravsko-Opavská*, 21. dubna 2015, dostupné z: <https://www.doo.cz/posledni-zpravy/2465-70-let-od-popravy-peti-ostravskych-skautu-ucti-junaci-v-tesine-i-na-ivancene.html> (zobrazeno 29. července 2023)

¹⁵⁷ Janusz Spyra et al., *Żydowskie zabytki Cieszyna*, 22.

¹⁵⁸ Franciszek Pasz, *Żydzi i My w Cieszynie*, 26.

Irena French a dále uvádí, že nejhorší škody byly na hřbitově napáchány zejména v 70. a 80. letech minulého století za přispění obyčejných lidí.

V roce 1986 byly oba hřbitovy prohlášeny kulturní památkou a dočkaly se i menších oprav. Pohřební dům na novém hřbitově byl upraven do formy tzv. trvalé ruiny za finančního přispění židovské komunity ze Spojených států.¹⁵⁹ V posledních letech se o vzkříšení hřbitova snaží malá skupina nadšenců pod záštitou Muzea Těšínského Slezska v čele s ředitelkou French. Ta slibuje, že se po dokončení prací na novém hřbitově pokusí i o nápravu situace na starém těšínském kirkutu. „*Neděláme to pro nějaký obdiv k tomu, že to byli židé, ale proto, že se jedná o obrovskou a významnou skupinu Těšíňanů, kteří upadli úplně do zapomnění. Jediný důvod, proč se do obnovy nového židovského hřbitova je právě respekt k této části obyvatel Těšína, která již není,*“ komentuje ředitelka muzea svou motivaci a důvody, proč se do mozolné práce na obnově židovských nekropolí pouštět.

Tří židovské hřbitovy na území měst Cieszyn a Český Těšín tak dnes zůstávají jedinými hmatatelnými a hmotnými místy paměti spojovanými primárně, i když ne výlučně, s historií těšínských Židů. Žalostný stav těchto památek do značné míry vypovídá také o stavu paměti o této kdysi významné části obyvatel dotvářející národnostní kolorit města. Příklad, jenž zazněl v citátu v úvodu této kapitoly, tedy že národy, které ztrácejí paměť, jsou odsouzeny k záhubě, je proto třeba v případě těšínských Židů (a také Němců) poupravit. O národech, které zmizely, se vytrácí i paměť.

---

¹⁵⁹ Janusz Spyra, *Po stopách těšínských Židů*, 17.

3.3.2. Komunální hřbitov jako (ne)místo paměti těšínských Němců

Komunální hřbitov v Cieszyně vznikl spolu s o trochu starším Evangelickým hřbitovem na ul. Bielska na konci 19. století. Obě nekropole nahradily místa posledního odpočinku kolem těšínských kostelů, která byla následně přeměněna na veřejné parky. Hřbitov vyrostl na pozemku mimo tehdejší hranice města.

V období po druhé světové válce došlo k zásadním proměnám hranic polského státu. Součástí válkou zničeného Polska se stala poněmecká území na západě a severu, která představovala určitou formou náhrady za východní teritoria (v polském prostředí označované jako tzv. Kresy Wschodnie), která Poláci museli postoupit Sovětskému svazu. Jednalo se z velké části o oblasti s absolutní německou většinou, které byly součástí polského státu naposledy ve středověku zejména za panování knížat a králů z dynastie Piastovců. Poválečná změna hranic tak znamenala především přesun milionů lidí, Němců i Poláků, kteří museli opustit své domovy a dosavadní způsob života. Vysídlené německé obyvatelstvo totiž z velké části nahradili nově příchozí zejména z oblastí dnešní Ukrajiny, Běloruska a Litvy.

Nový komunistický režim, který se v poválečném Polsku etablovat, se musel vypořádat se začleněním nových teritorií, pro něž se vžil název „*Ziemie Odzyskane*“^{160 161} (znovuzískaná území), jelikož se mělo jednat o historicky polské oblasti, které se v oficiálním diskursu po staletích německé nadvlády navrátili do polských rukou. Důležitou roli při ospravedlňování polského nároku hrálo zejména odkazování na polské kořeny těchto území v symbolické rovině. Ve snaze o vybudování kolektivní paměti dosídlených Poláků docházelo k postupné degermanizaci a (re)polonizaci veřejného prostoru. Úřady, ale i obyčejní lidé, tak postupně přistupovali k zahlazování jakýchkoliv stop po německé přítomnosti a k budování polské identity pomocí symbolické dominance, často prostřednictvím odkazování na první polské vládcy z dynastie Piastovců (jejichž území se do značné míry pokrývalo s novými polskými hranicemi na Odře a Nyse), slovanství či na bitvu u Grünwaldu (velké polské vítězství nad

---

¹⁶⁰ Kromě označení *Ziemie Odzyskane* lze v literatuře v souvislosti s poněmeckými oblastmi připojenými k Polsku v roce 1945 také přívlastky *Wyzyskane*, *Piastowskie*, *Postulowane*, *Powracające*, *Zachodnie/Północne* nebo dokonce *Dziki Zachód*.

¹⁶¹ Andrzej Stachowiak, „*Niemieckie cmentarze*“, 124.

Řádem německých rytířů).¹⁶² Dělo se tak nejen z čistě ideového hlediska, ale také ve strachu že pobyt Poláků na těchto územích může být pouze dočasný a „právoplatní“ majitelé se mohou v budoucnu vrátit a požadovat svůj majetek zpět.¹⁶³ Nezanedbatelným zdrojem motivace o vymazání všeho německého byla také touha po pomstě za krivdy spáchané během války.

Situace na Těšínsku byla v mnoha ohledech podobná. Přestože část Těšínska byla součástí již II. polské republiky, tak i zde došlo k uplatňování určitých vzorců, jež můžeme sledovat v jiných oblastech připojených k Polsku až po skončení druhé světové války. Ostatně samotný pojem „*Ziemia Odzyskane*“ poprvé použil polský prezident Ignacy Mościcki právě v souvislosti s připojením části českého/československého Těšínska k Polsku v roce 1938.¹⁶⁴ Po odsunu těšínských Němců se poválečný polský režim musel i zde vypořádat s německým dědictvím ve veřejném prostoru, i když řada německých prvků byla odstraněna již v meziválečném období. Jak uvádí Irena French, jednalo se zejména o pomníky spojené s Rakouskou monarchií (pomníky Františka Josefa I. a Josefa II.) nebo změny názvů ulic. „*Poměrně dlouho na svém místě zůstal pomník Franze Schuberta či německého ředitele Slezské nemocnice a moravsko-slezského superintendenta Theodora Haaseho, jehož busta byla odstraněna až v roce 1938,*“ tvrdí ředitelka Muzea Těšínského Slezska.

Jestliže v meziválečném období byl německý živel v Cieszyně stále poměrně významný, tak po válce došlo k cílenému ničení jakýchkoliv známek německé přítomnosti ve městě, což souviselo s výše popsány důvody. To potvrzují také slova ředitelky Muzea Těšínského Slezska, která tvrdí, že „*zahlazování stop po německé historii města bylo součástí oficiální státní politiky. [...] V Polsku to byl přímo příkaz shora, který ukládal, že všechny německé nápisy a názvy musí z města zmizet. Ať se jednalo o názvy ulic, nápisy na budovách nebo náhrobky Němců na hřbitovech.*“ Cílená degermanizace vedená polským státem vedla k devastaci takřka všech německých náhrobků na těšínském Komunálním hřbitově. French dále uvádí, že do dnešních dob se na hlavní aleji dochovaly možná tři německy psané náhrobky a na celém hřbitově se jich nachází zhruba desítky. „*Všechna německá jména jednoduše*

¹⁶² Justyna Walkowiak, „Names as covert affirmation of identity: on some propagandistic urbanonyms of the post-war western borderlands in Poland“, *Acta Onomastica* 60, č. 1 (2019): 140.

¹⁶³Ibid., 139.

¹⁶⁴ Andrzej Stachowiak, „*Niemieckie cmentarze*“, 124.

obrousili,“ připomíná ředitelka muzea a nastiňuje, že likvidace německých inskripcí probíhala vesměs podle tří scénářů: „první možnost byla, že nový majitel jednoduše přišel a nechal odstranit celý náhrobek. Druhou možností bylo, že ten náhrobek byl prostě obroušen. Takže vidíte, že hrob na sto procent pochází z dob před 1. světovou válkou, ale pohřbený zemřel např. v 80. letech. No a třetí scénář byl, že ty německé nápisy byly prostě dlátem zkuté, náhrobek se otočil a na druhé straně najdete iniciály nového majitele.“

Situace na těšínském Komunálním hřbitově není ojedinělá a podobné tendence lze nalézt i na jiných místech v celém Polsku, kde před válkou Němci tvořili významnou složku obyvatelstva. Podle Zbigniewa Mazura proces vypořádávání se s německým dědictvím na „znovuzískaných územích“, *nota bene* s německými hřbitovy, se v průběhu času měnil a vyvíjel. V první fázi docházelo k odmítnutí a destrukci všeho německého, nicméně v následujících letech docházelo k postupnému osvojování a začleňování německého dědictví do vlastních (polských) kulturních vzorců.¹⁶⁵ Také na největším těšínském hřbitově můžeme sledovat tyto tendence. Jako příklad může posloužit příběh sarkofágu jednoho s nejvýznamnějších starostů Těšína – Johanna Demela, který město vedl po většinu druhé poloviny 19. století.¹⁶⁶ „Demel byl jedním z prvních, kteří byli vůbec na komunálním hřbitově pohřbeni. Samozřejmě i tam byl německý nápis a tak po válce zmizel. A po dlouhou dobu se myslelo, že je to prostě jenom takový symbolický sarkofág, jakási skulptura a že v něm není nikdo pohřben. V devadesátých letech se Mariusz Makowski, dlouholetý předseda Matice Těšínska (*Macierz Ziemi Cieszyńskiej*), jedné z nejstarších a nejvlivnějších vlasteneckých organizací ve Slezsku, zasadil o to, aby u jeho této hrobky přibyla tabule. Je tam sice polský nápis, který říká: *Johann Demel – starosta města Těšína*,“ popisuje poválečné nakládání s Demelovým sarkofágem Irena French.

Osudy hrobky významného těšínského starosty ilustrují, jak se vyvíjel přístup k německému dědictví a historii po pádu železné opony nejen v Cieszyně, ale také na jiných místech Polska. Obecně lze říci, že s pádem totalitního režimu se nově vznikající pluralitní občanská

---

¹⁶⁵ Dagmara Chylińska, „Trudne dziedzictwo – cmentarze poniemieckie w krajobrazie kulturowym Dolnego Śląska“, *Architektura krajobrazu 1* (2007): 34–35.

¹⁶⁶ Johann Demel von Elswehr patřil mezi nejvýznamnější těšínské politiky druhé poloviny 19. století a je spojován se značným rozvojem města. V dobách Rakouské monarchie jeho jméno neslo např. hlavní těšínské náměstí (Demelplatz). Některá topografická označení se v paměti místních obyvatel udržují dodnes (např. Demeloch).

společnost začala zajímat také o žalostný stav německých nekropolí a hrobů. Některé z nich byly prohlášeny kulturní památkou, z jiných se stala turistická atrakce.¹⁶⁷ Jakou roli v tomto zvýšeném zájmu o zanikající německé kulturní dědictví a změně ve vnímání poněmeckých hřbitovů hrála snaha přiblížit se západoevropským zemím lze určit jen ztěží. Na druhou stranu vstup středoevropských států do EU zjednodušil případným pozůstalým cestu k tomu, aby se mohli ucházet o hroby svých rodinných příslušníků. Jako příklad může posloužit osud hrobky významného těšínského podnikatele Alfonse Mattera.¹⁶⁸ Ředitelka Muzea Těšínského Slezska líčí příběh jednoho z Matterových vnuků žijícího v Německu, který přijel do Cieszyna hledat stopy po své rodině. „*Vydal se nejdřív do informačního centra, kde leželo vydání Radničních novin (Wiadomości Ratuszowe), kde byl článek věnovaný komunálnímu hřbitovu. A teď mi možná nebudete věřit, ale zrovna v tom čísle, které vzal do ruky, byla fotka jedné z nejkrásnějších těšínských hrobek. Ta, které dominuje socha bílého anděla. No na náhrobku našel jméno Matter. Ihned se vydal na hřbitov, zaplatil za hrob na dalších 25 let a hlavně jej krásně obnovil.*“ Starostka Staszkievicz rovněž uvádí příklad, kdy německý hrob dostal do zahraničních rukou: „*o jeden německý hrob stará jedná rakouská důstojnická škola, jelikož člověk, který v onom hrobě leží, tak patřil mezi jejich významné absolventy.*“

Případy, kdy se o vlastnictví přihlásí zahraniční pozůstalí však stále zůstávají spíše výjimkou. Německé hroby na Komunálním hřbitově v Cieszyně, a to včetně těch opravených, tak dnes nelze chápat jako místo, kde krystalizuje paměť těšínských Němců o svých zemřelých, ale spíše jako připomínku současných obyvatel města o vlastní bouřlivé historii. Někteří výzkumníci se tedy v případě nejen německých, ale častěji v případě židovských míst odpočinku nezděraňují použít termín *ne-místo paměti* či *místo nepaměti*.¹⁶⁹ Pracují s premisou, že tato místa nemají samy o sobě význam pro paměť dané skupiny, která již není. Spíše se

---

¹⁶⁷ Dagmara Chylińska, „*Trudne dziedzictwo*“, 38.

¹⁶⁸ Alfons Matter stál za výstavbou velkého množství činžovních domů v širším centru města. Jeho jméno dodnes nese jedna z těšínských obytných čtvrtí – Matterówka. Jako etnický Němec byl ve své době Městskou radou kritizován, že se podílí na polonizaci města, jelikož pronajal jeden ze svých domů polským organizacím a umožnil tak vznik prvního polského gymnázia ve města v roce 1895.

¹⁶⁹ Łukasz Posłuszny, „Non-places of memory: space, materiality and false cemeteries“, *Studia Universitatis Babe-Bolyai - Studia Europaea* 2 (2020): 41.

jedná o prostředek komemorace a určitý artefakt dob dávno minulých, který stojí mimo realitu současných obyvatel daného území.¹⁷⁰

Určitá vykořeněnost a rozpaky, jak s postupně chátrajícím dědictvím německého a židovského obyvatelstva naložit, je patrná také v případě nejstarších těšínských nekropolí. Přestože si je vedení obou měst vědomo, že zejména v případě Starého židovského hřbitova lze hovořit o jedné z nejvýznamnějších a nejatraktivnějších těšínských památek, je angažovanost obou radnic ve věci renovace těchto nekropolí minimální. To vše s ohledem na fakt, že celá řada těšínských památek byla rekonstruována díky finančním prostředkům z evropských zdrojů.¹⁷¹ Příklad německých hrobů a židovských nekropolí však ukazuje, že pro projekty akcentující německou či židovskou historii měst se doposud v rámci česko-polské přeshraniční spolupráce nenašla shoda a dostatek politické vůle. Zároveň iniciativa s tímto zaměřením nezapadá do koncepce, kdy v rámci přeshraniční spolupráce má docházet primárně k sblížení Čechů a Poláků.¹⁷² Péče a snaha o zachování těchto míst paměti pro další generace tak zůstává v rukou zapálených jednotlivců z řad těšínských dobrovolníků, či několika rodinných příslušníků ze zahraničí.

---

¹⁷⁰ Régis Meyran, „Génocides. Lieux (et non-lieux) de mémoire. Revue d'histoire de la Shoah“, *Gradhiva* 5 (2007): 1.

¹⁷¹ V rámci několik let trvajícího projektu Těš se Těšínem - Zahrada dvou břehů, financovaného z programu Interreg IIIA Česká republika – Polsko, došlo mimo jiné k rekonstrukci Zámeckého vrchu, Masarykových sadů, k výstavbě historické kavárny Noiva (dnes Avion) a rekonstrukci mostů a nábřeží kolem řeky Olzy/Olše.

¹⁷² Ze stejného důvodu je značně problematické financování přeshraničních projektů v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko, pokud se jedná projekt cílící na polskou menšinu v České republice.

3.4. Těšínská tramvaj

Ačkoliv tramvaje brázdily těšínské ulice již před více než jedním stoletím a po dobu pouhých deseti let, staly se neoddělitelnou součástí kolektivní paměti a identity obyvatel obou měst. Tramvaj se stala připomínkou dob modernizace a prosperity posledních desetiletí rakouské nadvlády nad městem a regionem, období, ke kterému se s určitou dávkou nostalgie vrací část Těšíňanů dodnes. Krátká historie a náhlý zánik tramvajové dopravy demonstruje změny, které přineslo rozdělení města v roce 1920 se všemi ekonomickými či společenskými důsledky pro tu či onu část města. V současnosti hraje tramvaj důležitou symbolickou roli při budování společného obrazu v rámci přeshraniční spolupráce Českého Těšína a Cieszyna. Svůj odraz má také v uměleckém prostředí.

V roce 1909 bylo rozhodnuto, že vlakovou nádraží, které se nacházelo poměrně daleko od středu města, propojí s centrální částí Těšína elektrifikovaná tramvajová linka. Trasa dlouhá pouhých 1793 metrů vedla od výpravní budovy po dnešních ulicích Nádražní a Hlavní třída přes most Přátelství (Družby), kde pokračovala po ulici Hluboká (Głęboka) až na těšínské náměstí. Konečná stanice se nacházela na ul. Bílská (Bielska) v blízkosti kasáren, což mělo umožnit vojenské posádce snadnou přepravu k vlakovým spojům. K slavnostnímu zahájení provozu tramvajů došlo 12. února 1911, kdy vozy přepravily prvních 4000 cestujících. Tramvaj na své jedenáctiminutové cestě projížděla celkem 11 zastávkami. Jednalo se o nejkratší tramvajovou linku v celé Evropě. Ještě v roce 1917 se počítalo s rozšířením tramvajové sítě dále až k okrajovým částem města, či s napojením na plánovanou trať spojující Fryštát (dnešní Karviná) a Třinec.

Rozdělení města v roce 1920 však dalšímu rozvoji tramvajové dopravy ve městě nepřálo. V souvislosti s vysokým růstem inflace v obou státech došlo například k razantnímu zvýšení cen jízdenek. Zásadní problém však představovaly důkladné hraniční kontroly, které zásadně prodlužovaly přepravu cestujících. Těšíňané z obou částí města tak postupně o tramvajovou dopravu přestali jevit zájem. Poslední vůz vyjel na svou cestu 2. dubna 1921. V následujících letech byly všechny čtyři těšínské tramvaje rozprodány. Vozy skončily v polské Lodži, kde svému účelu sloužily až do roku 1959.¹⁷³

---

¹⁷³ Irena Cichá et al., *Tramvaji po Těšíně*, 11.

Do dnešní dny se se žádný z tramvajových vozů nedochoval. Na území obou měst však dodnes objevíme stopy, jež jsou hmotnou připomínkou krátké historie tohoto způsobu hromadné přepravy ve městě. Na ul. Dojazdowa stojí budova bývalé tramvajové vozovny, která dnes leží v areálu těšínské energetické společnosti. Zajímavým dokladem o průběhu linky jsou různé k zavěšení trakčního vedení, které zdobí několik těšínských domů. Další původní památky na dobu, kdy Těšín brázdily tramvajové vozy, se staly součástí expozice Muzea Těšínského Slezska.¹⁷⁴

3.4.1. Tramvaj jako nostalgická připomínka posledních dekád Rakousko-Uherska

Poslední dekády fungování Rakousko-uherského mocnářství se na Těšínsku nesly v duchu bouřlivého průmyslového rozvoje a společenských změn. Souviselo to především s rozvojem těžby uhlí v regionu a následnou výstavbou průmyslových podniků, které městu i okolí přinesly prosperitu i masivní nárůst počtu obyvatel. V druhé polovině 19. století město ztrojnásobilo svůj počet obyvatel a v roce 1910 již v Těšíně žilo více než 20 tisíc lidí.¹⁷⁵ Klíčovým prvkem pro budoucí rozvoj Těšínska se stala železnice. Ta byla do města zavedena v roce 1869, kdy došlo k napojení Těšína na tzv. Košicko-bohumínskou dráhu, jež propojila místní průmyslové podniky s bohatými ložisky železné rudy v Horních Uhrách. Úloha Těšína jako železničního uzlu se ještě umocnila po dokončení další trati mezi moravským Kojetínem a slezským Bílskem se zastávkou na těšínském vlakovém nádraží.

Ekonomická prosperita města se naplno projevila ve změně životního stylu stále bohatších místních elit a svůj odraz měla také v oblasti architektury. Kromě honosných domů místních obchodníků a průmyslníků vybudovaných podle návrhů předních vídeňských architektů vyrostla v Těšíně řada veřejných budov (nemocnice, divadlo, soud, školy aj.). Konec dlouhého století přinesl také změny v odívání, kdy místo tradičního těšínského kroje měšťané

---

¹⁷⁴ Marcin Żerański, *Cieszyn i Czeski Cieszyn śladem tramwaju* (Cieszyn: Pracownia na Pastwiskach, 2010), 36.

¹⁷⁵ Henryk Wawreczka, Janusz Spyra a Mariusz Makowski, *Těšín a Český Těšín na starých pohlednicích a fotografiích. Cieszyn i Czeski Cieszyn na starých widokówkach i fotografiach* (Třinec: Nakladatelství WART, 1999), 10.

začínali dávat přednost módním trendům přicházejícím z hlavního města monarchie.¹⁷⁶ Dámy dávaly na odiv své elegantní róby během korzování po těšínských ulicích, v nově zřizovaných veřejných parcích či v módních kavárnách nabízejících kulinární speciality z celé monarchie.¹⁷⁷ Úctou se dodnes těší také osoba „*naszego cysorza*“¹⁷⁸ (našeho císaře) Františka Josefa I. a to nejen pro to, že právě období jeho vlády je spojováno s rozmachem města. Císař sám Těšín navštívil celkem čtyřikrát, což se vždy rovnalo velké společenské události. Těšiňané samotní pěstovali určitý kult svého vládce, což dokládají také rozličné památky na jeho osobu. V roce 1903 byl postaven nový most přes řeku Olzu/Olši, nazvaný na jeho počest Jubilejní most Františka Josefa I. (v současnosti most Svobody), k němuž vedla stejnojmenná ulice (dnes ul. 3. května). K uctění císařových 80. narozenin byl v roce 1910 vztyčen památník s jeho podobiznou.¹⁷⁹ Přestože byly po rozpadu monarchie všechny rakousko-uherské atributy z veřejného prostoru odstraněny, tak určité stopy na tyto doby je možné nalézt i v současnosti. V parku přilehajícím k budově Muzea Těšínského Slezska tak lze narazit na zmiňovanou podobiznu Františka Josefa I., nebo na sochu dalšího představitele habsburské dynastie – Josefa II.

Úplnost romantické a sentimentální představy řady dnešních Těšiňanů o idylickém průběhu *fin-de-siècle*, časech pokroku a prosperity, dotváří obraz červených těšínských tramvajů, které se skřípěním linou křivolakými uličkami starého města lemovanými honosnými a bohatě zdobenými secesními domy. Nutno dodat, že tyto pocity převládají u obyvatel polské části města (částečně u polské menšiny v ČR). To souvisí na jednu stranu s faktem, že výše popisovaná doba modernizace a prosperity se dotkla zejména historického centra města, které se po rozdělení stalo součástí polského státu. Na druhou stranu podobné období architektonického a ekonomického rozkvětu zažil Český Těšín dobách první československé

---

¹⁷⁶ Marcin Żerański, *Śląsk Cieszyński*, 25.

¹⁷⁷ Irena Cichá et al., *Těšínské události 19.-21. století. Cieszyńskie wydarzenia XIX-XXI wieku. Teschener ereignisse des 19.-21. Jahrhunderts* (Bystřice: Ducatus Teschinensis, 2010), 12.

¹⁷⁸ Obyvatelům Těšínského Slezska se dodnes slezsky trochu pejorativně říká „cysaroki“. Oproti tomu se pro ostatní obyvatele Horního Slezska, kteří žili v Prusku, vžilo označení „prusoki“.

¹⁷⁹ Pomník byl po rozpadu monarchie odstraněn a v meziválečném období jej nahradila socha prvního těšínského knížete Měška Těšínského. Během druhé světové války nacisté na podstavec umístili podobiznu Adolfa Hitlera. První těšínský Piastovec se na své místo vrátil až v 50. letech. V roce 2022 se pomník stal obětí vandalů a socha Měška byla silně poškozena.

republiky.¹⁸⁰ To potvrzují také slova ředitele české části Euroregionu Těšínské Slezsko Tomáše Balcara, který připouští, že: „*těšínskou tramvaj berou na polské straně s daleko větším sentimentem.*“ Zároveň však společná rakousko-uherská historie, potažmo těšínská tramvaj, nepředstavuje překážku při budování společné identity v rámci přeshraniční spolupráce obou měst.¹⁸¹ I když Tomáš Balcar přiznává, že z pohledu historie byla tramvaj zcela marginální záležitostí, tak zároveň považuje tramvaj za významný symbol, který: „*připomínkou toho, že to kdysi bylo jedno město.*“

Fenomén nostalgie a sentimentální vnímání dějin hraje určitou roli i v práci Pierra Nory. Ostatně již ze své podstaty disponuje koncept *lieux de mémoire*, tedy míst (často symbolických), kde se koncentruje kolektivní paměť skupiny o minulosti, jakýmsi sentimentálním nábojem.¹⁸² ¹⁸³ Není proto divu, že je dodnes Norův přístup považován za velice novátorský, neboť se diametrálně odlišoval od empirického a pozitivistického přístupu k francouzským dějinám jeho předchůdců.¹⁸⁴ Nora se se svým týmem nesnažil ve svém obsáhlém díle vytvořit všeobjímající dějiny Francie protkané výčtem bitev a historických událostí. Jedním z cílů Norova projektu bylo zachycení a uchování určitých fundamentálních a specifických fenoménů národní dědictví francouzského národa (*patrimoine national*) v dobách stále více globalizovaného světa.¹⁸⁵ V případě konceptu míst paměti se nabízí paralela s Halbwachsovými *cadres sociaux de mémoire* (společenskými rámci paměti), tedy určitými orientační body v časoprostoru, v nichž dochází k zhmotnění a reprodukci kolektivní paměti.¹⁸⁶ Nora i Halbwachs tak pracují s určitým zjednodušením, které nabízí prostor pro sentimentálnější náhled na vlastní minulost.

---

¹⁸⁰ Krzysztof Szelong, „Cieszyńska pamięć historyczna, czyli tramwajem do krajiny mlekiem i miodem płynącej“, In: Radosław Zenderowski et al., *Lokalne polityki pamięci w mieście podzielonym granicą państwową. Cieszyn – Těšín – Teschen* (Warszawa: Instytut o Polityce i Administracji, 2021), 114.

¹⁸¹ O úloze těšínských tramvajů při budování přeshraniční spolupráce Českého Těšína a Cieszyna blíže pojednává následující podkapitola.

¹⁸² Stephen Legg, „Contesting and surviving memory: space, nation, and nostalgia in Les Lieux de Mémoire“, *Environment and Planning D: Society and Space* 23 (2005): 481.

¹⁸³ Santiago Leoné, „Entre la crítica y nostalgia: la problemática de Pierre Nora“, *Memoria y Civilización* 2 (1999): 347.

¹⁸⁴ Michael Rothberg, „Noeuds de mémoire: Multidirectional Memory in Postwar French and Francophone Culture“, *Yale French Studies*, č. 118/119 (2010): 4.

¹⁸⁵ Stephen Legg, „Contesting and surviving memory“, 500.

¹⁸⁶ Jiří Šubrt a Štěpánka Pfeiferová, „Kolektivní paměť“, 14-15.

O budování národní identity a národního dědictví však v případě nostalgie po dobách Rakouské monarchie nemůže být v multietnickém prostředí Těšínska řeč. O přenositelnosti konceptu míst paměti mimo francouzské prostředí, či dokonce o jejich transnacionalitě, ostatně pochyboval i samotný Pierre Nora.¹⁸⁷ Těšínský nostalgický pohled na dobu vlády posledních Habsburků, nepramení z touhy po obnově Těšínského knížectví a návratu této dynastie k moci. Byly to doby, kdy v primárně německém městě Češi i Poláci tvořili menšinu a hlavním cílem českých i polských národních buditelů na Těšínsku posledních let monarchie bylo naopak vymanění se germanizačním tendencím „*žaláře národů*“. Rakousko-uherská nostalgie však překračuje hranice Těšínska a zdá se, že čím je šance a pravděpodobnost na návrat Habsburků menší, tím je na dobu jejich vlády nahlíženo s větší nostalgií.¹⁸⁸ Zároveň dnes takřka neexistuje reálná hrozba, že by Habsburkové vznášely jakékoliv nároky na své bývalé državy.¹⁸⁹ Naopak tato nostalgie nabízí způsob, jak se lokální společnosti mohou vyrovnat s traumaty minulosti a s optimismem přistupovat k budoucnosti.¹⁹⁰

Mytologizace časů „*starého dobrého Rakouska*“ není totiž ničím výjimečným pouze pro Těšín, nýbrž lze podobně sentimentální přístup k minulosti zaznamenat i v jiných částech bývalého Rakouska-Uherska. Tyto tendence jsou patrné zejména tam, kde se rozpad monarchie negativně projevil ekonomickým úpadkem (Terst jako nejdůležitější přístav monarchie)¹⁹¹, nebo ztrátou postavení jako administrativního centra (Černovice – hlavní město Bukoviny, částečně Lvov – hlavní město Haliče)¹⁹². Výše zmíněná města navíc pojí určitá středoevropská provázanost na poli kultury nebo architektury, či jejich mnohonárodnostní charakter v minulosti. Společným prvkem těchto měst je také jejich

---

¹⁸⁷ Pierre Nora, *Présent, nation, mémoire*, 373.

¹⁸⁸ Adam Kożuchowski, *The Afterlife of Austria-Hungary: The Image of the Habsburg Monarchy in Interwar Europe* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013), 11.

¹⁸⁹ Maura Hametz, „Presnitz in the Piazza: Habsburg Nostalgia in Trieste“, *Journal of Austrian Studies* 47, č. 2 (léto 2014): 151.

¹⁹⁰ Ihor Yunyk, „Under the blue bottle: Habsburg nostalgia in post-Soviet L’viv“, In: Ladina Bezzola Lambert and Andrea Ochsner eds., *Moment to Monument: The Making and Unmaking of Cultural Significance* (Bielefeld: transcript Verlag, 2008): 129.

¹⁹¹ Pamela Ballinger, „Imperial nostalgia: mythologizing Habsburg Trieste“, *Journal of Modern Italian Studies* 8, č. 1 (2003): 84.

¹⁹² Eleonora Narvselius a Niklas Bernsand, „Lviv and Chernivtsi: „Two Memory Cultures at the Western Ukrainian Borderland“, *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 1, č. 1 (2014): 65.

periferní geografické umístění v rámci jednotlivých národních států, což může mít vliv na vytvoření určité regionální identity, potažmo svébytné lokální kolektivní paměti.¹⁹³

Svébytný boom v nekriticky sentimentálním pohledu na rakouskou-uherskou minulost v některých středoevropských městech lze pozorovat až v důsledku pádu komunistických režimů v této části Evropy. Souvisí to zprvu s radikálním odklonem od uniformní sovětské historiografické tradice, kdy doby monarchie byly ztělesním zpátečnictví a vykořisťování dělnické třídy.¹⁹⁴ V devadesátých letech tak postupně docházelo k rehabilitaci a zvýšení zájmu o multikulturní dědictví některých regionů a k redefinici přístupu nejen k národnostním menšinám, ale také k vlastním národním dějinám.¹⁹⁵ Druhým důležitým prvkem hrajícím roli motoru znovuzkříšení rakousko-uherské tradice se stala snaha jednotlivých postkomunistických společností o tzv. „*návrat do Evropy*“. Tímto pojmem není míněna pouze politická snaha zapojit se do západoevropských integračních struktur, nýbrž také návrat regionu ke kulturním kořenům západní civilizace.¹⁹⁶ Budování tzv. „*habsburského mýtu*“ tak od začátku provázela proevropská orientace a silný antikomunismus.¹⁹⁷

Častým společným prvkem měst s nostalgií vzpomínajících na doby monarchie je jejich označování přívlastkem „*malá Vídeň*“. Toto označení vystihuje právě onu kulturní, architektonickou, multikulturní či dokonce gastronomickou podobnost s rakouskou metropolí, jež od 90. let rovněž posloužila jako argument pro znovunabytou pozici těchto měst v rámci západoevropského kulturního prostoru. Jako o „*malé Vídni*“ se tak mluví nejen o již zmiňovaném ukrajinském Lvovu či Černovicích¹⁹⁸, ale také kupříkladu o polském Krakovu¹⁹⁹

---

¹⁹³ Marcin Dębicki, „Cieszyn jako wyspa mnemoniczna – w paradygmacie kultury pamięci zbiorowej i socjologii pogranicza“, In: Radosław Zenderowski et al., *Lokalne polityki pamięci w mieście podzielonym granicą państwową. Cieszyn – Těšín – Teschen* (Warszawa: Instytut o Polityce i Administracji, 2021), 58.

¹⁹⁴ Eleonora Narvselius a Niklas Bernsand, „Lviv and Chernivtsi“, 65.

¹⁹⁵ Bohdan Zilinskyj, „Ukrajinská historiografie v 90. letech 20. století: Několik poznámek k jejímu vývoji“, *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territoria VIII* (2005): 217.

¹⁹⁶ Lucian Vesalon a Remus Cretan, „Little Vienna or European avant garde city? Branding narratives in a Romanian city“, *Journal of Urban and Regional Analysis 11*, č. 1 (2019): 29.

¹⁹⁷ Karolina Koziura, „The Spaces of Nostalgia(s) and the Politics of Belonging in Contemporary Chernivtsi, Western Ukraine“, *East European Politics and Societies 1* (2019): 233.

¹⁹⁸ Ibid., 222.

¹⁹⁹ Nathaniel Wood, „The ‘Polish Mecca’, the ‘Little Vienna on the Vistula’ or ‘Big-City Cracow’? Imagining Cracow before the Great War“, *Urban History 40*, č. 2 (2013): 236.

či Bílsku-Bělé²⁰⁰, rumunském Temešváru²⁰¹, chorvatském Varaždínu²⁰² a o dalších městech bývalého Rakouska-Uherska. Nezanedbatelným aspektem popularizace tohoto označení je však jeho turistický a potažmo ekonomický potenciál. Krakovské či Lvovské kavárny a jiné podniky odkazující na doby fin-de-siècle se staly opravdovým turistickým lákadlem²⁰³, stejně jako si v Bílsku popularitu získaly komentované prohlídky města po stopách výstavních budov ve vídeňském stylu.²⁰⁴ Podobné tendence můžeme spatřit také v „malé Vídni“ v česko-polském pohraničí – Cieszyně²⁰⁵, např. právě prostřednictvím zvýšeného zájmu o těšínskou tramvaj v posledních letech.

---

²⁰⁰ „Mały Wiedeń“, visitbeskidy.pl, dostupné z: <https://www.visitbeskidy.pl/maly-wieden/> (zobrazeno 23. července 2023)

²⁰¹ Lucian Vesalon a Remus Cretan, „Little Vienna or European avant garde city?“, 26.

²⁰² Paula Poljak Morandini, „Zovu ga Mali Beč i u njemu su Vrata Europe“, 16. března 2021, dostupné z: <https://magazin.hrt.hr/kultura/varazdinski-stari-grad-mali-bec-1101428> (zobrazeno 13. července 2023)

²⁰³ Ziemowit Szczerek, *Wymyślone miasto Lwów* (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2022): 20–21.

²⁰⁴ „Mały Wiedeń“, visitbeskidy.pl, dostupné z: <https://www.visitbeskidy.pl/maly-wieden/> (zobrazeno 23. července 2023)

²⁰⁵ Halina Rusek, Agnieszka Pieńczak i Jacek Szczerbowski, *Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim* (Cieszyn: Bibliotheca Ethnologiae Europae Centrali, 2010), 5.

3.4.2. Tramvaj jako prostředek budování společné identity rozdělených měst

Obnovení zájmu o těšínskou tramvaj z konce 90. let minulého století, se do značné míry překrývá s obdobím, kdy se Česká republika a Polsko začaly zapojovat do evropského integračního procesu. Romantická představa Těšína jako jednoho městem s mnohonárodnostním charakterem, dobře zapadala do konceptu, kdy se obě města snažila nalézt své místo v multikulturní Evropě. Těšínská tramvaj se tak stala jedním z hlavních poznávacích znamení přeshraniční spolupráce Českého Těšína a Cieszyna, snažících se budovat společnou identitu a majících nemalé společné ambice.²⁰⁶ Jak uvádí Tomáš Balcar: *„obě města společně usilovala o titul Evropského města kultury. Bylo by to podle mě poprvé, kdy by se v celé Evropě města rozdělaná hranicí snažila tento titul získat.“*

Fenomén tramvaje tak našel své místo hned v několika přeshraničních projektech uskutečněných v rámci spolupráce na úrovni Euroregionu Těšínské Slezsko. Starostka Cieszyna hovoří o iniciativě „Szlakiem cieszyńskiego tramwaju“, jehož cílem je podle Staszkiwicz ukázat prostřednictvím jednotlivých tramvajových zastávek napříč městy, jaká je jejich historie. Další projekt je spojen s zásadní úpravou prostoru hraničního přechodu pod Zámeckým vrchem. *„U Mostu přátelství dnes již nestojí bývalá budova celnice a na jejím místě postupně vzniká tzv. Přeshraniční turistické centrum. V rámci tohoto objektu také vznikne replika těšínské tramvaje v měřítku 1:1, což je další symbol, který je možné považovat, za místo paměti v přeneseném slova smyslu. Cílem tohoto projektu je připomenutí sice krátkého, pouze desetiletého období, kdy obě strany města propojovala tramvaj v době, kdy tvořila ještě jeden celek. Předpokládám, že se z repliky tramvaje stane velice oblíbená atrakce nejen pro obyvatele obou měst, ale i pro turisty, kteří do našeho regionu zavítají,“* prezentuje nejnovější společnou iniciativu Českého Těšína a Cieszyna Gabriela Staszkiwicz.

Na základě některých výpovědí respondentů a zaměření přeshraničních projektů je možné vyčíst určitý pragmatický záměr – využít potenciálu těšínské tramvaje, jako marketingového produktu přeshraniční spolupráce s cílem zvýšit turistickou atraktivitu obou měst. Příklad těšínské tramvaje mimo jiné také ukazuje, že vzájemná spolupráce obou rozdělených měst

---

²⁰⁶ Krzysztof Szelong, *Cieszyńska pamięć historyczna*, 113.

probíhá zejména v rovině symbolické a kulturní, zatímco reálné snahy o integraci obou městských celků jsou marginální a zaměřují se de facto do značné míry na budování společné sportovní, kulturní a turistické infrastruktury.²⁰⁷ To, že v oblasti společného územního plánování mají obě města ještě určité rezervy, připouští i ředitel Regionálního sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska. *„Když například přijde do Českého Těšína investor s tím, že chce u nás postavit např. nový supermarket, tak podle našich představ by českotěšínský starosta měl svolat tým, složený s představitelů obou měst, který by se měl bavit o tom, zda je tato investice přínosná pro obě města. V praxi to však funguje jinak a rozhodnutí starostů jsou často ovlivněna politikou a snahou získat politické body. Překážkou jsou často také národní zákony,“* vysvětluje Tomáš Balcar.

Z pohledu dostupné literatury týkající se problematiky rozdělených měst nabízí zajímavou perspektivu také přístup k těšínské tramvaji z čistě funkcionálního hlediska jako k prostředku veřejné dopravy. Typickým prvkem integrace měst rozdělených hranicí bývá snaha místních samospráv o jejich propojení v rámci městské hromadné dopravy. Pravidelná tramvajová linka přejíždí mezi francouzským Štrasburkem a německým Kehlem, autobusy městské hromadné dopravy propojují také dvojměstí na německo-polské hranici, jako jsou Zgorzelec a Görlitz či Gubin a Guben. Jediným trvalým spojením mezi městy Český Těšín a Cieszyn je mezinárodní osobní vlak, který jezdí na trase Frýdek-Místek – Cieszyn. *„Je škoda, že tato spolupráce je často jenom deklarována a nepojí se s nějakými konkrétními kroky. Dobrým příkladem je nezrealizovaná snaha vytvořit mezi městy autobusové spojení a vlak, který mezi oběma městy jezdí, je iniciativou Českých drah a městské samosprávy s tím nemají nic společného,“* poukazuje na některá úskalí a limity meziměstské spolupráce na Těšínsku Bogdan Kasperek.

Starostka Cieszyna připouští, že vedení obou měst zvažovalo obnovení původního tramvajového spojení. Jedním dechem dodává, že: *„výchází s tím spojené by byly enormní. Samotná stavba trati by byla z finančního hlediska možná i reálná, avšak provoz linky by pro městské rozpočty představoval velkou zátěž, a to zejména s ohledem na fakt, že by se jednalo především o turistickou atrakci, jelikož z dopravního hlediska dnes již tato tramvajová linka nemá žádný význam.“* V podobném duchu hovoří i Bogdan Kasperek: *„V rámci jednoho*

---

²⁰⁷ Joanna Kurowska-Pysz, Marian Razima a Łukasz Wróblewski, *Strategia współpracy transgranicznej*, 12.

z projektů jsme vytvořili studii proveditelnosti této iniciativy. I bez této studie je jasné, že obnovení tramvaje, tak jak jezdila před sto lety je ekonomicky úplně nesmyslné, zároveň sklon ulice Glęboka by nejspíš ani nedovoloval tuto linku provozovat. Myslím, že hlavním důvodem pro ukončení provozu této linky byly i před sty lety hlavně ekonomické důvody, jelikož byla linka jednoduše moc krátká.“

Obnovení provozu těšínských tramvají, leč v pozměněné formě připouští i Tomáš Balcar. „Osobně by se mi velmi líbilo, kdyby i dnes vznikla nějaká moderní elektro alternativa, poháněná např. solárními panely na střeše. Zároveň by zachovávala tradici a tvar tramvaje, která tady kdysi jezdila. Myslím, že by se jednalo o opravdu jedinečnou atrakci a turistické lákadlo s velmi autentickým příběhem,“ nastiňuje možný další vývoj v otázce návratu tramvají do těšínských ulic představitel české strany euroregionu.

V průběhu posledních několika let lze v souvislosti s těšínskou tramvají hovořit o svébytném boomu. Tramvaje se objevují nejen v kulturní a umělecké sféře, ale odkaz na tento dopravní prostředek, který brázdil těšínské ulice jen jednu dekádu, najdeme i na mnoha místech ve veřejném prostoru. Těšínská tramvaj vypovídá o rozvoji přeshraniční spolupráce rozdělených měst, kterou umožnilo zapojení do evropských struktur a možnost čerpat finance z fondů EU. Do určité míry je opětovný zájem o těšínskou tramvaj produktem a značkou společného úsilí Českého Těšína a Cieszyna v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko. Zároveň však ukazuje, kde jsou limity spolupráce a integrace těchto měst. V neposlední řadě je osud těšínské tramvaje připomínkou toho, jak dynamicky se může proměňovat vnímání míst paměti v průběhu dějin, a to i v relativně krátkém časovém horizontu.

Závěr

Hraniční a etnicky rozmanité oblasti jsou často místem, kde se vzájemně střetávají různé narativy dějinných událostí. Nejinak tomu je i v Těšínském Slezsku, kde se po staletí mísily různé národy, etnika a náboženství. Polostrukturované rozhovory s osobnostmi společenského, kulturního a politického života z obou stran hranice ukázaly, že na území rozdělených měst Český Těšín a Cieszyn existuje celá řada míst, kde se hromadí kolektivní paměť jednotlivých etnických a národnostních skupin. V průběhu těchto rozhovorů se do popředí zájmu jednotlivých respondentů dostala zejména tato místa paměti: hraniční řeka Olza/Olše, která dělí a zároveň spojuje; pomníky připomínající na obou stranách hranice o událostech kolem rozdělení města v roce 1920, ale také o symbolické přítomnosti Čechů a Poláků na daném území; židovské nekropole a německé hroby na Komunálním hřbitově v Cieszyně jako (ne)místa paměti těšínských Židů a Němců; těšínská tramvaj jakožto nostalgická a idealizovaná připomínka o dobách prosperity, kdy byla obě města jedním městem, nyní sloužící jako symbolický prostředek realizace přeshraniční spolupráce obou měst.

Příklad hraniční řeky Olzy/Olše ukazuje, jak se paměť o *lieux de mémoire* a jejich vnímání v průběhu času mění. Rozdělení Těšína a celého regionu v důsledku rozpadu Rakousko-Uherska po první světové válce bylo pro značnou část obyvatelstva traumatizujícím zážitkem. Hranice vytyčená na předtím relativně bezvýznamné řece Olze/Olši nyní od sebe dělila nejen dvě části města, dva nově vzniklé státy, ale také jednotlivé rodiny a jednotlivé příbuzné. V průběhu posledního století panovaly momenty, kdy byla hranice relativně prostupná, zcela uzavřená pro většinu obyvatel či neexistovala vůbec. S výjimkou období uzávěr spojených s celosvětovou koronavirovou pandemií můžeme v posledních třech dekadách mluvit o postupném uvolňování hraničních kontrol a následném sblížení a propojování území i obyvatel obou měst v němž hrálo zásadní roli zapojení obou států do evropského integračního procesu. Řeka se tak stala synonymem pro přeshraniční spolupráci dvou členských zemí Evropské unie se všemi možnostmi, které členství v této organizaci nabízí. Samotný prostor kolem Olzy/Olše stal výkladní skříní česko-polské přeshraniční spolupráce financované z evropských zdrojů a novým centrem obou měst. Klíčovým aspektem vnímání Olzy/Olše jako místa paměti však zůstává prostupnost hranic a absence hraničních kontrol, což se v nedávné

minulosti nejvíce projevilo během pandemie Covid-19. Zde je vliv členství v EU a konkrétně zapojení obou zemí do Schengenského prostoru nejmarkantnější.

Vzájemná rivalita různých dějinných narativů a snaha o symbolické vytyčení národního prostoru se na území měst Český Těšín a Cieszyn projevuje ve veřejném prostoru zejména ve spojitosti s jinými památnými místy. Těmito místy paměti, které mají dokazovat přítomnost určitého národa na Těšínsku jsou pak zejména Pomník slezských legionářů v Cieszyně (tzv. Ślężaczka nebo těšínská Nikké) a Pomník vytyčení československých hranic, jenž byl vztyčen v souvislosti se stoletým výročím rozdělení města a vzniku samostatného města Český Těšín. Oba pamětníky, které se dočkaly (znovu)odhalení až v posledních letech ukazují, že události, které se odehrávaly před více než sty lety stále vyvolávají bouřlivé emoce na druhé straně hranice. I když k rozdělení města došlo v roce 1920, tak i dnes představitelé obou národů pocítují potřebu ve veřejném prostoru demonstrovat svou přítomnost vztyčováním těchto pomníků, což pouze potvrzuje, že paměť o těchto událostech je stále živá. Oba zmiňované případy vyvolaly řadu emocí a také osobních animozit i na úrovni vedení jednotlivých institucí společenského a kulturního života ve městech. Přesto je však i v tomto případě patrný vliv zapojení do evropského integračního procesu. Přeshraniční spolupráce obou měst na úrovni euroregionu nabízí platformu, kde i navzdory osobním sporům dochází ke vzájemné interakci těchto názorových protipólů.

Místa paměti spojená s historií etnických či národnostních skupin, které dnes na území měst nežijí – tedy spojená s těšínskými Židy a Němci, však jen stěží nesou prvky živé paměti. Řada míst, která před druhou světovou válkou byla neodmyslitelně spjata s těmito skupinami, dnes neexistují, nebo neplní svůj prvotní účel. Jedinými místy paměti, kde se primárně krystalizuje paměť těšínských Židů a Němců jsou židovské nekropole a místa odpočinku německých obyvatel Českého Těšína a Cieszyna na místních komunálních hřbitovech. I tato místa paměti však vypovídají o snahách o vymazání stop o historii židovské a německé části obyvatel obou měst a snahách o zdůraznění české a polské historie města. V době po druhé světové válce tak zejména v polské části města docházelo k cílené polonizaci veřejného prostoru města, což se dotklo také německých nápisů na místních hřbitovech. Židovské nekropole pak po dlouhou dobu představovaly levný zdroj stavebního materiálu pro nejrůznější účely, což se odrazilo na jejich dnešním žalostném stavu. V této souvislosti lze tak ve spojitosti s místy odpočinku

obyvatel měst Český Těšín a Cieszyn židovského a německého původu hovořit o tzv. ne-místech paměti či místech nepaměti. Příklad těšínských nekropolí ukazuje, že ani možnost získání finančních prostředků z unijních fondů není v rámci přeshraniční spolupráce dostatečnou motivací pro uskutečnění projektů majících za cíl zlepšení stavu těchto památných míst. Jejich zachování tak zůstává v rukou jednotlivců – aktivních občanů obou měst, v menší míře pak zásluhou rodinných příslušníků pohřbených. Prokazatelným přínosem členství České republiky a Polska v EU je tak zjednodušení procesu nabývání majetku jednotlivých občanů Evropské unie v jiných členských zemích. Díky tomu se jednotlivé hroby dostávají zpět do rukou pozůstalých, což v některých případech vedlo k jejich renovaci včetně originálních inskripcí v příslušných jazycích.

Těšínská tramvaj, která před sty lety krátce brázdila ulice Těšína, se těší velkému zájmu zejména v posledních třech dekadách. Umožnilo to uvolnění společenských poměrů po pádu komunistického režimu ve střední a východní Evropě, které se i na jiných místech bývalého Rakouska-Uherska projevilo zvýšeným zájmem o společnou minulost v rámci mnohonárodnostní monarchie. Řada měst tak činí v rámci hledání své identity a zvyšování turistické atraktivity. Tramvaj tak v obou městech rezonuje nejen v oblasti kultury a umění, ale rovněž se odkazy na tento dopravní prostředí objevují i ve veřejném prostoru. Velkou měrou se o to zasloužilo vedení obou měst, které spolupracuje na přeshraničních projektech v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński. V důsledku začleňování ČR a Polska do unijních struktur dochází v případě Českého Těšína a Cieszyna k postupné integraci obou rozdělených měst. Tento trend lze pozorovat i v jiných evropských městech rozdělených hranicí. Dochází tak zejména k integraci v symbolické rovině. Těšínská tramvaj se tak stala symbolickým prostředkem budování společné značky obou měst rozdělených hranicí.

Summary

Borderlands and ethnically diverse regions are often places where different narratives of historical events collide. It is no different in Cieszyn Silesia, where different nations, ethnicities and religions have been mixing for centuries. Semi-structured interviews with figures of social, cultural and political life from both sides of the border showed that in both towns there are a number of places where the collective memory of particular ethnic and/or national groups concentrates. In the course of these interviews, the following places of memory came to the forefront of the interest of individual respondents: the border river Olza/Olše, which divides and unites at the same time; monuments on both sides of the border commemorating the events related to the division of the city in 1920, but also the symbolic presence of Czechs and Poles in the area; the Jewish cemeteries and the German graves at the Communal Cemetery in Cieszyn as (non)places of memory the Cieszyn Jews and Germans; the Cieszyn tram as a nostalgic and idealized reminder of the times of prosperity when both cities were one, now serving as a symbol of the cross-border cooperation between the two cities.

The example of the border river Olza/Olše shows that places of memory have certain dynamics, i.e. that the memory of these places and their perception changes over time. The division of Cieszyn and the entire region as a result of the disintegration of Austria-Hungary after the First World War was a traumatic experience for a significant part of the population. The border drawn on the Olza/Olše, previously a relatively insignificant river, newly separated not only two parts of the city, two newly formed states, but also individual families and relatives. During the last century, there were moments when the border was relatively permeable, completely closed to the majority of the population or did not exist at all. With the exception of border closures associated with the global coronavirus pandemic, in the last three decades we can talk about the gradual loosening of the border controls that resulted in expansion of the mutual cooperation between the two divided cities and their inhabitants. The river has thus become a synonym for the cooperation between the two member countries of the European Union with all the aspects that membership in this organization brings. The area around the Olza/Olše river itself became a showcase of Czech-Polish cross-border cooperation financed from European sources and serves as a city center for both Český Těšín

and Cieszyn. However, a key aspect of the perception of the Olza/Olše as a place of memory remains the permeability of borders and the absence of border controls, which was most evident in the recent past during the Covid-19 pandemic. In this case, the influence of EU membership and specifically the involvement of both countries in the Schengen area is most striking.

The mutual rivalry of different historical narratives and the effort to symbolically delineate the national space over the territory of the cities of Český Těšín or Cieszyn manifests itself in public space, especially in other memorable places. The places of memory that are supposed to prove the presence of a certain nation are especially the Monument of the Silesian Legion in Cieszyn (also known as Ślężaczka or Cieszyńska Nikké) and the Monument of the Demarcation of Czechoslovak Borders, which was erected in connection with the centenary of the division of the city and the creation of the city of Český Těšín. Both memorials, which were recently (re)erected, demonstrate that the events that took place more than a hundred years ago still evoke negative emotions on the other side of the border. Even though the city was divided in 1920, even today the representatives of both nations feel the need to demonstrate their presence in public space by erecting these monuments, which only confirms that the memory of these events is still living. Both monuments resulted in an outburst of emotions and also led to some personal animosities among the leaders of the institutions of social and cultural life in cities. Nevertheless, even in this case, the influence of involvement in the European integration process is evident. The cross-border cooperation of the two cities at the level of the Euroregion offers a platform where, despite personal disputes, these opposite ideological poles interact with each other.

However, the places of memory associated with the history of ethnic or national groups that do not live in the city today – Cieszyn's Jews and Germans, hardly bear the elements of living memory. A number of places that were essentially linked to these groups before the Second World War no longer exist or no longer fulfill their original purpose. The only places of memory where the memory of Cieszyn's Jews and Germans still primarily crystallizes are the Jewish cemeteries and the burial places of the German inhabitants of Český Těšín and Cieszyn in the local communal cemeteries. Even these places of memory, however, speak of the efforts to erase traces of the history of the Jewish and German population of both cities

and efforts to emphasize the Czech and especially the Polish history of the city. In the period after the Second World War, a targeted polonization of the public space of the city took place, especially in the Polish part of the city, which also affected the German inscriptions in the local cemeteries. For a long time, Jewish cemeteries represented a cheap source of building material for various purposes, which resulted in their present-day deplorable condition. In this context, in connection with the burial places of the inhabitants of the towns of Český Těšín and Cieszyn of Jewish and German origin, we can talk about the concept of so-called non-places of memory. The example of the Cieszyn necropolises shows that even the possibility of obtaining EU funds is not working as sufficient motivation for the actors within the cross-border cooperation for the implementation of projects aiming at improving the condition of these historical sites. Their preservation thus remains in the hands of individuals – active citizens of both cities, and to a lesser extent, in the hands of the family members of the buried. A demonstrable benefit of the membership of the Czech Republic and Poland in the EU is the simplification of the process of acquiring property by individual citizens of the European Union in other member states. Thanks to this, individual graves are returned to the hands of the families, which in some cases leads to their renovation, including original inscriptions.

The Cieszyn tram, which briefly passed through Cieszyn a century ago, has enjoyed great interest, especially in the last three decades. The fall of the communist regime in Central and Eastern Europe in some places of the former Austria-Hungary manifested itself in an increased interest in the common history within the multinational monarchy. A number of cities across the region do so as part of their search for identity and in order to increase their tourist attractiveness. In both cities of Český Těšín and Cieszyn, the tram resonates not only in the area of culture and art, but its traces are also visible in public space. This is largely due to the activity of both cities, which cooperate on a number of cross-border projects within the Cieszyn Silesia Euroregion. As a result of the integration of the Czech Republic and Poland into the European Union, the two divided cities of Český Těšín and Cieszyn are gradually integrating. This trend can also be observed in other European cities divided by borders. In this way, integration takes place especially on a symbolic level. The Cieszyn tram thus became a symbolic means of building a common brand for both cities divided by a border.

Použitá literatura

Primární zdroje:

Rozhovor s Tomášem Balcarem ze dne 22. června 2022

Rozhovor s Irenou French ze dne 23. června 2022

Rozhovor s Bogdanem Kasperkem ze dne 23. června 2022

Rozhovor s Pavlínou Badurovou ze dne 24. června 2022

Rozhovor s Vítem Slováčkem ze dne 14. října 2022

Rozhovor s Gabrielou Staszkievicz ze dne 21. října 2022

Rozhovor s Helenou Legowicz ze dne 27. října 2022

Sekundární zdroje:

Assmann, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku* (Praha: Prostor, 2001)

Ballinger, Pamela, „Imperial nostalgia: mythologizing Habsburg Trieste“, *Journal of Modern Italian Studies* 8, č. 1 (2003): 84–101.

Barth, Fredrik, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences* (London: Allen and Unwin, 1969), 9–38.

Bernatt-Reszczyńska, Markéta, „Okupanty z donucení. Polská účast v invazi do Československa v srpnu 1968“, *paměťnároda.cz*, 19. srpna 2021, dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/okupanty-z-donuceni-polska-ucast-v-invazi-do-ceskoslovenska-v-srpnu-1968> (zobrazeno 31. července 2023)

Bílek, Jiří, *Kyselá těšínská jablička: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945* (Praha: Nakladatelství Epoque, 2018)

Carrol, Alison, „In the Border's Shadow: Reimagining Urban Spaces in Strasbourg, 1918–39“, *Journal of Contemporary History* 48, č. 4 (říjen 2013): 666–687. Dostupné z DOI: 10.1177/0022009413493941 (staženo 19. února 2023)

Carrol, Alison, *The Return of Alsace to France, 1918–1939* (Oxford: Oxford University Press, 2018)

Chylińska, Dagmara, „Trudne dziedzictwo – cmentarze ponemieckie w krajobrazie kulturowym Dolnego Śląska“, *Architektura krajobrazu 1* (2007): 31–39. Dostupné z: <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-article-BAR0-0029-0098> (staženo 23. července 2023)

Cichá, Irena et al., *Olza od pramene po ujście* (Český Těšín: Nakladatelství Region Silesia, 2000)

Cichá, Irena, et al., *Těšínské události 19.-21. století. Cieszyńskie wydarzenia XIX-XXI wieku. Teschener ereignisse des 19.-21. Jahrhunderts* (Bystřice: Ducatus Teschinensis, 2010)

Cichá, Irena et al., *Tramvaji po Těšíně/Tramwajem po Cieszynie* (Český Těšín: Vydavatelství Regio, 2008)

Çelik, Zeynep, „Colonial/Postcolonial Intersections: „Lieux de mémoire“ in Algiers, *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 28, č. 2 (léto 2002): 143–162. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41299231> (staženo 31. Července 2023)

Czernek, Przemysław, *Po stopách těšínské moderny* (Cieszyn: Urząd Miasta, 2012)

Čolović, Ivan, *Balkany – terror kultury* (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2014)

Dębicki, Marcin a Máté Tamáska, Laboratories of Integration: Divided Twin Towns at River Borders in the Visegrad Countries and Germany, *Socio Hu speciální vydání č. 2* (leden 2014): 1–20. Dostupné z: DOI:[10.18030/socio.hu.2014en.1](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2014en.1). (staženo 14. června 2021)

Dembiniok, Maciej, „Indeks zmian nazw ulic i placów miasta Cieszyna (obecnie Czeskiego Cieszyna) od końca XIX wieku do dziś“, *stajniaaugiasza.net*, 6. března 2021, dostupné z: <https://stajniaaugiasza.net/index.php?s=ulicecz> (zobrazeno 31. července 2023)

Dolińska, Kamilla a Natalia Niedźwiecka-Iwańczaková, German Neighbours from Across the River – Insiders? Strangers? Others?, *Sociální studia / Social Studies 1* (2017): 95–116. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/SOC2017-1-95> (staženo 14. června 2021)

Donnan, Hastings, Thomassen, Bjorn a Harald Wydra, The political anthropology of borders and territory: European perspectives, *Social and Political Sciences* (2018): 344–359. Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781783479016.00028> (staženo 14. června 2021)

Erl, Astrid a Ansgar Nünning, *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* (Berlin, New York: De Gruyter, 2010)

Erl, Astrid, *Kultura pamięci* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018)

François, Étienne a Thomas Serrier, *Lieux de mémoire européens* (Paris: La documentation française, 2012)

François, Étienne, *L'historien et les hauts lieux de mémoire pour l'Europe*, dostupné z: <https://books.openedition.org/enseditions/6634#bibliography> (zobrazeno 31. července 2023)

Friedl, Jiří, recenze knihy: Dan Gawrecki, „Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930“ (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2017) in: *Slovanský přehled 104*, č. 1 (2018): 187-193. Dostupné z: DOI: 10.15463/rec.311429187 (staženo dne 8. dubna 2023)

Gajda, Kinga Anna a Aneta Pazik, *Pozytywne miejsca pamięci europejskiej* (Kraków: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, 2015)

Gąsior, Grzegorz, *Polityka narodowościową państwa na czechosłowackim Śląsku Austriackim w latach 1920–1938* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2020)

Gierczak, Dariusz, Town Pairs, Divided Border Towns and Places of Integration: The Case of Görlitz/Zgorzelec, *Sociální Studia/Social Studies 14* (2017): 55–70.

Hametz, Maura, „Presnitz in the Piazza: Habsburg Nostalgia in Trieste“, *Journal of Austrian Studies 47*, č. 2 (léto 2014): 131–154. Dostupné z: DOI: 10.1353/oas.2014.0029 (staženo 5. dubna 2023)

- Halbwachs, Maurice, *Kolektivní paměť* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2009)
- Halbwachs, Maurice, *Společné ramy paměti* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969)
- Hardi, Tamás a Andrea Uszkaiová, Theoretical Models of Cross-border Integration, *Social Studies/ Sociální studia 1* (2017): 9–30. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/SOC2017-1-9> (staženo 14. června 2021)
- Heyman, Josiah, The Mexico-United States Border in Anthropology, A Critique and Reformulation, *Journal of Political Ecology* č 1 (1994): 43–66. Dostupné z: <https://doi.org/10.2458/v1i1.21156> (staženo 14. června 2021)
- Hudemann, Rainer, *Saar-Lor-Lux: Linkages in a European Core Region*, dostupné z: <http://www.memotransfront.uni-saarland.de/pdf/concept.pdf> (staženo 31. července 2023)
- Jelínek, Petr, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924* (Opava: Matice Slezská, 2009)
- Jež, Radim a David Pindur (eds.), *Těšínsko v proměnách staletí* (Český Těšín: Muzeum Těšínska - Matice Slezská, 2010)
- Jirásek, Zdeněk et al., *Slezsko v dějinách českého státu I.: Od pravěku do roku 1490* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012)
- Jirásek, Zdeněk, *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012)
- Joenniemi, Pertti a Alexander Sergunin, When Two Aspire to Become One: City-Twinning in Northern Europe, *Journal of Borderlands Studies* 26, č. 2 (2009): 231–242. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/08865655.2011.641323> (staženo 14. června 2021)

Joenniemi, Pertti a Alexander Sergunin, Another Face of Integration: City Twinning in Europe, *Research Journal of International Studies* 22 (2011): 120–131. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Alexander-Sergunin/publication/260384827_Another_Face_of_Integration_City_Twinning_in_Europe/links/5696680808ae1c427903c43a/Another-Face-of-Integration-City-Twinning-in-Europe.pdf (staženo 14. června 2021)

Joenniemi, Pertti a Alexander Sergunin, Laboratories of European Integration: Citytwinning in Northern Europe, *Peipsi Center for Transboundary Cooperation, Working Papers Series 1* (2012) Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Alexander-Sergunin/publication/290391313_Laboratories_of_European_Integration_City-twinning_in_Northern_Europe/links/5696702708aec79ee329f6f6/Laboratories-of-European-Integration-City-twinning-in-Northern-Europe.pdf (staženo 14. června 2021)

Kapusta, Jan, „Vtělení paměti a minulosti do svatojakubské cesty a společensko-vědního diskursu“, *Historická sociologie* 2 (2011): 75–94. Dostupné z: DOI:[10.14712/23363525.2017.127](https://doi.org/10.14712/23363525.2017.127) (staženo 31. července 2023)

Karachristos, Ioannis, „Filling in the ‘floating gaps’ in the history of the Greek Orthodox community of Ayvalık: A study in cultural memory“, *International Journal of Media and Cultural Politics* 12, č. 1 (březen 2016): 75–93, DOI: https://doi.org/10.1386/macp.12.1.75_1 (staženo 28. července 2023)

Kaszper, Roman a Bohdan Małysz eds., *Poláci na Těšínsku* (Český Těšín: Kongres Poláků v České republice)

Kasztelan, Marta, „Fenomen pamięci zbiorowej“, *In Gremium. Studia nad historią, kulturą i polityką*, č. 6 (listopad 2012), 185–198. Dostupné z: <https://doi.org/10.34768/ig.vi6.136> (staženo 20. června 2022)

Kolářová, Ivana a Ondřej Kolář, *Československé četnictvo a policie ve sporu o Těšínsko 1918–1920* (Praha: Academia, 2020)

Koprowski, Marek, *Wierzę, że nie zginę: Mniejszość polska na Zaolziu 1870–2015* (Zakrzewo: Wydawnictwo Replika, 2015)

Koziura, Karolina, „The Spaces of Nostalgia(s) and the Politics of Belonging in Contemporary Chernivtsi, Western Ukraine“, *East European Politics and Societies 1* (2019): 218–237. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=902150> (staženo 29. března 2023)

Kožuchowski, Adam, *The Afterlife of Austria-Hungary: The Image of the Habsburg Monarchy in Interwar Europe* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013)

Kratochvíl, Alexander, *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů* (Praha: Akropolis, 2015)

Kratochvíl, Alexander a Jiří Soukup, *Paměť válek a konfliktů* (Praha: Akropolis, 2016)

Kurowska-Pysz, Joanna, Marian Razima a Łukasz Wróblewski, *Strategia współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w kontekście rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński* (Cieszyn: Kreatus, 2019)

Ladina Bezzola, Lambert a Andrea Ochsner eds., *Moment to Monument: The Making and Unmaking of Cultural Significance* (Bielefeld: transcript Verlag, 2008)

Langham, Thomas, „Religion as a Chain of Memory by Danièle Hervieu-Léger“, *Journal of the American Academy of Religion 71*, č. 3 (září 2003): 693-695. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1466506> (staženo 31. července 2023)

Legg, Stephen, „Contesting and surviving memory: space, nation, and nostalgia in Les Lieux de Mémoire“, *Environment and Planning D: Society and Space 23* (2005): 481–504. Dostupné z: DOI:10.1068/d0504 (staženo 31. března 2023)

Leoné, Santiago, „Entre la crítica y nostalgia: la problemática de Pierre Nora“, *Memoria y Civilización 2* (1999): 339–348. Dostupné z: <https://doi.org/10.15581/001.2.33906> (staženo 31. března 2023)

Mácha, Přemysl, „The Symbolic Power of Place Names: The Case of the River Olše/Olza/Łolza in Northeastern Czechia“, *Names 68*, č. 3 (září 2020): 169–184. Dostupné z: DOI 10.1080/00277738.2020.1786925 (staženo 31. července 2023)

Makaro, Julita, On the Domination of the Integration Perspective in Academic Reflections on Polish-German Divided Towns - Selected Aspects, *Polish Sociological Review* č. 205 (2019): 51-63.

Maslowski, Nicolas a Jiří Šubrt et al., *Kolektivní paměť* (Praha: Karolinum, 2014)

Meyran, Régis, „Génocides. Lieux (et non-lieux) de mémoire. Revue d'histoire de la Shoah“, *Gradhiva* 5 (2007): 1–3. Dostupné z: DOI : 10.4000/gradhiva.835 (staženo 24. Července 2023)

Narvselius, Eleonora a Niklas Bernsand, „Lviv and Chernivtsi: Two Memory Cultures at the Western Ukrainian Borderland“, *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 1, č. 1 (2014): 59–83.

Nora, Pierre, Mezi paměti a historií: problematika míst, *Cahiers de CEFRES* č. 10 – *Antologie francouzských společenských věd: město* (červen 2010): 39–63. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf (staženo 3. května 2021)

Nora, Pierre, *Présent, nation, mémoire* (Paris: Gallimard, 2011)

Nora, Pierre eds., *Realms of memory: rethinking the French past. Vol. 1 Conflicts and divisions* (New York: Columbia University Press, 1996)

Ondrusz, Józef, *Godki Śląskie* (Ostrava: Profil, 1977)

Ondřeka, Zbyšek, *Těšínské Slezsko* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2008)

Elżbieta Opilowska eds., *Advances in European Borderlands Studies* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2017)

Panic, Idzi, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu (do 1528 roku)* (Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015)

Panic, Idzi, *Śląsk Cieszyński od Wiosny Ludów do I wojny światowej* (Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie)

Panic, Idzi, *Śląsk Cieszyński w latach 1918–1945* (Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015)

Pasz, Franciszek, *Żydzi i My w Cieszynie* (Cieszyn: vlastní autorské vydání, 1995)

Pentzold, Christian, „Fixing the floating gap: The online encyclopaedia Wikipedia as a global memory place“, *Memory Studies* 2, č. 2 (2009): 255–272. Dostupné z: DOI: 10.1177/1750698008102055 (staženo 31. července 2023)

Poljak Morandini, Paula, „Zovu ga Mali Beč i u njemu su Vrata Europe“, 16. března 2021, dostupné z: <https://magazin.hrt.hr/kultura/varazdinski-stari-grad-mali-bec-1101428> (zobrazeno 13. července 2023)

Posłuszny, Łukasz, „Non-places of memory: space, materiality and false cemeteries“, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai - Studia Europaea* 2 (2020): 23–44. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=927482> (staženo 23. července 2023)

Przeczek, Piotr et al., *PZKO: Polski Związek Kulturalno-Oświatowy* (Ostrava: Profil, 1987)

Przeperski, Michał, *Nieznośny ciężar braterstwa: Konflikty polsko-czeskie w XX wieku* (Kraków: Wydawnictwo literackie, 2016)

Pyszko, Petr a Petra Nevelošová, *Toulky údolím Olše. Přírodní krásy a zajímavosti* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2019)

Ricoeur, Paul, „Memory, Forgetfulness, and History“, *The Jerusalem Philosophical Quarterly* 45 (červenec 1996): 13–24. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23350961> (staženo 31. července 2023)

Ricoeur, Paul, *Memory, History, Forgetting* (Chicago: The University of Chicago Press, 2004)

Rosaldo, Renato, *Culture and Truth, The Remaking of Social Analysis* (Boston: Beacon Press, 1993), 3–252.

Rothberg, Michael, „Noeuds de mémoire: Multidirectional Memory in Postwar French and Francophone Culture“, *Yale French Studies*, č. 118/119 (2010): 3–12. Dostupné z: www.jstor.org/stable/41337077 (staženo 31. března 2023)

Rusek, Halina, Agnieszka Pieńczak a Jacek Szczerbowski, *Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim* (Cieszyn: Bibliotheca Ethnologiae Europae Centralis, 2010)

Schulz, Helga, *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration* (Frankfurt nad Odrou: Frankfurter Institut für Transformationsstudien, 2002).

Sosna, Władysław, *Cieszyn: Przewodnik krajobrazowy* (Cieszyn: Offsetdruk i Media, 2005)

Spyra, Janusz, *Po stopách těšínských židů: Malý průvodce po židovských památkách v Cieszynie a Českém Těšíně* (Cieszyn: Biuro Promocji i Informacji, 2004)

Spyra, Janusz, *Żydowskie gminy wyznaniowe na Śląsku Austriackim (1742–1918)* (Katowice: Muzeum Śląskie, 2009)

Spyra, Janusz et al., *Żydowskie zabytki Cieszyna i Czeskiego Cieszyna* (Cieszyn: Polskie Towarzystwo Historyczne, 1999)

Stachowiak, Andrzej, „Niemieckie cmentarze na Ziemiach Zachodnich jako miejsca niepamięci“, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Etnograficzne* 43, č. 2 (2015): 123–140. Dostupné z: doi:10.4467/22999558.PE.15.010.4497 (staženo 31. července 2023)

Studnicki, Grzegorz, *Śląsk Cieszyński: Obrazy Przeszłości a Tożsamość Miejsc i Ludzi* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015)

Szczerek, Ziemowit, *Wymyślone miasto Lwów* (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2022)

Székely, Andrea, Cross-Border Agglomerations, *A Dunaiújvárosi Főiskola Közleményei* 29, č. 3 (listopad 2007): 239–246. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Andrea-Szekely-3/publication/249968108_Cross-border_agglomerations/links/02e7e51e78de53cf97000000/Cross-border-agglomerations.pdf (staženo 14. června 2021)

Szelong, Krzysztof, Miejsca Pamięci, openairmuseum.info, dostupné z: <https://openairmuseum.info/pl/dzialy/Zaolzie/Miejsca-pamieci> (zobrazeno 3. května 2021)

Szkaradnik, Katarzyna, Graniczny most (nie)pamięci i kawiarnia pięciu języków.

Wokół cieszyńskiej sylwy Renaty Putzlacher, *Anthropos?* č. 25 (2016): 86–101. Dostupné z: <http://www.anthropos.us.edu.pl/anthropos14/texty/szkaradnik.htm#sdendnote9sym> (staženo 3. května 2021)

Šubrt, Jiří a Štěpánka Pfeiferová, „Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání“, *Historická sociologie* 2, č. 1 (2010): 1–29. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/23363525.2017.62> (staženo 20. června 2022)

Šubrt, Jiří, „Paměť jako sociologický problém“, *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica*, č. 2 (1994): 57–70. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/4677/PheH_1994_2_0057.pdf (staženo 20. června 2022)

Todorov, Tzvetan, *Les abus de la mémoire* (Paris: Arléa, 2004)

Todorov, Tzvetan, „La mémoire et ces abus“, *Esprit* 7, č. 197 (červenec 1993): 34–44. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24275696> (staženo 31. července 2023)

Traba, Robert, Hans Henning Hahn eds., *Polsko-niemieckie miejsca pamięci tom I* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015)

Traba, Robert, Hans Henning Hahn eds., *Polsko-niemieckie miejsca pamięci tom II* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015)

Traba, Robert, Hans Henning Hahn eds., *Polsko-niemieckie miejsca pamięci tom III* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2012)

Traba, Robert, Hans Henning Hahn eds., *Polsko-niemieckie miejsca pamięci tom IV* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2013)

Vesalon, Lucian a Remus Cretan, „Little Vienna or European avant garde city? Branding narratives in a Romanian city“, *Journal of Urban and Regional Analysis* 11, č. 1 (2019): 19–34.

Walkowiak, Justyna, „Names as covert affirmation of identity: on some propagandistic urbanonyms of the post-war western borderlands in Poland“, *Acta Onomastica* 60, č. 1 (2019): 138–149. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=752102> (staženo 29. července 2023)

Wawreczka, Henryk, Janusz Spyra a Mariusz Makowski, *Těšín a Český Těšín na starých pohlednicích a fotografiích. Cieszyn i Czeski Cieszyn na starých widokówkach i fotografiach* (Třinec: Nakladatelství WART, 1999)

Wedepohl, Claudia, „Mnemonics, Mneme and Mnemosyne. Aby Warburg's Theory of Memory“, *Bruniana & Campanelliana. Ricerche filosofiche e materiali storico-testuali* 20, č. 2 (2014): 385–402. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24339072> (staženo 20. června 2022)

Willaime, Jean-Paul, „De la sacralisation de la France. Lieux de mémoire et imaginaire national / On the Sacralization of France. Lieux de mémoire and the Nation Imaginary“, *Archives de sciences sociales des religions* 66, č. 1 (1988): 125–145. Dostupné z: <https://doi.org/10.3406/assr.1988.2484> (staženo 31. července 2023)

Wilson, Thomas M., Territoriality matters in the anthropology of borders, cities and regions, *Cadernos do CEOM* 25, č. 37 (2012): 199–216, <https://bell.unochapeco.edu.br/revistas/index.php/rcc/article/view/1438/801> (staženo 14. června 2021)

Wood, Nathaniel, „The ‘Polish Mecca’, the ‘Little Vienna on the Vistula’ or ‘Big-City Cracow’? Imagining Cracow before the Great War“, *Urban History* 40, č. 2 (2013): 226–246. Dostupné z: doi:10.1017/S0963926813000096 (staženo 4. dubna 2023)

Wyszczelski, Lech, *Zaolzie 1918, 1938* (Warszawa: Bellona, 2022)

Zenderowski, Radosław, et al., *Lokalne polityki pamięci w mieście podzielonym granicą państwową. Cieszyn – Těšín – Teschen* (Warszawa: Instytut o Polityce i Administracji, 2021)

Zilinskyj, Bohdan, „Ukrajinská historiografie v 90. letech 20. století: Několik poznámek k jejímu vývoji“, *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia VIII* (2005): 211–229.

Zubek, Tadeusz, *Cieszyn: Miasto pamięci narodowej* (Cieszyn: vlastní autorské vydání, 1998)

Žabka, Jan a Fabian Byrtus, „Dělila je jen řeka, teď je dělí koronavirus. V polském a Českém Těšíně nevědí, co dál“, *aktuálně.cz*, 2. dubna 2015. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/moravskoslezsky/cesky-tesin-a-polsky-tesin-koronavirus-pendleri/r~7848730874d611eaa25cac1f6b220ee8/> (staženo 31. července 2023)

Žáček, Rudolf, *Studie o Těšínsku: Těšínsko v československo-polských vztazích 1939–1945* (Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2000)

Žerański, Marcin, *Cieszyn i Czeski Cieszyn śladem tramwaju* (Cieszyn: Pracownia na Pastwiskach, 2010)

Žerański, Marcin, *Śląsk Cieszyński: Od Bielska-Białej do Ostrawy* (Cieszyn: Pracownia na Pastwiskach, 2020)

„Mały Wiedeń“, *visitbeskidy.pl*, dostupné z: <https://www.visitbeskidy.pl/maly-wieden/> (zobrazeno 23. července 2023)

Místa paměti česko-německého soužití: sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskusního fóra Místa paměti v Chebu 5.6.2010 (Praha: Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011)

Ojczyzna – to ziemia i groby / narody tracąc pamięć – tracą życie, Urząd Gminy Pionki, 2. listopadu 2018, dostupné z: <https://gmina-pionki.pl/strona-3313-ojczyzna-to-ziemia-i-groby-narody.html> (zobrazeno 29. července 2023)

Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej, 28. července 2023, dostupné z: <https://www.pzko.cz/o-pzko/>

Václav Klaus powinien przeprosić: Rozmowa z Józefem Szymeczkiem, prezesem Kongresu Polaków w Republice Czeskiej, *rp.pl*, 20. října 2010, dostupné z: [Vaclav Klaus powinien przeprosić - rp.pl](https://www.rp.pl/waclaw-klaus-powinien-przepraszac) (zobrazeno 31. července 2023)

zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení

Zakopiański cmentarz na Pęksowym Brzyzku, dzieje.pl, 29. října 2016, dostupné z: <https://dzieje.pl/aktualnosci/zakopianski-cmentarz-na-peksowym-brzyzku> (zobrazeno 29. července 2023)

§ 6 Statutu Książnicy Cieszyńskiej, dostupné z: https://kc-cieszyn.pl/strona_glowna/o-bibliotece/status-prawny/statut/ (staženo 16.2.2023)

„70 let od popravy pěti ostravských skautů uctí junáci v Těšíně i na Ivančeně“, *Diecéze Ostravsko-Opavská*, 21. dubna 2015, dostupné z: <https://www.doo.cz/posledni-zpravy/2465-70-let-od-popravy-peti-ostravskych-skautu-ucti-junaci-v-tesine-i-na-ivancene.html> (zobrazeno 29. července 2023)

Přílohy

Příloha č. 1: Vzor informovaného souhlasu s poskytnutím rozhovoru

Příloha č. 2: Přepis rozhovorů

ZÁVĚREČNÉ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS

Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za

Jméno:

Fabian Byrtus

E-mail:

58289319@fs.cuni.cz

Specializace (uved'te zkratkou)*:

ES

Semestr a školní rok zahájení práce:

zimní semestr, 2021/2022

Semestr a školní rok ukončení práce:

letní semestr, 2022/2023

Vedoucí diplomového semináře:

prof. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, Ph.D., LL.M.

Vedoucí práce:

Dr. Paul Bauer

Název práce:

Spojená města – rozdílná paměť: místa paměti a jejich vnímání v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn

Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):

Tématem této diplomové práce je kvalitativní výzkum vnímání míst paměti v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn. Práce pracuje s hlavní hypotézou, že vnímání těchto míst se v průběhu času proměňuje a jedním ze zásadních impulsů k této změně bylo zapojení České republiky a Polska do evropského integračního procesu. Primárním zdrojem jsou polostrukturované rozhovory s představiteli kulturního, společenského a politického života v obou městech. Teoretickým východiskem pro tuto diplomovou práci je koncept míst paměti francouzského historika Pierra Nory a koncept rozdělených měst.

Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

V průběhu času došlo k postupnému zpřesnění tématu a zejména výzkumné otázky této diplomové práce. V úvodní fázi se práce zaměřovala spíše na lokalizaci jednotlivých míst paměti na území obou měst a výzkum proměn jejich vnímání různými národnostními skupinami v průběhu času (tj. výzkum dynamiky míst paměti). Ve snaze jasně definovat výzkumnou otázku došlo k jejímu zpřesnění a doplnění. Práce tak pracuje s hypotézou, že zásadním impulsem pro vnímání jednotlivých míst paměti v současnosti bylo zapojení České republiky a Polska do evropského integračního procesu.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Úvod

1. Teoreticko-metodologická část

1.1. Fenomén kolektivní paměti jako předmět historicko-sociologického bádání

1.2. Koncept míst paměti

1.3. Koncept rozdělených měst

1.4. Metodologie

1.5. Názvosloví a vlastní jména

2. Historický a společenský vývoj na Těšínsku v průběhu staletí

3. Místa paměti ve městech Český Těšín a Cieszyn

3.1. Olza/ Olše – hraniční řeka, která dělí nebo spojuje?

3.2. Ślężaczka a československý hraničník – pomníky jako prostředek a projev symbolického vymezování národního území

3.3. Těšínské hřbitovy jako (ne)místa paměti těšínských Židů a Němců

3.4. Těšínská tramvaj

Závěr

Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):

Polostrukturované rozhovory s osobnostmi z obou stran hranice ukázaly, že na území obou měst existuje celá řada míst, kde se hromadí kolektivní paměť jednotlivých etnických a národnostních skupin a na jejichž aktuální vnímání mělo do určité míry vliv zapojení ČR a Polska do evropského integračního procesu. V průběhu těchto rozhovorů se do popředí zájmu jednotlivých respondentů dostala zejména tato místa paměti: hraniční řeka Olza/Olše, která dělí a zároveň spojuje; pomníky připomínající události kolem rozdělení města, ale také zdůrazňující symbolickou přítomnost Čechů a Poláků na daném území; židovské nekropole a německé hroby jako (ne)místa paměti těšínských Židů a Němců; těšínská tramvaj jakožto nostalgická a idealizovaná připomínka o dobách prosperity, nyní sloužící jako symbolický prostředek realizace přeshraniční spolupráce obou měst nad Olzou/Olší.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):

Assmann, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku* (Praha: Prostor, 2001)

Halbwachs, Maurice, *Kolektivní paměť* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2009)

Halbwachs, Maurice, *Společné ramy paměti* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969)

Makaro, Julita, On the Domination of the Integration Perspective in Academic Reflections on Polish-German Divided Towns - Selected Aspects, *Polish Sociological Review* č. 205 (2019): 51-63.

Nora, Pierre, Mezi pamětí a historií: problematika míst, Cahiers de CEFRES č. 10 – Antologie francouzských společenských věd: město, (červen 2010): 39–63. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf (staženo 3. května 2021)

Nora, Pierre eds., *Realms of memory: rethinking the French past. Vol. 1 Conflicts and divisions* (New York: Columbia University Press, 1996)

Ricoeur, Paul, *Memory, History, Forgetting* (Chicago: The University of Chicago Press, 2004)

Spyra, Janusz, *Żydowskie gminy wyznaniowe na Śląsku Austriackim (1742–1918)* (Katowice: Muzeum Śląskie, 2009)

Studnicki, Grzegorz, *Śląsk Cieszyński: Obrazy Przeszłości a Tożsamość Miejsc i Ludzi* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015)

Etika výzkumu:**

Primárním pramenem této diplomové práce jsou polostrukturované rozhovory se sedmi osobnostmi kulturního, společenského a politického života rozdělených měst Český Těšín a Cieszyn. Před zahájením rozhovoru byli jednotliví respondenti požádáni o podpis informovaného souhlasu s poskytnutím rozhovoru, v němž byly stanoveny podmínky, za jakých bude s poskytnutými informacemi nakládáno. Tyto dokumenty budou k dispozici zkušební komisi během obhajoby této diplomové práce.

Jazyk práce:

čeština

Podpis studenta a datum		
Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant programu		

* BAS – Balkánská a středoevropská studia; ES – Evropská studia; NRS – Německá a rakouská studia; RES – Ruská a eurasijská studia; SAS – Severoamerická studia; ZES – Západoevropská studia.

** Pokud je to relevantní, tj. vyžaduje to charakter výzkumu (nebo jeho zadavatel), data, s nimiž pracujete, nebo osobní bezpečnost vaše či dalších účastníků výzkumu, vysvětlete, jak zajistíte dodržení, resp. splnění těchto etických aspektů výzkumu: 1) informovaný souhlas s účastí na výzkumu, 2) dobrovolná účast na výzkumu, 3) důvěrnost a anonymita zdrojů, 4) bezpečný výzkum (nikomu nevznikne újma).